

Frivillighet og fellesskap

En studie av samværsformer blant ungdom i en
frivillig organisasjon i Russland

Annette Kildal

Masteroppgave i sosialantropologi

Institutt for sosialantropologi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Tromsø

Våren 2009

Forord

Innledningsvis vil jeg rette en takk til de som har bidratt med hjelp og støtte underveis, og til at jeg har kommet i mål med arbeidet.

Denne oppgaven kunne ikke vært skrevet om ikke de frivillige i ungdomsgruppa i Røde Kors i Murmansk hadde tatt så godt i mot meg, og innlemmet meg i sitt *varme* fellesskap. Jeg vil takke for alle interessante, hyggelige og morsomme stunder jeg har hatt med dere både på møtene og ellers. En spesiell takk til Lidia, som ikke bare ga meg mulighet til å prøve meg som frivillig, men som også hjalp meg mye da jeg kom på kanten med russisk byråkrati i starten av oppholdet. Спасибо!

Jeg vil takke Barentsinstituttet for interessen de har vist for oppgaven min, innspill jeg har fått, og for at de skaffet meg visum til Russland. Økonomisk støtte i form av Nordområdestipend fra Institutt for sosialantropologi har også kommet godt med, takk!

Veilederen min Trond Thuen fortjener også en stor takk. Han har gitt gode innspill og råd underveis, hjulpet til når jeg har hatt problemer og alltid vært raus med sin tid. Idar Bergfjord har vært behjelpelig med russisk grammatikk og rettskrivning, takk for hjelpen! Jeg vil også takke mine medstudenter, Silje, Vanja og Halvor, for hyggelige og morsomme stunder både på, og utenfor universitetet. En spesiell takk til Silje, som jeg har hatt gode, oppmuntrende og morsomme avbrekk sammen med i studiehverdagen disse to årene.

Takk til familien min som har støttet meg under feltarbeidet og i skriveprosessen i ettertid. Sist, men ikke minst, min kjære samboer Ronny har bidratt med innspill, lest korrektur og tålmodig lyttet til tanker, ideer og frustrasjoner underveis. Tusen takk for enormt god støtte og oppmuntring som har vært helt avgjørende for at jeg kom i mål med oppgaven.

Tromsø, mai 2009

Annette Kildal

Sammendrag

Oppgaven handler om frivillighet blant ungdom i en russisk ungdomsorganisasjon. Jeg tar utgangspunkt i at frivillighet og frivillig organisering ikke kan anses som universelle begreper som forklarer seg selv, men må ses i forhold til konteksten de inngår i. Ut fra dette har jeg studert hvordan frivillige forstår, gir mening til og praktiserer frivillighet i en ungdomsgruppe i en formell organisasjon i Murmansk.

Vi skal se at ungdommene er en del av et samfunn der frivillighet har liten grad av legitimitet, og at dette får innvirkning på hvordan de gir mening til frivillighet og avgrensner ungdomsgruppa som et fellesskap. Frivillighet blir et symbolsk uttrykk for både det formelle formålsrettede arbeidet i ungdomsgruppa, og for et fristed for ungdommene, der de inngår i et *varmt* fellesskap. Vi skal se hvordan frivillighetens formelle og uformelle side kommer til uttrykk og forhandles om i samhandling innad i ungdomsgruppa.

Organisering innebærer som vi skal se styring, som står i et motsetningsforhold til frivillighet som symbolsk uttrykk for fristed. Oppgaven belyser hvordan dette gjør ledelse i ungdomsgruppa til en utfordring, og hvordan dette kan håndteres gjennom subtil ledelse.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for studiet av ungdom og frivillighet i Russland.....	1
1.2 Forskningsspørsmål	3
1.3 Kort presentasjon av Røde Kors i Murmansk og ungdomsgruppa.....	5
1.4 Oppbygning av oppgaven	5
2.0 Metode	7
2.1 Innledning	7
2.2 Forberedelser til feltarbeid	7
2.2.1 Å knytte kontakter.....	7
2.2.3 Endring av planene	8
2.2.4 Språk	9
2.3 Status og roller.....	10
2.3.1 Hvilke statuser de forholdt seg til ved min person	10
2.3.2 Frivillig-statusen	10
2.3.3 Forskerstatusen	11
2.4 Innhenting av informasjon	12
2.4.1 Sted, aktivitet og aktører	12
2.4.2 Deltakende observasjon i et begrenset antall av settinger	13
2.4.3 Deltakende observasjon.....	14
2.4.4 Etnografiske intervjuer	15
2.4.5 Formelle intervjuer.....	15
2.4.6 Andre former for innhenting av informasjon	17
2.4.7 Besøk hos en ungdomsgruppe i Norges Røde Kors	18
2.5 Ethiske utfordringer	19
2.5.1 Åpenhet og tilbakeføring.....	19
2.5.2 Anonymisering og hensyn til informantene	20

3.0 Kontekst	21
3.1 Innledning	21
3.2 Politiske, sosiale og økonomiske forhold før og nå.....	21
3.2.2 Fra trygghet til usikkerhet – Sovjetunionens oppløsning.....	22
3.3 Den sosiale og økonomiske situasjonen i Murmansk fylke	23
3.3.1 Helse.....	24
3.3.2 Arbeid og velferd	25
3.4 Organisasjonenes rolle i samfunnet før og nå	26
3.4.1 Ungdomsorganisasjonene i Sovjetunionen	27
3.4.2 Veldedighetsorganisasjoner i Sovjetunionen	28
3.4.3 Organisasjonenes rolle i samfunnet etter Sovjetunionens fall.....	29
3.5 Røde Kors.....	30
3.5.1 Kort om organisasjonen	30
3.5.2 Røde Kors i Russland.....	31
4.0 Teoretiske perspektiver	32
4.1 Innledning	32
4.2 Frivillighet og frivillig organisering	32
4.2.1 Frihet og tvang	32
4.2.2 Formelt og uformelt aspekt ved frivillige organisasjoner	33
4.3 Frivilligheten i Russland	34
4.3.1 Uformelle nettverk og frivillige organisasjoner	35
4.3.2 Når frivillighet blir frivillig	35
4.3.3 Ungdom og frivillighet.....	36
4.4 Frivillighet og fellesskap.....	38
4.4.1 Strukturelle forståelser av fellesskap	39
4.4.2 Symbolers betydning for utvikling av fellesskap	39
4.4.3 Dramaturgisk tilnærming til studiet av sosiale organisasjoner.....	41
4.4.4 Innlemmelse	43

4.4.5 Individuell profitt versus kollektive verdier	44
4.5 Ledelse i organisasjoner	45
4.5.1 Relasjonelle tilnæringer til lederskap	45
5.0 Frivillighet – for et formål og for hverandre	47
5.1 Innledning	47
5.2 Frivillig arbeid og legitimering av organisasjonen	47
5.2.1 Identifikasjon og kategorisering	47
5.2.2 Røde Kors - en sekt	47
5.2.3 Frivillighet og nyttetenkning	49
5.2.4 Frivillighet som et overskuddsfenomen	50
5.3 Hvordan gis frivillighet positiv mening?	52
5.3.1 Frivillighet og forestilte fellesskap	52
5.3.2 Frivillighet og kjedsomhet	54
5.3.3 Frivillighet som en sunn livsstil	55
5.3.4 Identifikasjon med ekspertene	57
5.3.5 Forholdet til byadministrasjonen	58
5.4 Røde Kors som fristed – frivillighet som motsats til tvang	61
5.4.1 Varm atmosfære	63
5.4.2 Ungdomsgruppa – familie og hjem	64
5.4.3 Relasjoner av egalitet	66
5.5 Oppsummering	68
6.0 Innlemmelse	69
6.1 Innledning	69
6.2 Å finne ut hvem man er for hverandre	69
6.2.1 Nye frivillige og det uforberedte møtet med det uformelle	70
6.2.2 Kontorets tvetydighet	71
6.3 Innlemmelsesritualer	73
6.3.1 Het stol	73

6.3.2	Introrunde og intimitet	75
6.4	Veien fra observatør til deltaker	77
6.4.1	'Voice' og vane.....	77
6.4.2	Betydningen av kunnskap for 'voice' og innlemmelse.....	79
6.4.3	Tillit og motivasjon.....	81
6.4.4	Transaksjon og inkorporasjon	83
6.4.5	Innenfor, men utenfor	84
6.5	Oppsummering	86
7.0	Lederskap	87
7.1	Frivillighet og forventninger	87
7.1.1	Røde Kors som varmt fellesskap	87
7.1.2	Forventninger til koordinatstatusen	89
7.1.3	Forventninger til status som frivillig.....	90
7.1.4	Koordinatoren som regissør	94
7.1.5	Betydningen av tilhengere.....	95
7.2	Subtil ledelse	97
7.2.1	Kunsten å gjøre det formelle uformelt	98
7.3	Oppsummering	100
	Litteraturliste.....	106

1.0 Innledning

Tematikken for denne oppgaven er ungdom og frivillighet i Russland. Da jeg dro på feltarbeid hadde jeg planlagt å studere frivillighet på et av Røde Kors sine suppekjøkken i Murmansk i Nordvest-Russland. Tidligere forskning på frivillighet i Russland og Øst-Europa har hovedsakelig tatt utgangspunkt i frivillighet i mer politisk orienterte organisasjoner orientert (se Linnet 2002, Skedsmo 2005, Tysdal 1998). Dette var bakgrunnen for at jeg i denne oppgaven har hatt lyst til å studere frivillighet i en ikke-politisk humanitær organisasjon, slik som Røde Kors er. Et ublidt møte med russisk byråkrati og et desto hyggeligere møte med ungdommene i Røde Kors førte, som jeg skal komme nærmere innpå i metodekapittelet, til at jeg i felten endret innfallsvinkel til studiet av frivillighet. Jeg tilbrakte tre måneder på feltarbeid i ungdomsgruppa til Røde Kors i Murmansk, og i denne oppgaven vil jeg belyse temaet ungdom og frivillighet gjennom problemstillingen: Hvordan forstås og praktiseres frivillighet i ungdomsgruppen til Røde Kors i Murmansk?

1.1 Bakgrunn for studiet av ungdom og frivillighet i Russland

Som en del av bachelorgraden min tok jeg emner i russisk historie, og lærte om hvordan staten tok kontroll over sivilsamfunnet og dets organisasjoner i Sovjettiden, og den videre oppblomstringen og stagnasjonen i utviklingen av den frivillige sektoren i Russland på nittitallet. Store endringer i organisasjonslivet over kort tid, gjorde meg interessert i hva frivillighet betyr for folk i Russland i dag.

Et utgangspunkt i denne oppgaven er at frivillighet og frivillig organisering ikke er universelle begreper som forklarer seg selv, men begreper som må forstås i sammenheng med den kulturelle og sosiale konteksten de inngår i. Denne tilnærmingen er i tråd med synet på frivillighet blant organisasjonsteoretikere som Boström m.fl. og Selle og Øymyr, som alle mener at frivillighet fremstår på ulikt vis på tvers av samfunn og organisasjoner, og til ulike tider (Boström m.fl. 2004: 8, Selle og Øymyr 1995: 54-59). Empiriske undersøkelser er dermed nyttige ved at de kaster lys over begrepets betydninger i ulike kontekster.

At frivillighet kommer til uttrykk på ulikt vis, kan illustreres med hvordan frivillighetens rolle, betydning og vilkår har endret seg fra Sovjettiden til dagens russiske samfunn. I Sovjetunionen tok staten sikte på å løse alle oppgaver i samfunnet, og Sakwa argumenterer for at dette fratok befolkningen en følelse av personlig ansvar

eller forpliktelse i forhold til å løse samfunnsoppgaver (Sakwa 2002: 344). Staten hadde kontroll over de frivillige organisasjonene og medlemskap i kommunistiske masseorganisasjoner var mer eller mindre nødvendig og påtvunget. Det å ikke delta i ”frivillig” organisasjonsarbeid kunne gi mistanke om opposisjon mot staten. På denne måten organiserte staten befolkningen omkring ulike oppgaver, som skulle ha den effekten at innbyggerne ble disiplinert og opplært i sovjetisk ideologi og politikk. Organisasjonenes viktigste rolle var dermed legitimering av statsmakten (Remington 2004: 92-98, 129-131). Selle og Øymyr argumenterer for at frivillige organisasjoners praktiske og ideologiske rolle avhenger av utformingen av offentlig politikk, siden det offentlige påvirker rommet som frivillige organisasjoner opererer innenfor (Selle og Øymyr 1995: 52). I Sovjetunionen ble altså organisasjonene fratatt sin frihet i det offentlige rom, men dette endret seg da Gorbatsjov kom til makten, og innførte reformer for å legge til rette for demokratisk utvikling i landet. Dette førte til en midlertidig oppblomstring av frivillige organisasjoner som styrte seg selv, og der medlemskap var basert på reell frivillighet (Remington 2004: 43-46).

I vesten har frivillighet og frivillig organisering blitt ansett for å spille en viktig rolle for utviklingen av demokratiet. Selle og Øymyr slår fast at *”Studiet av frivillig sektor er såleis eit studium av variasjon, der det finst ein felles kjerne.”* (Selle og Øymyr 1995: 58). Kjernen man her snakker om er felles dimensjoner ved disse organisasjoner, som også ofte antas å ha positiv innvirkning på demokratiet. Kjernen består blant annet i det at folk i frivillige organisasjoner kan komme sammen for å fremme sine verdier og interesser, og bidra til å løse problemer i samfunnet. Eksistensen av frivillige organisasjoner er viktig for ”sivilsamfunnet” i kraft av at de har en viss form for frihet fra stat og marked (ibid.).

Utviklingen av en uavhengig frivillig sektor ble av disse årsakene et viktig satsningsområde i Gorbatsjovs demokratiske reformer, og har blitt et tema som markerte skillet mellom det sovjetiske og det postsovjetiske samfunnet, det som hadde vært og det som skulle bli. Vesten var en viktig pådriver i denne prosessen, ved å bidra med ressurser til det man anså for å være demokrativennlige grupperinger (Wedel 1998). På tross av en optimistisk utvikling i starten, stoppet utviklingen opp og gikk noe tilbake utover på nittitallet. Dette har flere årsaker som jeg skal komme nærmere innpå senere i oppgaven. I denne forbindelse er det allikevel vanlig å tenke seg at det har en betydning at folk har negative erfaringer med frivillig organisering fra sovjettiden da dette var en

plikt, og at folk i forbindelse med dette har utviklet en habitus, i form av en grunnfestet skepsis og uvilje mot å delta i frivillige organisasjoner (Wedel 1998, Remington 2004: 69). "Hvorfor trenger du dette?" var et vanlig spørsmål mine informanter ble møtt med av venner, familie og bekjente da de engasjerte seg i Røde Kors. Dette tyder på at folk har en oppfatning av frivillig arbeid som noe man ikke gjør når man ikke må. Det kan se ut til at frivillighet i organisasjoner mangler legitimitet blant befolkningen, og det er vanskelig å tenke seg utviklingen av en bred og mangfoldig frivillig sektor før frivillighet har fått legitimitet på nytt. Frivillig organisasjonsarbeid i dagens russiske samfunn kan også oppfattes som en mulighet for å oppnå økonomiske og andre fordeler gjennom organisasjonens kontakt med tilsvarende organisasjoner i vest.

Ungdommene jeg har studert er en del av den første generasjonen som har hatt sin oppvekst i et postsovjetsk samfunn. Dette tilsier at deres erfaringer med frivillighet vil skille seg fra foreldrenes. Mens foreldregenerasjonen vokste opp i et samfunn der frivillige organisasjoner og deltakelse i kommunistiske barne- og ungdomsorganisasjonene var frivillig kun i teorien, kan ungdom i dag selv velge om de ønsker å engasjere seg i frivillig arbeid. Frivillighet har blitt frivillig også i praksis, og organisasjonene har en helt annen grad av frihet til å styre seg selv (selv om staten i dagens samfunn også begrenser denne friheten, dette skal jeg komme tilbake til). Problemstillingen reflekterer at jeg er interessert i å finne ut av hvordan russisk ungdom uttrykker frivillighet når de kan gjøre dette på sine egne premisser.

1.2 Forskningsspørsmål

Problemstillingen er omfattende, men jeg vil belyse den gjennom å drøfte disse forskningsspørsmålene underveis i oppgaven:

- Hvordan legitimerer ungdommene og gir mening til frivillighet i ungdomsgruppa?
- Hvordan praktiseres og forhandles det om formelle og uformelle sider ved samhandling i ungdomsgruppa?
- Hvordan håndterer medlemmene frivilligheten gjennom balansegangen mellom styring og autonomi innad i ungdomsgruppa?

Det første spørsmålet må ses i forbindelse med at ungdommene lever i et samfunn der frivillighet regnes for å ha liten grad av legitimitet, slik at de må inngå i prosesser av å legitimere deltakelsen overfor seg selv og andre. I dette ligger en idé om at

organisasjonene og deltakelse i disse ikke utspilles i et vakuum, men tar form av samspill med resten av samfunnet de inngår i. Foreldregenerasjonens erfaringer med frivillighet kan derfor få innvirkning på hvordan frivillighet kommer til uttrykk blant ungdom i Murmansk i dag, og hvordan ungdommene legitimerer sin deltakelse i ungdomsgruppa. Problematikk omkring brudd og kontinuitet er derfor noe jeg vil komme nærmere innpå i når jeg i analysen skal forsøke å undersøke dette spørsmålet.

Det andre spørsmålet er knyttet til at frivillige organisasjoner ikke bare har betydning for medlemmene i kraft av at de gjennom disse kan organisere seg for å nå det som settes som formelle mål, men også ved at de kan inngå i uformelle og sosiale fellesskap med hverandre. I ungdomsgruppa hadde det sosiale og uformelle aspektet ved medlemskapet stor betydning for de frivillige. Jeg ønsker å undersøke hvordan de etablerer et organisasjonsfellesskap der Røde Kors spiller en rolle både i forhold til det formelle frivillige arbeidet i organisasjonen, og som et uformelt og sosialt fellesskap.

Det tredje spørsmålet som dreier seg om håndtering av styring og autonomi i organisasjonen kan knyttes til hvordan jeg benytter meg av og forstår frivillighetsbegrepet i denne oppgaven. Frivillighet viser på den ene siden til det å engasjere seg for et bestemt formål, eller for mennesker man ikke har direkte kjennskap til, uten at man får betalt for det, og på den andre siden viser det til at medlemskapet i organisasjonen er inngått av egen fri vilje. Frivillighet kan dermed sies å stå i motsetning til henholdsvis lønnet arbeid og tvang (Boström m.fl. 2004: 8).

Koordinatoren i ungdomsgruppa får riktignok lønn for arbeidet hun gjør, slik at synet på frivillighet som motsats til lønnet arbeid kan i første omgang virke litt misvisende.

Allikevel mener jeg frivillighet kan forstås på denne måten også i denne sammenheng, siden ingen av de andre frivillige mottar lønn for sin innsats, og koordinatoren har dette som deltidsjobb med en inntekt som ikke er stor nok til å overleve på alene. Videre er det slik at organisering er nødvendig for å nå det man har satt som mål for den frivillige aktiviteten. Organisering innebærer at medlemmene må underlegge seg en viss form for styring, noe som kan tenkes som en motsats til premisset om at frivillighet er et uttrykk for fri vilje og autonomi (Boström m. fl. 2004: 8-9). I siste del av oppgaven ønsker jeg derfor å belyse frivillighet i forhold til ledelse, og hvordan ungdommene i ungdomsgruppa til Røde Kors håndterer balansen mellom styring og autonomi.

1.3 Kort presentasjon av Røde Kors i Murmansk og ungdomsgruppa

Murmansk Røde Kors ble opprettet i 1938. Organisasjonen har kontorer ikke langt fra sentrum av Murmansk, med en liten gruppe kvinnelige ansatte. Røde Kors er engasjert i ulike former for sosialt arbeid. Her kan nevnes driften av suppekjøkken i regionen, som finansieres gjennom fadderprogram i Norges Røde Kors, samt drift av et sosialt frivillighetscenter, der folk kan levere gamle klær som blir distribuert til trengende. Til denne gruppen tilbyr de også psykologisk og sosial støtte. De har også en tjeneste som kalles sosialbuss, der frivillige drar ut med minibuss for å møte hjemløse, som får tildelt pakker med mat, medisiner og hygieneartikler.

Ungdomsgruppa ble opprettet i 1994, og tanken bak var å samle ungdom for å bistå med hjelp til folk med funksjonshemninger. I dag jobber gruppa i hovedsak med forebyggende HIV og AIDS-arbeid blant jevnaldrende. Dette gjør de ved å holde seminarer om HIV og AIDS på byens skoler og universiteter. Av og til besøker de også skoler utenfor byen. De holder også ulike aksjoner og informerer om HIV og AIDS ved ulike markeringer og tilstelninger i løpet av året. For å kunne drive denne typen arbeid må de frivillige læres opp til å bli instruktører. Denne opplæringen foretas av frivillige som har vært lenge med i organisasjonen, og har mye erfaring. En til to ganger i året, når det er kommet et visst antall nye frivillige til organisasjonen, avholdes det instruktørseminarer. Disse foregår over en helg, og gjøres gjerne i samarbeid med ungdomsgrupper i nabobyene. Ungdomsgruppa i Murmansk ledes av en *koordinator*, Lidia, som er den eneste i gruppa som får lønn for arbeidet. Hennes kontor i Røde Kors sine lokaler fungerer også som møtested for ungdommene. De fleste av de som er aktive frivillige er studenter i alderen 17-20 år.

1.4 Oppbygning av oppgaven

I neste kapittel vil jeg gjøre rede for metodiske valg, fremgangsmåter i tilknytning til feltarbeidet og etiske problemstillinger i forbindelse med oppgaven. Kapittel tre vil ta for seg historisk og samtidig kontekst som bidrar til å belyse frivillighet og Røde Kors sin rolle i Russland i dagens samfunn. I kapittel fire vil jeg gjøre rede for frivillighetsbegrepet, samt diskutere studier som fremstår som relevante for studiet av frivillighet i Øst-Europa. Siste del av kapittelet vil ta for seg den teoretiske tilnærmingen jeg selv kommer til å benytte meg av i analysen av frivillighet i ungdomsgruppa senere i oppgaven.

Kapittel fem tar for seg prosesser av legitimering og hvordan ungdommene gir mening til det å engasjere seg i frivillig arbeid i ungdomsgruppa til Røde Kors. Siste del av kapittelet vil belyse hvordan frivillighet i ungdomsgruppa utvikler to viktige dimensjoner, og hvordan det i tillegg til det formelle frivillige arbeidet, etableres et sosialt og uformelt fellesskap som for ungdommene utgjør et slags fristed. I lys av dette vil jeg i kapittel seks ta for meg innlemmelsesprosesser i ungdomsgruppa, og hvordan både formelle og uformelle sider ved frivillighet virker inn på disse. Her vil jeg blant annet undersøke ritualer som integrerer de frivillige i gruppa, og symbolske uttrykk for innside- og utside-tilhørighet. Her vil jeg også undersøke hvordan synet på og motivasjonen for frivillighet endrer seg i løpet av sosialiseringprosessen. I kapittel sju skal jeg ta for meg hvordan man i ungdomsgruppa forsøker å ivareta både organisasjonens formelle og uformelle dimensjon, ved å balansere mellom styring og autonomi innad i gruppa. Dette vil jeg belyse ved å drøfte ulike oppfatninger omkring statuser, forpliktelser og rolleutøvelse i ungdomsgruppa. Avslutningsvis vil jeg vise hvordan disse ulike kapitlene til sammen bidrar til å belyse hvordan frivillighet forstås og praktiseres blant ungdom i Røde Kors i Murmansk i dag.

2.0 Metode

2.1 Innledning

Dette kapittelet tar for seg hvordan jeg gikk frem på feltarbeidet for å få nødvendig informasjon og data, for å belyse problemstillingen og spørsmålene som ble gjort rede for i innledningen. For å få størst mulig utbytte av feltarbeidet kreves både planlegging og forberedelser i forkant. I forbindelse med forberedelsene har min egen bakgrunn og interesse for Russland spilt en rolle. Johansen (1981: 14) påpeker at som feltarbeider er det nyttig med kjennskap til kultur og sosialt liv på det stedet man skal dra til, siden man former sin rolle på feltarbeid i samspill med omgivelsene. Under bachelorutdanningen min i Oslo tok jeg støttefag og frie emner i russisk språk og områdekunnskap. Sammen med et utvekslingssemester i St.Petersburg, fikk jeg ved å ta disse fagene en forståelse av russisk språk og samfunn som var god å ha med seg da jeg dro. Videre vil jeg gjøre rede for hvordan jeg gikk frem i planleggingsfasen av feltarbeidet, og hvordan omstendigheter underveis førte til at jeg måtte endre innfallsvinkel til studiet av frivillighet.

2.2 Forberedelser til feltarbeid

2.2.1 Å knytte kontakter

Som tematisk utgangspunkt for feltarbeidet ønsket jeg å fokusere på organisert frivillighet i en i en humanitær eller sosialt orientert organisasjon i Nordvest-Russland. Etter hvert som feltarbeidet nærmet seg ordnet jeg det rent praktiske i forbindelse med oppholdet, slik som visum, bosted og kontakter i felten. Å etablere kontakt med en organisasjon før avreise var veldig viktig, da russiske visumregler begrenset oppholdet mitt til tre måneder. Hammersley og Atkinson (2007: 50) argumenterer for at om man har behov for tilgang, men er usikker på hvilken strategi som er den beste for å oppnå dette, så kan det være nyttig å kontakte andre som har bedre kjennskap til settingen. Jeg fulgte denne fremgangsmåten og kontaktet organisasjoner her hjemme som hadde samarbeidsprosjekter med organisasjoner i Nordvest-Russland. På denne tiden fikk jeg også kontakt med Barentsinstituttet som skaffet meg visum. En representant for Norges Røde Kors sa seg villig til å formidle kontakt med Røde Kors i Murmansk, såfremt vi kunne finne en vinkling på prosjektet som var av interesse for oss begge. Vi ble enige om at det ville være interessant med en studie av frivillighet ved suppekjøkken. Disse finansieres gjennom fadderprogram i Norges Røde Kors, men drives av Røde Kors lokalt. Siden Røde Kors er en formell organisasjon, hadde lederen av det lokale laget en

status som portvakt i forhold til å gi tilgang (ibid.: 49-52). Jeg ble ønsket velkommen etter å ha informert om prosjektet på e-post. Jeg var også så heldig at organisasjonen ordnet bosted for meg. To dager etter ankomst kunne jeg innkvarteres på divanen til en eldre dame som var en bekjent av en ansatt i organisasjonen. Da jeg landet i Murmansk ble jeg møtt av koordinatoren i ungdomsgruppa og en av de frivillige. Siden jeg allerede hadde opprettet en relasjon til organisasjonen før avreise var jeg klar til å sette i gang med feltarbeidet fra dag en.

2.2.3 Endring av planene

Omstendigheter i felten til at jeg ble nødt til å endre noe på planen da jeg kom til Murmansk. Den ansatte i Røde Kors som var ansvarlig for suppekjøkkenprogrammet var bortreist den første tiden jeg var i byen og jeg forholdt meg derfor til ungdomsgruppa fra starten av. Vi var sammen på møtene og ungdommene gjorde meg også kjent i byen. Praktiske årsaker gjorde det vanskelig for meg den første tiden å være tilstede på suppekjøkkenet. Hammersley og Atkinson (2007: 52) påpeker at antropologers tilgang til en setting kan begrenses av institusjoners lovverk og reguleringer. For min del var det ikke Røde Kors sitt lovverk som skapte problemer. Som utlending i Russland må man registrere seg hos migrasjonsmyndighetene innen to dager etter ankomst, men jeg manglet et nødvendig dokument for å få gjort dette. Å oppholde seg i landet uten gyldig registrering er ulovlig og anbefales ikke av noen. De fire første ukene gikk det meste av tiden på formiddagene med til å oppsøke russiske byråkrater for å få løst problemet. Dette gjorde det vanskelig å være tilstede på suppekjøkkenet, som kun var åpent noen få timer i samme tidsrom.

Det viste seg også at det i hovedsak jobbet kun en frivillig om gangen på suppekjøkkenene, noe som gjorde det lite egnet som sted for å studere samhandling frivillige i mellom. Jeg så det derfor raskt som nødvendig å endre innfallsvinkel til studiet av frivillighet, og jeg skiftet setting fra å studere frivillighet med utgangspunkt i et suppekjøkken til ungdomsgruppa. Hammersley og Atkinson (ibid.: 29) mener at et bytte av setting ofte fører til forsinkelser og nye problemer med tilgang. Jeg opplevde det tvert i mot ikke slik, siden jeg allerede hadde fått tilgang i ungdomsgruppa. Vi var fra starten av mye sammen, og jeg ble fort kjent med flere av ungdommene, samt koordinatoren som ofte fulgte meg da jeg oppsøkte kontorer rundt omkring i byen for å få ordnet registreringen min. Jeg hadde deltatt på møtene deres helt fra den andre dagen jeg var i byen, og var blitt nysgjerrig organisasjonsfellesskapet deres. Både

koordinatoren i ungdomsgruppa, lederen i Røde Kors og ungdommene selv var positive til denne endringen, og ga uttrykk for at de syntes det var interessant og spennende at jeg skulle forske på dem. Selv om innfallsvinkelen til prosjektet ble endret til frivillighet blant ungdom, håper jeg at prosjektet fortsatt kan være av interesse for representanter i organisasjonen her hjemme.

Selv om mye av teorien og litteraturen jeg hadde lest på forhånd fortsatt var relevant, opplevde jeg at enkelte av problemstillingene og teoriene ikke lenger var aktuelle etter at jeg byttet setting. For eksempel kunne jeg fortsatt studere betydningen av frivillighet og samhandling mellom frivillige, men perspektivet om gavebytte i relasjonen mellom giver og mottaker i frivillig arbeid var ikke lenger så interessant, da de frivillige brukte mest tid på aktivitet innad i gruppa. Endringer som dette førte til at problemstillingene i større grad ble utviklet underveis i feltarbeidet, i samspill med min deltakende observasjon i ungdomsgruppa. At jeg i analysen har valgt å fokusere blant annet på forholdet mellom uformelle og formelle aspekter ved frivillig arbeid, og lederproblematikk knyttet til dette, har for eksempel direkte tilknytning til dette. Dette førte til at jeg ble nødt til å bruke mer tid i etterkant av feltarbeidet på å lese meg opp på ny og relevant teori. Forsinkelsen som Hammersley og Atkinson (2007:29) snakker om i forbindelse med bytte av setting opplevde jeg derfor sterkere i ettertid enn under selve feltarbeidet.

2.2.4 Språk

Da jeg bestemte meg for å studere frivillighet i Russland påvirket språkferdighetene mine valget av setting. Jeg ønsket å kunne studere frivillighet i en setting der jeg kunne tilegne meg en lokal status, men måtte ta hensyn til at jeg ikke hadde snakket russisk på halvannet år da jeg skulle dra. Jeg antok at frivillig arbeid på et suppekjøkken ville ha en uformell karakter, slik at jeg kunne tilegne meg rollen som frivillig og delta i både arbeidet og kommunikasjonen på en god måte, uten at de språklige barrierene skaper for stor avstand til informantene. De fleste av mine informanter i ungdomsgruppa snakket ikke engelsk i det hele tatt, med unntak av et par stykker som kunne litt. All kommunikasjon foregikk derfor på russisk, og mine 40 studiepoeng i russisk språk kom til god nytte. Jeg opplevde ikke språket som noen hindring i forhold til det å oppnå en status som frivillig, eller å bli inkludert i fellesskapet, heller tvert i mot. Det at jeg snakket russisk, selv om det ikke var perfekt, fungerte som en isbryter både i ungdomsgruppa og andre sammenhenger. Siden jeg ikke hadde problemer med å forstå

eller delta i hverdagslige samtaler, benyttet jeg ikke tolk. Selvfølgelig var det ikke alt jeg forstod, spesielt når de snakket i munnen på hverandre på møtene, men jeg forsøkte å kompensere for dette med å stille folk spørsmål. Underveis i feltarbeidet forbedret jeg også språkferdighetene, slik at jeg gradvis fikk med meg mer og mer.

2.3 Status og roller

2.3.1 Hvilke stater de forholdt seg til ved min person

Aase og Fossåskaret (2007: 61) påpeker at deltakende observasjon krever at forskeren tilegner seg stater i felten som gjør at man kan inngå i relasjoner til informantene. Jeg hadde flere overlappende stater med ungdommene i ungdomsgruppa som lettet innpass for meg. I likhet med dem var jeg student, og de forholdt seg også til meg som om vi var jevnaldrende, selv om jeg var noen år eldre. Studentstatusen bidro antakeligvis til dette. Mens vi hadde alder (om man ser litt stort på det) og studentstatusen felles, avvek det at jeg var norsk og feltarbeider.

I startfasen forholdt de seg til min status som utlending, og denne statusen var nyttig for å inngå i nye relasjoner. Koordinatoren og flere av de frivillige følte antakeligvis ansvar for at jeg skulle finne meg til rette både i ungdomsgruppa og i byen. Etter hvert som de ble mer kjent med meg, og oppdaget at jeg klarte meg godt på egenhånd mistet denne statusen sin relevans i samhandlingen. Holliday og Spradley argumenterer for at det er nyttig for forskeren å benytte seg av de rollene som allerede er en del av situasjonen man skal studere (Holliday 2002: 26-27, Spradley 1980: 51-52). I tråd med dette er det tydelig at den innsikt jeg fikk i løpet av feltarbeidet var nært knyttet til det at jeg ble tildelt status som frivillig.

2.3.2 Frivillig-statusen

På møtene i ungdomsgruppa legges det generelt stor vekt på innlemmelse i gruppa. Ulike metoder tas i bruk for at nye og gamle frivillige så raskt som mulig skal bli kjent med hverandre. Jeg oppdaget raskt at dette var en stor fordel for meg, da de benyttet seg av de samme mekanismene for å innlemme meg som enhver annen ny frivillig. Et av målene ved deltakende observasjon, er ikke bare å delta i og observere samhandling som de andre foretar seg i mellom, men å observere seg selv i en lokal status (Aase og Fossaskåret 2007: 32-33). Som frivillig fikk jeg mulighet til å observere samhandling som både de andre og jeg selv inngikk i. Jeg lærte mye om frivillighet ved å være det

Wadel (1991: 62) kaller min egen informant, som for eksempel i startfasen da jeg kunne ta utgangspunkt i meg selv i studiet av innlemmelsesprosesser av nye i ungdomsgruppa.

Gjennom sosiale og uformelle aktiviteter både før, under og etter møtene ble jeg raskt kjent med de andre i gruppa. Marianne Lien (1987: 203) argumenterer for at sosiale relasjoner kommer til uttrykk, bekreftes og etableres gjennom mat og måltider man deler sammen. For meg var de uformelle samtalene jeg hadde med de frivillige mens vi spiste småkaker og drakk te på møtene viktig i forhold til å etablere en relasjon til dem. Etter møtene gikk vi også i blant på трактир [traktir]¹, og det at jeg delte min mat med de andre, og forsynte meg av deres, bidro til å bekrefte min tilhørighet til fellesskapet.

Det at jeg ble ansett for å være ung og student som også mange av dem var, var antakeligvis en faktor som bidro til at jeg fikk status som frivillig. Siden jeg innehadde denne statusen ble det stort sett forventet at jeg deltok i det frivillige arbeidet på lik linje med de andre. Jeg hadde vært klar på at jeg ønsket dette fra starten av, og i de situasjoner der jeg ikke var fullstendig deltakende var dette etter eget ønske og ikke fordi jeg ikke fikk muligheten til det (dette kommer jeg tilbake til). Som denne oppgaven vil vise så er både det formelle formålsrettede frivillige arbeidet, og uformell og sosial samhandling viktige sider ved frivilligheten i ungdomsgruppa. Om jeg hadde hatt en ren forskerstatus tror jeg det ville ha vært vanskelig for meg å gjøre dette feltarbeidet. Ungdommene omdefinerer møtene til å bli et 'baksideområde', og på bakgrunn av dette ville jeg mest sannsynlig ikke fått tilgang med en status som hadde vært rent profesjonell eller formell (Goffman 1992).

2.3.3 Forskerstatusen

Jeg skilte meg selvsagt ut ved at jeg var en frivillig som studerte frivillighet, noe som var synlig på møtene, ved at jeg nesten alltid hadde en liten notatblokk på fanget. At jeg gjorde en studie i forbindelse med en oppgave, var noe de kunne relatere seg til siden de selv var eller hadde vært studenter.

Denne statusen bidro iblant til at jeg fikk tilgang til situasjoner og arenaer der andre frivillige ikke hadde tilgang. Et eksempel var da Anton og Lena skulle holde seminar på et av universitetene i byen, med Ljuda som observatør og *supervisor*. Hun mente at dette kunne være av interesse for meg å observere, og inviterte meg med både på

¹ трактир [traktir] – russisk for kro eller taverna

seminaret og på evalueringen av seminaret hjemme hos henne i ettertid. Dette er en situasjon jeg ikke ville fått tilgang til uten forskerrollen. Jeg opplevde også forskerrollen som nyttig i tilknytning til innlemmelse i gruppa. Å bli en del av miljøet i ungdomsgruppa var ikke spesielt vanskelig, men det krevde av meg, som av andre at jeg viste en interesse for å bli kjent. Det at jeg var der i kraft av at jeg gjorde en studie førte til at jeg var mer frempå enn jeg ellers ville ha vært, og enkelte andre nye frivillige var. Jeg fremstod antakeligvis som spesielt kontaktsøkende med alle mine spørsmål og interesse for det de drev med. Dette reagerte de positiv på, og det bidro til å forenkle min tilgang. Jeg opplevde ikke at de ulike rollene som frivillig og forsker kom i konflikt med hverandre.

2.4 Innhenting av informasjon

2.4.1 Sted, aktivitet og aktører

Som antropolog på feltarbeid deltar man i sosiale situasjoner, som karakteriseres av at de involverer steder, aktører og aktiviteter (Spradley 1980: 39-41). Deltakelse i det formelle organisasjonsarbeidet og uformelle sosiale aktiviteter ble for meg den viktigste kilden til informasjon om hva som foregikk innad i ungdomsgruppa og hva frivillighet betydde for dem. Ut fra hyppighet kan hovedaktiviteten i gruppa sies å være de faste organisasjonsmøtene som fant sted minst to ganger i uka, selv om det kan virke som enkelte av ungdommene selv anså utadrettede aktiviteter (slik som aksjoner og seminarer) for å være de *virkelige* aktivitetene. Møterommet, det vil si kontoret til Lidia i Røde Kors sine lokaler, utgjorde derfor utgangspunktet for min deltakende observasjon. Flere ganger i den lange planleggingsfasen av en minneaksjon, ble det i tillegg avholdt ekstra møter hjemme hos koordinator eller en av de andre frivillige. Her var det litt utydelig når det formelle møtet startet og sluttet, og disse møtene hadde ofte en glidende overgang til rent sosiale treff. I tillegg til møter holdt de to seminarer om HIV og AIDS på et av byens universiteter, samt en aksjon i form av et talkshow på et av byens bibliotek. De hadde også en dag der de delte ut pakker med mat, medisiner og andre nødvendige artikler til hjemløse litt utenfor sentrum. I samarbeid med to av de andre ungdomsgruppene i regionen ble det også arrangert et lederskapsseminar i Kirovsk, der gruppa var representert med to frivillige som seminar deltakere, samt koordinator og to andre eldre frivillige som instruktører. Av nevnte organiserte aktiviteter deltok jeg på samtlige, med unntak av ett møte og seminaret i Kirovsk, da dette etter den opprinnelige planen skulle avholdes samtidig som minneaksjonen de

hadde planlagt. Jeg var og til stede på evalueringen Ljuda hadde i etterkant av det ene seminaret på universitetet. De fleste formelle aktiviteter innebar også uformelt sosialt samvær som jeg deltok i.

2.4.2 Deltakende observasjon i et begrenset antall av settinger

Samhandlingen med de frivillige var i stor grad i tilknytning til Røde Kors-aktiviteter, både av formell og uformell art. Noe tid fikk jeg allikevel tilbrakt sammen med de frivillige i andre sammenhenger. Jeg besøkte Lidia og Ljuda hjemme i forbindelse med Røde Kors-møter, og var noen ganger på besøk hos Lidia utenom dette. Jeg tilbrakte også noe tid i byen med flere av de frivillige, både på shopping, sightseeing og kafé-besøk. Jeg var også med tre på antropologiundervisning på universitetet, samt flere teateroppsetninger som Kira deltok i.

Røde Kors-aktiviteter må allikevel sies å være det viktigste utgangspunktet for datainnsamlingen, og da hovedsakelig møteaktiviteten på Lidias kontor. Dette kan dermed ikke anses for å ha vært det som betegnes som et 'multi-sited' feltarbeid (Engebriksen 2002: 235-236). Flersituert gir, som Engebriksen argumenterer, for tilgang til ulike type data (ibid). Det hadde vært interessant å tilbrakt mer tid med de frivillige utenfor Røde Kors-sammenheng, men dette var ikke så lett da de fleste var opptatt med studier, jobb eller begge deler, og siden det var eksamenstid hadde de enda mindre fritid enn ellers. Siden vi hadde møter to til tre ganger i uka brukte de også allerede mye av fritiden sin på å delta i Røde Kors-aktiviteter der jeg var tilstede. Frykten for å virke masete eller påtrengende gjorde at jeg holdt tilbake litt i forhold til å ta mer kontakt på fritiden. Samtidig var det ulike sider ved frivillighet jeg var ute etter å belyse og dette var mest relevant å gjøre i Røde Kors-sammenheng. Man kan fortsatt argumentere for at det ville vært en fordel med større grad av multi-sited feltarbeid på arenaer utenfor Røde Kors, da dette ville kunne kontrastere frivillighetspraksiser mot andre praksiser. Det at jeg av og til var til stede sammen med ungdommene på enkelte andre arenaer gjorde, sammen med intervjuer og samtaler, at jeg fikk noe innblikk i dette. Til medlemskapsstatusen var det også tilknyttet flere rettigheter og forpliktelser utover det den formelle statusen skulle tilsi. Dette førte til at rolleatferden på møtene var bred. Dessuten kunne jeg på ett og samme møte også observere ulike roller tilknyttet statuser og relasjoner mellom søsken, venner og kjærestepar. På denne måten fikk jeg se flere sider ved ungdomstilværelsen enn det situasjonen først skulle tilsi.

2.4.3 Deltakende observasjon

I gruppa var jeg en deltakende observatør, der graden av deltakelse varierte med type aktivitet. Gjennom den deltakende observasjonen ønsket jeg å undersøke hvordan både de frivillige og koordinatoren balanserte mellom og forholdt seg til formell aktivitet tilknyttet det frivillige arbeidet og uformell sosial samhandling.

Spradley skiller mellom ulike grader av deltakelse, fra aktiv til moderat og mer passiv (Spradley 1980: 59-61). Graden av deltakelse fra min side kunne variere på ett og samme møte, siden det på disse to timene foregikk ulike former for samhandling og aktivitet. Jeg forsøkte i hovedsak å være aktiv, men der jeg følte at deltakelsen ville bidratt til at jeg ble direkte premissleverandør i gruppa, forholdt jeg meg mer passiv. Dette innebærer at i gruppesammenheng så deltok jeg aktivt i den sosiale samhandlingen (for eksempel prating og lek), mens jeg var mer observerende i diskusjoner om og selve planleggingen av aktiviteter, da jeg ønsket å se hvordan ungdommene selv gjorde dette arbeidet.

Jeg skrev ned både hva som ble gjort og forsøkte å få med mye av hva som ble sagt. Det siste var vanskeligere da de ofte snakket i munnen på hverandre, og jeg ikke hadde mulighet til å høre eller forstå alt. Av og til var det nødvendig å legge notisblokken til side for å kunne delta fullt ut i det som skjedde. For eksempel om jeg skulle delta i leker, slik som mafia- eller mimelek.

Når det gjaldt selve utførelsen av formelle aktiviteter var jeg av og til aktivt med, som ved pakkingen og utdelingen av mat til hjemløse. Andre ganger var jeg mindre deltakende, som under talkshowet, da jeg satt i salen for å fullt ut kunne observere gruppa. Når jeg valgte å forholde meg mer passiv og observerende var det som oftest etter eget valg og ikke som et resultat av at jeg ikke ble inkludert. I diskusjoner der jeg ikke bidro med innspill kunne de ofte komme på å spørre meg også, for eksempel fikk jeg tilbud om å være med på rollespillet på scenen under talkshowet. Spradley sin gradering av involvering fra forskerens side, fra aktiv til moderat og passiv opplevdes til tider litt uklart da jeg var i felten (ibid.: 59-62). Akkurat som for meg varierte det hvor aktive de ulike ungdommene var. Noen var for eksempel veldig aktive i den sosiale samhandlingen, men mer passive i det formelle planleggingsarbeidet. Når jeg sier jeg til tider var passiv, betyr det derfor ikke at jeg var mer passiv enn mange av informantene. Om man ikke tar hensyn til dette, kan Spradley sin gradering av forskerens deltakelse i forhold til informantene føre til at informantene fremstilles som en mer homogen

gruppe enn de i virkeligheten er, samtidig som skillet mellom forsker og informant gjøres større enn det var.

I uformell aktivitet med ungdommene nedtonet jeg forskerrollen. Jeg tok for eksempel aldri notater mens vi satt på traktir eller i pausene på møtene, da vi inngikk i samhandling med hverandre av mer uformell art. Slike situasjoner hadde mer karakter av å være ren vennskapelig samhandling, og det følte dermed unaturlig å notere hva folk sa og gjorde. Det ville også gått på bekostning av egen deltakelse i samhandlingen og satt meg utenfor de aktuelle situasjonene. Etter slike møter hendte det allikevel at jeg skrev ned ting i ettertid som jeg hadde observert eller hørt. Om folk sa eller diskuterte noe jeg syntes hadde spesiell betydning, spurte jeg dem direkte om det var greit at jeg brukte det i oppgaven. Responsen var da positiv, i enkelte tilfeller med forbehold om at jeg anonymiserte navnene deres.

2.4.4 Etnografiske intervjuer

Møtene i ungdomsgruppa gjorde det mulig for meg å gjennomføre utallige uformelle etnografiske intervjuer. I følge Spradley (1980: 123) foretar man et slikt intervju hver gang man under deltakende observasjon stiller en informant et spørsmål. I tillegg deltok jeg i det Aase og Fossaskåret (2007: 30-31) kaller feltsamtaler, som skiller seg fra Spradley sine etnografiske intervjuer ved at de ikke nødvendigvis er knyttet til at forskeren har innledet til dialog. Aase og Fossaskåret (ibid.) sier også at *"I feltsamtalen får forskeren svar på spørsmål han ikke har stilt"*, noe som er en passende beskrivelse også for mitt feltarbeid. Ved å snakke med, delta i og overhøre samtaler med både frivillige, koordinatoren og de ansatte fikk jeg kjennskap til mange aspekter ved organisasjonen og frivillighet i Røde Kors.

2.4.5 Formelle intervjuer

Mot slutten av feltarbeidet gjennomførte jeg også mer formelle intervjuer med mange av de frivillige, enten på tomannshånd eller i grupper på to, og en gang en gruppe på tre. I tråd med hvordan Spradley (1980: 124) tenker om formelle intervjuer var dette intervjuer der jeg gjorde en avtale på forhånd med den hensikt å belyse enkelte temaer. Jeg opplevde disse intervjuene som nyttige, for mens deltakende observasjon på møtene i ungdomsgruppa ga informasjon omkring frivillig praksis, kom jeg i disse intervjuene mer innpå hver enkelt og tankene de selv hadde omkring det å være frivillig. Intervjusituasjonen ga ro til en dypere samtale enn det ellers var mulighet til. I tråd med Hammersley og Atkinson (2007: 98) benyttet jeg meg av intervjuer under siste delen av

feltarbeidet for å undersøke nøyere antakelsene mine fra deltakende observasjon, i tillegg til at jeg skaffet meg informasjon omkring forhold det var vanskelig eller umulig for meg å observere direkte. I intervjuene fikk jeg derfor informasjon om sentrale aktiviteter som ikke fant sted under mitt opphold, slik som for eksempel instruktørseminaret, som jeg skjønnte var viktig i forhold til innlemmelse av nye frivillige. I tillegg fokuserte jeg mer på deres personlige opplevelser, meninger og holdninger tilknyttet det frivillige arbeidet. Herunder belyste jeg blant annet motivasjon og deres egne fortellinger fra deres egen historie som frivillig. Jeg undersøkte også deres holdninger til formell og uformell aktivitet, og tanker omkring ledelse og hierarkier i organisasjonen. Jeg spurte også om deres erfaringer med reaksjoner fra samfunnet rundt dem på deres deltakelse.

Selv om intervjuene kan betegnes som formelle i kraft av at de var avtalt på forhånd og jeg hadde tenkt ut enkelte temaer på forhånd, var de allikevel forholdsvis ustrukturerte og med mange åpne spørsmål. Jeg forsøkte med dette å gi informantene mulighet til å ta styring i forhold til hva vi skulle snakke om. Slik fikk jeg mulighet til å følge opp med spørsmål som dukket opp der og da, og ikke var utarbeidet på forhånd. Kaarhus (1999: 42-45) argumenterer for at man slik gir informantene mulighet til å være med på å etablere rammen for intervjuet, noe som bidrar til å gi dem en subjektrolle i intervjusituasjonen. I mange intervjuer fungerte dette godt og samtalen fløt ganske fritt, mens i andre måtte jeg styre samtalen mer aktivt.

Aagre, som selv har studert ungdom, sier i sin doktorgradsavhandling at *"(...) intervjuene i en høy grad bringer fram en tidsdimensjon i de unges egne fortellinger."* (Aagre 2006: 203). Jeg intervjuet både nye og mer erfarne frivillige, samt enkelte som var innom på praksis uten å bli værende i organisasjonen. Jeg fikk også intervju med noen som tidligere hadde vært aktive, men som nesten aldri gikk på møter lenger på grunn av at de var i jobb. Årsaken til at jeg gjorde dette utvalget var at jeg ønsket å undersøke hvordan tanker og oppfatninger omkring frivillighet og egen deltakelse endret seg over tid. Som Aagre opplevde jeg at dette var særlig nyttig i forhold til at feltarbeidet i seg selv var begrenset i tid. Intervjuene var også nyttig i forhold til at flere åpnet seg mer enn det de ellers gjorde i uformelle samtaler på møtene. På møtene fremstod for eksempel alle som kjempegode venner, mens under intervjuet var det et par stykker som ga uttrykk for tvil om hvorvidt dette faktisk stemte. Johansen påpeker at det alltid finnes flere synsvinkler i felten, og intervjuene var på denne måten en kilde til nye

synsvinkler blant informantene (Johansen 1981: 15). Informasjonen jeg fikk under intervjuene virket utfyllende og nyanserende på de samhandlingsdataene jeg allerede hadde samlet inn.

Jeg var opptatt av at ungdommene skulle føle seg komfortable med intervjusituasjonen. For å legge til rette for dette fulgte jeg Hammersley og Atkinson (2007: 116) sitt råd om å la informantene selv få velge kontekst for intervjuet. Som de påpeker slapper informantene ofte mer av om de er i en kjent og egenvalgt setting. Et annet argument for å la informantene velge setting selv er at disse valgene kan gjenspeile sider ved deres hverdag og den verden de oppholder seg i (ibid.). De fleste av intervjuene ble på forslag fra informantene selv gjort på ulike kaféer og *traktirer*, i tillegg til et par som ble intervjuet på kontoret til Røde Kors (uten at andre var tilstede). Intervjuavtalene ble som oftest gjort over sms, noe jeg mener bidro til å gjøre dem ekstra uforpliktende. Dette var en bevisst strategi, da det gjorde det lettere for dem som eventuelt ikke skulle ha lyst til å delta til å takke nei til dette. På tross av en uforpliktende tilnærming fikk jeg utført til sammen 18 intervjuer i alt. Dette er et antall jeg er fornøyd med, da det gjenspeiler at jeg fikk intervjuet folk med ulik grad av tilknytning til organisasjonen, og ikke bare de som var mest aktive på det tidspunktet jeg var der. (Det var sjelden det var så mange på møtene i ungdomsgruppa). Dette, i tillegg til at jeg på møtene i ungdomsgruppa har samhandlet med mange forskjellige frivillige, bidrar til at analysen er basert på et bredt og variert utvalg av informanter.

Gruppeintervjuer ble gjennomført de gangene informantene selv foreslo dette. Et av de første intervjuene jeg hadde var et gruppeintervju med tre informanter. Jeg fant raskt ut at dette ikke fungerte optimalt. Den ene av de tre var mer villig til å snakke, og mens hun svarte på spørsmålene ble de to andre sittende og snakke seg i mellom. Etter dette hadde jeg ikke intervjuer med mer enn to personer på en gang. Dette fungerte bedre, og for enkelte bidro det å komme sammen med noen antakeligvis til at de følte seg mer komfortable med intervjusituasjonen (jf. Hammersley og Atkinson 2007: 111-112).

2.4.6 Andre former for innhenting av informasjon

Det første jeg gjorde da jeg bestemte meg for å endre fokus fra frivillige ved suppekjøkken til de frivillige i ungdomsgruppa, var å sende en e-post til rådgiveren for Røde Kors Ungdom i Nord-Norge. I denne ba jeg om informasjon om hvordan ungdomsgruppene i Norge var organisert og hva de arbeidet med. Svaret jeg fikk gjorde det mulig for meg å se ulikheter mellom den norske og russiske grenen, spesielt når det

kom til organisering. Jeg forsøkte også å innhente informasjon tilknyttet barne- og ungdomsarbeidet i byen, samt HIV og AIDS-arbeidet i regionen, for å forstå organisasjonens arbeid i en litt større kontekst.

I Murmansk finnes det en egen nettside med informasjon beregnet på ungdom. Her kunne jeg følge med på arrangementer for ungdom i byen, og få et bilde av hva ungdommene var opptatt av. Jeg besøkte også fylkets ungdomsråd to ganger, en gang med et par av de frivillige (de skulle hente gratisbilletter til en konsert), og en gang alene for å snakke med en av de ansatte om hvordan de jobbet med ungdomsarbeid i byen. Jeg var også til stede ved to arrangementer i byen tilknyttet barne- og ungdomsarbeid. Den ene gangen var på jubileet for fondet ”Beskytt Barna”, der blant annet guvernøren holdt tale. Jeg observerte også under feiringen av barnas dag i sentrum av byen.

På flyet til Murmansk ble jeg kjent med en ansatt i Helse- og omsorgsdepartementet i Norge. Han hadde jobbet med helsespørsmål og Nordvest-Russland i lang tid, og fortalte meg en del om HIV og AIDS-arbeidet som Norge støttet opp under. Da han ved en senere anledning var i byen, inviterte han meg med på besøk hos HIV og AIDS-senteret i byen, der de skulle få en briefing om deres arbeid. Senteret er i kontakt med ungdomsgruppa ved at de bidrar med informasjon og statistikk om HIV og AIDS-utviklingen i regionen. Dette ble et nyttig besøk, da jeg lærte mye om hvordan de arbeider med denne problematikken i regionen, samt fikk en samtale med en ansatt som tidligere hadde vært koordinator for ungdomsgruppa.

2.4.7 Besøk hos en ungdomsgruppe i Norges Røde Kors

Etter at jeg kom hjem har jeg også vært på ett møte hos en av gruppene til Røde Kors Ungdom i Norge. Stemningen og arbeidsformen hos disse gruppene var mer ulik enn forventet. I motsetning til i Murmansk, hadde de en møteplan som var sendt ut i forkant av møtet. Denne inneholdt punkter tilknyttet organisasjonens formelle arbeid. All samhandling og diskusjon var tilknyttet møteplanen, og da man var kommet igjennom alle punktene var møtet over. I motsetning til i Murmansk var det ikke noe sosialt eller uformelt samvær utenom dette. Det kunne virke som man her først og fremst orienterte seg mot det formelle formål, mens Røde Kors i Murmansk også fungerte som et samlingssted for ungdom utover dette. Besøket var ikke lagt opp som en del av et komparativt feltarbeid, men var først og fremst nyttig i forhold til at det synliggjorde ulike frivillighetspraksiser.

2.5 Etiske utfordringer

Etiske utfordringer knyttet til forskerrollen ses ofte i tilknytning til hvordan forskeren er posisjonert mellom informanter og forskningsmiljø, og hvordan man skal ivareta krav fra og hensyn til disse ulike gruppene (Aase og Fossaskåret 2007: 180). På den ene siden plikter man å fremstille og formidle resultatene fra forskningen, på den andre siden skal ikke dette føre til skade og belastning for informantene (ibid.). Forbundet med dette er det etiske spørsmål og problematikker ved at man som antropolog går inn i relasjoner og samhandling med det mål å produsere data. Avslutningsvis skal jeg diskutere hvordan jeg forholdt meg til denne problematikken.

2.5.1 Åpenhet og tilbakeføring

Deltakelse i forskning skal være basert på informert samtykke (Aase og Fossaskåret 2007: 181). Samtykke basert på god informasjon om forskningsprosjektet bidrar til å redusere faren for at folk opplever deltakelsen som problematisk i ettertid. Før jeg kom til Murmansk hadde jeg allerede informert lederen i organisasjonen om prosjektet mitt, og om deltakende observasjon som metode. Endringen av setting til frivillighet i ungdomsgruppa ble gjort først etter at lederen i Røde Kors i Murmansk, koordinatoren i ungdomsgruppa og de frivillige hadde gått med på dette. De fikk vite om arbeidsmetodene jeg skulle ta i bruk, og var klar over at studiet utgjorde grunnlaget for masteroppgaven min. Ingen ønsket å avstå fra å være en del av undersøkelsen. Samtykke i ungdomsgruppa ble gitt muntlig, og jeg så det ikke som nødvendig å gjøre dette skriftlig ut fra interessen de hadde ovenfor prosjektet, og de direkte tilbakemeldingene jeg fikk på at dette var interessant og spennende. De fleste frivillige møtte jeg i starten av oppholdet, men etter hvert som det dukket opp nye frivillige informerte både Lidia og jeg disse om min rolle i ungdomsgruppa.

Selv om man har et instrumentelt formål ved å oppsøke mennesker og aktiviteter i forbindelse med forskning så betyr ikke det at disse relasjonene under feltarbeidet hele tiden er av instrumentell art eller at det ensidig er forskeren som har en form for utbytte av relasjonen til informantene (Aase og Fossaskåret 2007: 193-194). Under feltarbeidet opparbeidet jeg vennerelasjoner til mange av informantene mine, en relasjon jeg har opprettholdt med flere etter at jeg dro hjem, blant annet på e-post og via den russiske versjon av nettsiden facebook. At man innehar en status som venn og forsker samtidig kan være problematisk. Samtidig opplevde jeg ikke at jeg var den eneste som hadde utbytte av at jeg var der i kraft av å være forsker. De fikk mulighet til å fortelle om seg

og sitt til en som var interessert, noe mange ga uttrykk for at de syntes var positivt. For å gi noe tilbake til organisasjonen vil jeg sende dem et sammendrag av oppgaven på engelsk. Jeg har kontakt med minst en frivillig som har gode engelskkunnskaper og dermed vil kunne viderefordre innholdet. Flere, og spesielt koordinatoren, ga uttrykk for at en slik form for tilbakeføring ville blitt satt pris på.

2.5.2 Anonymisering og hensyn til informantene

Anonymisering av informantene anses ofte som et viktig grep for å beskytte informantene (Aase og Fossaskåret 2007: 185-190, Spradley 1980: 23-24). Hvor langt man skal gå i forhold til anonymisering er omdiskutert, Spradley for eksempel mener at bruk av pseudonymer i den endelige oppgaven er minimum, mens Vike (2001: 84) mener at anonymisering *"er prinsipielt uheldig"*. Jeg har valgt å anonymisere informantene og ikke organisasjonen. Vike (ibid.: 78) betegner denne formen for anonymisering som 'halvhjertet', og har et poeng i det. Så lenge det er kjent hvilken organisasjon materialet er hentet fra vil det, på tross av anonymisering av navn, være mulig å kjenne igjen enkeltpersoner, særlig koordinatoren, som har en spesielt synlig rolle. Om jeg skulle ha anonymisert organisasjonen måtte jeg ha endret karakteristika ved den, og ikke bare navn, for at den ikke skulle være gjenkjennelig. Bildet av organisasjonen ville dermed blitt fjernere fra virkeligheten. Enkelte organisasjoner i Russland opplever problemer med myndighetene som kunne tilsa at en anonymisering hadde vært passende. I dette tilfellet mener jeg det ikke er nødvendig, da dette ikke er en politisk eller opposisjonell organisasjon. Tematikken i prosjektet mitt er heller ikke kontroversiell, og omhandler "ufarlige" interne forhold. Jeg tror at anonymiseringen av personer førte til at enkelte åpnet seg mer for meg under intervjuene enn de ville gjort om de visste de ville blitt gjenkjent av andre i gruppa. Anonymisering har her først og fremst intern betydning.

Hvordan materialet presenteres i oppgaven er også viktig for hvordan informantene opplever å ha deltatt i forskningen (Aase og Fossaskåret 2007: 188-192, Vike 2001: 81-82). Vike argumenterer for at metodisk relativisme i antropologiske studier og tekster bidrar til å gjøre det vanskelig å krenke informanter i fremstillingen, da målet er å gjøre *"folks verden og folks handlinger forståelige"* (Vike 2001: 82). I denne oppgaven tar jeg også sikte på dette. På tross av at jeg i oppgaven benytter meg av teoretiske og analytiske tilnærminger i forhold til empirien, så håper og tror jeg at ungdommene kan kjenne seg igjen i og føle seg behandlet med respekt i den endelige fremstillingen.

3.0 Kontekst

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for historiske og samtidige samfunnsmessige forhold som bidrar til å kontekstualisere frivillighet blant ungdom i en ungdomsorganisasjon i Murmansk i dag. Jeg vil starte med å gi en kort oversikt over grunnleggende politiske, økonomiske og sosiale endringer fra Sovjettiden til i dag, i Russland generelt, og Murmansk fylke spesielt. Slike forhold har hatt innvirkning på frivillighetens vilkår i ulike perioder, og er et nødvendig bakteppe for å forstå frivillig organisering og arbeid til ulike tider. Dette bakteppet synliggjør også hvilken rolle Røde Kors kan utspille i dagens samfunn. Etter denne mer generelle innføringen vil jeg drøfte mer direkte hva slags rolle frivillige organisasjoners historisk har hatt i det sovjetiske og russiske samfunnet, og hvordan rammene for frivillighet har endret seg over tid. Her vil jeg spesielt gå inn på Sovjetunionens barne- og ungdomsorganisasjoner, da man gjennom en beskrivelse av disse kan synliggjøre hvordan synet på ungdom som gruppe eller kategori har endret seg over tid. Jeg vil avrunde kapitlet med en redegjørelse for Røde Kors, og organisasjonens rolle i Russland og Murmansk.

3.2 Politiske, sosiale og økonomiske forhold før og nå

3.2.1 Sosial og økonomisk politikk etter revolusjonen i 1917

Folk i Russland har siden oppløsningen av Sovjetunionen fått større frihet på mange områder, men de nye økonomiske og sosiale forholdene har også bidratt til at mange opplever større usikkerhet nå enn tidligere (Sakwa 2002: 473). I Sovjetunionen ble både økonomien og politikken styrt av kommunistpartiet. I årene etter revolusjonen i 1917 forsøkte bolsjevikene å få størst mulig kontroll over ressurser, jord, bedrifter og fabrikker, i tillegg til at de sentraliserte den politiske styringen. Dette var ledd i å vinne borgerkrigen som varte fra 1918-1921. Denne fremgangsmåten, kalt krigskommunisme, møtte motstand blant annet fra bønder, som ble fratatt avlingene sine, og senere også andre grupper som var blant bolsjevikenes opprinnelige støttespillere (Sakwa 2002: 5). Fra 1921-1929 endret man denne politikken til fordel for det som kalles 'Den nye økonomiske politikken' (NEP). Her fikk bøndene litt større spillerom, og mulighet til å selge overskuddet av sine egne avlinger. Innad i partiet møtte man motstand mot denne politikken, som av mange ble ansett for å være mer kapitalistisk enn kommunistisk. For å forhindre opprør fra sine egne forbød Lenin all opposisjon, både utad og innad i

partiet. Dette kan ses som et signal på hva folk hadde i vente med Stalins totalitære styre i Sovjetunionen. (Sakwa 2002: 5-6).

Noen år etter Lenins død i 1924, konsoliderte Stalin makten i Sovjetunionen. Han gikk inn for industrialisering og modernisering av landbruket, for å oppnå en raskere overgang til et sosialistisk samfunn, samt for å hindre at unionen skulle komme dårlig ut av det ved en eventuell ny stor krig (Remington 2004: 31, Sakwa 2002: 6). Hungersnød for store deler av befolkningen ble et av resultatene av Stalins kollektiviseringspolitikk. Stalin oppnådde kontroll over både politikk, økonomi og søkte også kontroll med sosialt og personlig liv. Motstandere, eller mistenkte motstandere av regimet, ble enten henrettet eller deportert (Remington 2004: 31-32, Sakwa 2002: 6-7). Folket i Sovjetunionen inngikk det som har blitt kalt en sosial kontrakt med styresmaktene. Via arbeidsplassen og fagforeningene fikk de tilgang til subsidiert husrom, varer og andre velferdstjenester. I bytte mot denne sikkerheten gjorde arbeiderne sitt beste for å fullføre statlige planer for å nå produksjonsmål (Remington 2004: 39). Dynamikken i dette systemet, der alle var avhengige av at ting var som de var og fryktet endring, hadde negativ innvirkning på økonomien. Makten og legitimiteten til staten og partiet var avhengig av at de tilsynelatende klarte å distribuere overskuddet av produksjonen til befolkningen og regionene, samtidig ønsket ikke arbeidere og arbeidsledere oppmerksomhet omkring ulønnsomme foretak, av frykt for å miste jobbene sine. Etter hvert førte dette til at økonomien stagnerte under Bresjnev sitt styre fra 1964-82, og Sovjet ble ute av stand til å fornye eller reformere seg (Remington 2004:38-39, Sakwa 2002: 7-8). Kommunismens utopiske mål om oppløsning av staten til fordel for at innbyggerne skal styre seg selv gjennom lokale råd (sovjeter) ble, som Remington påpeker, aldri oppfylt før unionen gikk i oppløsning i desember i 1991 (Remington 2004: 32-33).

3.2.2 Fra trygghet til usikkerhet – Sovjetunionens oppløsning

Gorbatsjov kom til makten som generalsekretær i kommunistpartiet i 1985, og ønsket i utgangspunktet kun å omstrukturere systemet gjennom reformer (perestroika), for å gjøre det mer åpent og konkurransedyktig. Utgangspunktet var allikevel at staten skulle forbli en ettparti-stat (Remington 2004: 43-45, Sakwa 2002: 9-12). Organisasjoner og private foretak som tidligere hadde vært forbudt kunne igjen bli etablert og opprettet. Kommunistpartiet ble underlagt lovstyre, og Det Øverste Råd, som tidligere hadde blitt valgt i kvasi-demokratiske valg, skulle nå velges demokratisk (Remington 2004: 43-45,

Sakwa: 9-12). Når det i de ulike republikkene i unionen ble avholdt demokratiske valg, tok det ikke lang tid før disse erklærte seg for selvstendige. Gorbatsjovs reformer, som skulle bidra til større åpenhet mellom statlige organer og offentligheten, førte til slutt til unionens oppløsning (Remington 2004: 45-49).

Oppløsningen av Sovjetunionen i desember 1991 fikk store økonomiske, politiske og sosiale ringvirkninger for befolkningen. Med støtte fra vestlige aktører ble det satt i gang reformer fra sentralt hold i Russland for å innføre demokrati og markedsøkonomi (Wedel 1998). Frislipp av priser, samt kutt i subsidier og privatisering skulle bidra til overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi. De økonomiske reformene, kalt 'sjokkterapi', medførte en voldsom inflasjon, og folk tapte sparepengene sine. Statlige foretak og eiendommer ble privatisert, og havnet i hendene på noen få som tjente seg veldig rike. Overføringer fra sentralt hold til de lokale bedriftene stoppet opp, og mange mistet jobben. Lønninger ble forsinket og mange bedrifter hadde ikke lenger råd til å tilby velferdsgoder til sine ansatte. Det var ikke alltid at lokale myndigheter klarte å ta på seg alle disse oppgavene, og som i Sovjettiden fortsatte folk derfor å være avhengig av sosiale nettverk for å få tilgang til varer og tjenester. (Hansen og Tønnesen 1998: 14-19, Remington 2004: 47). At folk vendte seg innover og søkte sikkerhet i private nettverk har i antropologiske analyser, som jeg skal vise i teorikapittelet, blitt brukt for å forklare hvorfor mange folk utover på nittitallet avsto fra å engasjere seg i sivilsamfunnsaktivitet.

3.3 Den sosiale og økonomiske situasjonen i Murmansk fylke

I Nordvest-Russland sliter man med mange av de samme problemene som i resten av landet etter Sovjetunionens oppløsning. Når jeg ønsker å redegjøre for noen av disse så er det fordi dette bidrar til å belyse hva slags rolle Røde Kors som organisasjon har i dette området, i tillegg til at det gir et bakteppe for å forstå hvordan dette bidrar til å påvirke folks holdninger til frivillig arbeid i Murmansk, noe jeg vil komme nærmere tilbake til både i teorikapittelet og i analysen. Murmansk er i dag den største byen på Kolahalvøya. Den ble grunnlagt i 1916, som et resultat av at man hadde behov for en isfri havn av hensyn til militærflåten. Senere har byen også vært viktig for handelsflåten og fiskerinæringen (Hansen og Tønnesen 1998: 23-24). Både Hansen og Tønnesen (1998) og NORUT (2008) har utgitt rapporter om sosiale og økonomiske forhold i regionen, noe som gjør at man kan si en del om denne type utvikling i området etter

Sovjetunionens fall. Jeg vil i påfølgende avsnitt hovedsakelig konsentrere meg om utviklingen i Murmansk fylke.

Forholdet mellom sentrum og periferi har endret seg etter oppløsningen av Sovjetunionen. I Sovjettiden dro utkantene ofte nytte av at staten ønsket bosetting i avsidesliggende områder, ofte i form av ulike økonomiske insentiver som for eksempel bonuser. I Murmansk fylke hadde man i Sovjetperioden lenge samme økonomiske forhold per innbygger, om ikke høyere, og levestandarden var høyere enn gjennomsnittet. I dag har innbyggerne i fylket dårligere økonomi enn de hadde i 1991, og levealderen har også sunket til under landsgjennomsnittet (Hansen og Tønnessen 1996: 37-38, NORUT-rapport 2008: 7-15). Fraflytting og lav fødselsrate har bidratt til en befolkningsreduksjon i fylket på 30 % i perioden fra 1990-2006 (Hansen og Tønnessen 1998: 36, NORUT-rapport 2008: 7-15).

3.3.1 Helse

Gjennomsnittelig levealder i Murmansk er lavere enn landsgjennomsnittet, som i dag er 73 år for kvinner og 60 år for menn, i følge Verdens Helseorganisasjon sine nettsider². Årsakene til at levealderen har vært synkende i regionen over flere tiår er sammensatt, men kobles blant annet til et mangelfullt helsetilbud og dårlige levekår, som gjør at flere dør av sykdom nå enn før (NORUT-rapport 2008: 14). Tall fra Verdens Helseorganisasjon viser også at over 1 % av befolkningen i Russland i alderen 15-49 år antas å være smittet av HIV i 2007³. Akkurat hvor mange som lever med HIV-infeksjon i Russland er vanskelig å fastlå, men organisasjonen regner med ca. 1 – 1.3 millioner i landet totalt samme år⁴. Russland er nå et av de landene i verden der antall HIV-smittede øker mest (Blystad m.fl. 2007). Blystad (m.fl. 2007: 96) mener at man på nittitallet så en økning i spredningen av flere smittsomme sykdommer i våre østlige nærrområder. Økt misbruk av alkohol og narkotika, spesielt blant unge, regnes som en viktig årsak til dette. Ved besøk hos det regionale AIDS-senteret i Murmansk ble jeg også fortalt at HIV-smitte i denne regionen økte mest blant ungdom fra 15-årsalderen og oppover, som følge av misbruk av narkotika. Å nå ut til ungdom med informasjon om HIV og AIDS ble ansett som særs viktig i det forebyggende arbeidet. Statistikk fra

² Verdens Helseorganisasjon – Russland
<http://www.who.int/countries/rus/en/> Hentet 23.02.09

³ Verdens Helseorganisasjon – Russland
http://www.who.int/whosis/database/core/core_select_process.cfm?countries=rus&indicators=AlcoholConsumption&indicators=TobaccoUseAdultMale&indicators=TobaccoUseAdultFemale Hentet 23.02.09

⁴ Verdens Helseorganisasjon – Epidemiologisk landsprofil på HIV og AIDS
http://www.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/short/EFSCountryProfiles2008_RU.pdf

senteret viser at antall registrerte HIV-smittede i Murmansk fylke pr. 1.januar 2008 var over 2300 personer. Fordommer mot narkotikamisbrukere og HIV-smittede blant politikere, helsearbeidere og befolkningen generelt, samt dårlig eller fullstendig mangel på seksualundervisning i skolen, har ført til at det ikke har blitt satset nok på forebyggende arbeid. Ulike frivillige organisasjoner som arbeider med forebygging, deriblant ungdomsgruppa til Røde Kors i Murmansk, spiller en viktig rolle i dette arbeidet.

3.3.2 Arbeid og velferd

Informantene mine og andre jeg møtte på feltarbeid ga uttrykk for at frivillighet i Murmansk anses for å være et overskuddsfenomen. Jeg skal her forsøke på peke på noen faktorer som kan bidra til å forklare en slik holdning. I fylket har man utfordringer når det gjelder arbeidsmarkedssituasjonen. Ledigheten er i ferd med å stabilisere seg på 6-8 %, som er det samme som landsgjennomsnittet, men enkelte grupper av befolkningen er mer sårbare når det gjelder arbeidsledighet enn andre. Av alle registrerte arbeidsledige utgjør ungdom i alderen 16-29 år 40-45 % av statistikken (NORUT-rapport 2008: 26).

Fra 2000 til 2005 falt prosentandelen for de som lever under eksistensminimum i Murmansk-regionen fra 25 % til 20 %. Dette kommer av redusert arbeidsledighet, samt høyere lønninger i regionen. På tross av at lønningene har økt de siste årene, både i offentlig og privat sektor, befinner fylket seg fortsatt under landsgjennomsnittet, om man tar med i betraktningen at prisene i nord er høyere enn ellers i landet (NORUT-rapport 2008: 5,28-29). Mens fattigdom ofte måles ut fra klare mål i tilknytning til om man er i arbeid og har lønnsinntekt, er ikke dette like enkelt i Russland. Lønnsinntekten har her mindre betydning for folks samlede inntekt enn for eksempel i Norge. Andre kilder til inntekt er blant annet entreprenørvirksomhet og kapitalinntekt (som for eksempel utleie av husrom), mens sosiale overføringer fra staten utgjør en større del av folks inntekt i Norge enn i Russland (ibid.: 29).

Som Hansen og Tønnessen påpeker var slike overføringer og subsidieringer viktige i Sovjettiden, da staten betalte for de fleste kostnader og utgifter knyttet til husholdet. Dette har endret seg, og folk må nå selv sørge for å dekke husholdsutgifter i tillegg til utgifter til vanlig forbruk (Hansen og Tønnessen 1998: 93). Overgangen fra planøkonomien til markedsøkonomien ble en utfordring for befolkningen, og hjelp og støtte i uformelle private nettverk utgjorde en sikkerhet for mange. Et poeng hos Hansen

og Tønnessen er at man ved hjelp av uformell aktivitet kan klare seg i hverdagen, selv om man i følge offisielle tall er under fattigdomsgrensen (ibid.: 97). Når man oppholder seg privat hos folk i Russland blir det raskt tydelig at gjensidighet, hjelp og støtte blant familie, naboer, venner og bekjente fortsatt er viktig.

Dette gjør det, som Hansen og Tønnessen påpeker, mer komplisert å måle reell fattigdom i Russland enn mange andre steder (ibid.). I Murmansk fylke mottar 7 % av befolkningen offentlig sosial støtte. Dette tallet er over dobbelt så høyt som det for Nord-Norge. Mottakerne av slik støtte i Norge klarer seg også bedre enn dem i Murmansk, da støtten i Murmansk er veldig lav (NORUT-rapport 2008: 47). Dette er en årsak til at kun en av tre fattige søker om sosial støtte i regionen. Til sammen ble i 2006 61 000 i Murmansk fylke regnet som fattige. Dette tallet er noe synkende som følge av regional fattigdomspolitik og økte lønninger (NORUT-rapport 2008: 44-45). Disse økonomiske og sosiale forholdene er med å danne bakteppe for Røde Kors sitt arbeid i Murmansk. Viktig er det også at økonomien får innvirkning på hvordan folk ser mulighet til det å delta i frivillig arbeid i hverdagen, noe jeg vil berøre i analysen. Videre i dette kapittelet skal jeg redegjøre for de frivillige organisasjonenes rolle og betydning i det russiske samfunnet før og nå.

3.4 Organisasjonenes rolle i samfunnet før og nå

Sivilsamfunnet var i utvikling i årene rundt første verdenskrig, med vekst i antall uavhengige organisasjoner som følge av urbaniseringen av samfunnet. Kommunistenes styre, fra de styrtet tsaren i 1917 og frem til Gorbatsjov sine reformer på 80-tallet, satte en stopper for denne utviklingen av frie organisasjoner mellom stat og privat sfære, med enkelte unntak i årene med 'Den nye økonomiske politikken' under Lenin sitt styre på 1920-tallet (Moss 2002: 118-119, 442-443). I Sovjettiden ble de fleste uavhengige organisasjoner nedlagt, eller satt under statlig kontroll. De gjenværende organisasjonene ble på dette vis en del av statens forlengede arm (Remington 2004: 6, Sakwa 2002: 319). Staten ønsket ikke bare monopol på økonomisk makt, men også den politiske, og styring av sivilsamfunnet ovenfra var et ledd i den sammenheng, og det utviklet seg dermed til et totalitært styresett (ibid.). Sivilsamfunnet har dermed historisk hatt en annen rolle i Russland og de andre sovjetiske arvtakerlandene, enn i vesten, der middelklassen og grasrot-organisasjoner i sivilsamfunnet har vært viktige pådrivere for endring av statlig politikk.

3.4.1 Ungdomsorganisasjonene i Sovjetunionen

Kommunistenes kontroll over samfunnets organisasjoner, fagforeninger og media ble benyttet til å fremme statlig propaganda. Propagandaen to viktige formål: Å fremme den kommunistiske ideologien som den eneste rette, i tillegg til å hindre fremveksten av opposisjonelle grupper i samfunnet (Remington 2004: 30). Ungdomsorganisasjonene ble tatt i bruk på denne måten. Kontroll og oppdragelse av barn og ungdom var viktig for kommunistene, siden disse gruppene hadde, i likhet med kvinner, en stor symbolsk betydning i det nye samfunnet, da de representerte henholdsvis den lysende fremtiden og forbindelsen til fortiden (Pilkington 1994: 49). Organisasjonene var et viktig ledd i oppdragelsen av barn og unge, for læringen av disiplin, arbeidsmoral og kollektive verdier som var nødvendig for å bli gode Sovjetborgere og for å kunne delta i moderniseringen og byggingen av det nye samfunnet (Bentz 1999 :87, Pilkington 1994: 84-85, Remington 2004: 130-131).

Barna var med i kommunistiske masseorganisasjoner fra de var sju år gamle, til slutten av tjueåra. De viktigste organisasjonene var Oktabristene, Pionerene og Komsomol, for henholdsvis de aller yngste, de i midten og de eldste ungdommene. Nesten alle barn var medlem av Oktabristene og Pionerene. Barna i Oktabristene drev for det meste på med kulturelle aktiviteter, som hadde sterke politiske og ideologiske overtoner (Bentz 1999: 109-111, Remington 2004: 130). I Pionerene ble arbeidet enda mer ideologisk rettet. Alle barn (unntatt kriminelle) ble med fra de gikk i fjerde klasse til de ble fjorten år gamle, da mange gikk over til Komsomol. I Pionerene lærte barna om politiske, historiske og økonomiske forhold med tilknytning til kommunismens fremvekst. Et viktig mål med deltakelsen var at barna og ungdommene gjennom egen deltakelse i oppgaver i familien og på skolen, samt besøk på ulike arbeidsplasser, skulle lære den positive verdien av all slags arbeid. Gratis samfunnsarbeid var obligatorisk og ble belønnet på ulike vis med medaljer og diplomer. Fra barnehagen av og hele veien gjennom barn og unges deltakelse i organisasjonene, ble kollektive verdier vektlagt i lek og konkurranser mellom ulike grupper i organisasjonen (Bentz 1999: 111-115). Komsomol utviklet seg fra å skulle være en organisasjon av fremtidige ledere til å bli en masseorganisasjon for ungdom generelt. Organisasjonen var også en viktig rekrutteringsbase for det kommunistiske partiet, siden mange ungdommer ble med i partiet da de sluttet i organisasjonen (Bentz 1999: 117, Remington 2004: 130).

I teorien skulle medlemskap være frivillig, men i en rekke tilfeller var medlemskap i organisasjonen enten særst fordelaktig eller helt nødvendig. Medlemskapet var for eksempel nødvendig for å få tilgang til gode jobber og en fordel om man skulle skaffe seg leilighet. I tillegg var det en forutsetning for å fortsette med høyere utdanning. Militærtjenesten kunne heller ikke utøves uten å være medlem i Komsomol, og siden den var obligatorisk ble medlemskapet også det (ibid.: 118). Dette viser at frivilligheten langt fra var frivillig.

Det at mange ble meldt inn sammen med klassen sin strider også i mot det frivillige aspektet ved deltakelsen (Bentz 1999: 117-119). Komsomols kontrollerende og oppdragende rolle bestod i at medlemmene skulle oppdra og holde oppsikt med barn og unges atferd gjennom å kontrollere deres fritid. Ved å gi organisasjonen ansvaret for å arrangere fritidsaktiviteter for barn og ungdom la man til rette for en slik kontroll (Bentz 1999: 118-119, Richardson og Taraskin 2006: 76-77). Både Bentz, Richardson og Taraskin argumenterer for at medlemmene var rollemodeller for annen ungdom, gjennom å promotere kommunistiske idealer og sunne fritidsaktiviteter ovenfor annen ungdom. Ungdom som ikke deltok i slike aktiviteter ble sett på som en trussel og måtte derfor kontrolleres på best mulig måte (ibid.). Richardson og Taraskin (2006) mener at ungdomsorganisasjoner som i dag arbeider mot narkotika og for seksuell helse anses, i likhet med Komsomol, for å være viktige i forbindelse med at de fremmer god helse og strukturerer ungdoms fritid. Ungdommene i ungdomsgruppa som jeg studerte ga også uttrykk for at organisasjonsaktiviteten var en positiv og fornuftig fritidssysse i motsetning til andre og mer usunne aktiviteter. Barne- og ungdomsorganisasjonene forsvant med oppløsningen av Sovjetunionen, og dermed også et av statens viktigste verktøy for å disiplinere barn og unge. Nye organisasjoner fikk opptre mer fritt og medlemskap har blitt frivillig, (selv om staten har økt sin kontroll med sivilsamfunnet de seneste årene). I analysen vil jeg komme tilbake til hvordan medlemskap og frivillighet i en organisasjon defineres når dette gjøres av ungdom selv.

3.4.2 Veldedighetsorganisasjoner i Sovjetunionen

De fleste veldedige organisasjoner ble nedlagt eller tatt over av staten etter revolusjonen i 1917. Årsaken til dette var at veldedige organisasjoner måtte fremstå som overflødige i det nye samfunnet der staten fremstod som om den løste alle oppgaver. En del problemer ble løst ved å nekte å anerkjenne at de eksisterte i det hele tatt. Tanken var at det man ikke snakket om eksisterte ikke (Markowitz 2000: 133-135, Richardson og

Taraskin 2006: 74, White 1993: 788). Politisk opposisjon, narkotikamisbruk og sex var blant slike tema. I en artikkel om veldedige organisasjoners rolle i overgangssamfunnet hevder White at de disse organisasjonene i Sovjetunionen allikevel spilte en rolle, ved at folk gjennom disse utførte oppgaver som var nødvendige for samfunnet. Aktivitet i de godkjente organisasjonene ble oppfordret av partiet, men mer fordi det var bra for moralen enn av nødvendighet for samfunnet (White 1993: 788).

3.4.3 Organisasjonenes rolle i samfunnet etter Sovjetunionens fall

Selv om kommunistpartiet hadde kontroll over økonomisk, politisk og sosialt liv oppnådde ikke partiet full kontroll over folk i det private rom. I sin magisteravhandling fra Sovjetunionen forteller Nielsen om hvordan folk inngikk i det han kaller for 'intime sirkler' sammen med familie og venner, der de kunne opptre fritt og unnsnippe statlig kontroll. Disse fellesskapene betegner han som 'varme' Nielsen (1987: 116)⁵. Mye av støtten folk viste partiet og ideologien i det offentlige rom, ved for eksempel deltakelse i valg, masseorganisasjoner og såkalt frivillig arbeid var i følge historikere og samfunnsvitere for mange kun ritualer som ble utført fordi det ble forventet av en eller fordi en hadde personlig gevinst av det (Remington 2004: 130-131, Sakwa 1993: 344-445). Oppslutningen var dermed ikke nødvendigvis et tegn på at staten hadde lyktes i å skape det nye 'Sovjetmennesket'. Kommunismen ble i følge Sakwa (2002: 344-345) mer en livsstil enn et mål, og da i tråd med den sosiale kontrakten mellom folk og stat som jeg har beskrevet tidligere. Fra syttitallet og utover vokste det frem mer åpen misnøye blant deler av befolkningen mot det kommunistiske styret. Etter hvert som flere som følge av moderniseringen og industrialiseringen skaffet seg utdanning vokste det også frem et ønske om å bli en del av middelklassen, samtidig som man begynte å sammenligne egen levestandard og eget samfunn med det vestlige, og følte at man kom uheldig ut (Moss 2002: 388, Remington 2004: 132).

Da det ble innført organisasjonsfrihet ble nye organisasjoner opprettet, ofte med støtte fra vestlige aktører som ønsket en demokratisk og stabil utvikling i regionen. Denne støtten var ikke alltid like populær blant befolkningen eller myndighetene i Russland, som opplevde den som kontrollerende og ydmykende (Wedel 1998: 38-43).

⁵ Jeg tar utgangspunkt i nettpublikasjonen av Nielsens avhandling, da den fysiske utgaven ikke har vært å oppdrive. Nettpublikasjonen mangler sidetall. Når jeg henviser til sidetall i avhandlingen, tar jeg utgangspunkt i avhandlingen kopiert inn i et word-dokument med nummererte sider. På nettsiden publikasjonen er hentet fra opereres det med årstallet 1986 på hoveddelen, men avhandlingen er publisert i 1987. 1987 er også årstallet Nielsen selv forholder seg til når han henviser til nettpublikasjonen på sin hjemmeside, og det årstallet jeg benytter meg av i oppgaven så lenge jeg henviser til denne delen.

Etter hvert som den økonomiske situasjonen ble vanskeligere utover på nittitallet forsvant mange av disse organisasjonene igjen, og folk snudde ryggen til frivillig arbeid. Dette hadde flere årsaker. Økonomiske vanskeligheter førte til at mange fikk nok med seg og sitt, samtidig som at sivilsamfunnsstrukturene var svake, både internt i organisasjonene og i samfunnet i sin helhet (Remington 2004: 152). I tillegg ble mange organisasjoner opprettet kun som middel for å tilegne seg økonomiske ressurser. Vesten overførte betydelige summer til slike organisasjoner som ble ansett for å være viktige brikker i sivilsamfunnsutviklingen (Wedel 1998). Dette førte til skepsis i befolkningen til disse organisasjonene, noe jeg skal komme mer tilbake til i teorikapittelet.

Utover på nittitallet endret synet på sivilsamfunn seg i Russland i retning av det som kalles en tredje sektor. Den tredje sektoren er sivilsamfunnet forstått som en sfære som samarbeider med staten, heller enn å opponere mot den (Salmenniemi 2005: 747). Denne politikken har vært spesielt synlig under Putin sitt presidentstyre, som blant annet har innført en ny lov som har innskrenket organisasjonenes uavhengighet. Staten fikk økt kontroll over disse ved at loven krever ny registrering av alle organisasjoner, samtidig som de årlig må redegjøre for sin økonomiske aktivitet og eventuelle midler de har fått fra utlandet, for å vise at disse ikke går til aktivitet som ikke er i samsvar med statens interesser (Aftenposten 19.01.06⁶). Aftenposten skriver også i februar i år at ungdommer i *Nasji*, en sterkt statsstøttet politiske ungdomsorganisasjon opprettet av Putin i 2005, har blitt vervet som agenter og infiltrert opposisjonelle ungdomsorganisasjoner og miljøer i flere byer Russland (Aftenposten 13.02.09⁷). Selv om man opplevde organisasjonsfrihet i tiden rett før og etter Sovjetunionens oppløsning, kan det se ut som at denne friheten igjen innskrenkes, og at folk fortsatt er nødt til å utvise en form for forsiktighet i det offentlige rom.

3.5 Røde Kors

3.5.1 Kort om organisasjonen

Røde Kors er en internasjonal ikke-statlig organisasjon (non-governmental organization NGO), som ble grunnlagt i Genève i 1863, og er dermed verdens eldste humanitære organisasjon. Organisasjonen har siden den tid etablert seg med nasjonale og lokale lag over hele verden, og har gått fra å være en organisasjon som i hovedsak hjalp sårede fra

⁶ <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1201273.ece> Hentet: 17.05.2009

⁷ <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2923697.ece> Hentet: 29.04.2009

begge sider i krig til å utføre mange ulike former for hjelpearbeid⁸. Frivillighet og nøytralitet er to av prinsippene for Røde Kors sitt arbeid, og organisasjonen siterer på sine norske nettsider Max Huber, tidligere Røde Kors president: *”Det arbeid som Røde Kors utfører innbefatter tjeneste, og tjeneste alene. Å søke personlig prestisje eller gevinst burde aldri etterstrebes”*⁹.

3.5.2 Røde Kors i Russland

Røde Kors er en av de få organisasjonene som ikke ble nedlagt etter revolusjonen i 1917 (White 1993: 788). I løpet av Sovjettiden arrangerte organisasjonen blant annet førstehjelpskurs og opplæring av lokale sykepleiere. Organisasjonen bidro også i nødhjelpsarbeid. Som med andre organisasjoner som var frivillige i navnet, måtte folk bidra mer eller mindre obligatorisk til å finansiere den. I 1937 ble avdelingen av organisasjonen som beskyttet politiske fanger lagt ned og de ansatte drept (ibid.). Myndighetene i Sovjet brøt etter hvert kontakten med organisasjonen internasjonalt, da man anså denne for å være for å være en representant for vestlige middelklasseverdier. Først med Gorbatsjov som generalsekretær i kommunistpartiet ble det igjen holdt møter mellom internasjonale og sovjetiske grener av organisasjonen (Forsythe 2005: 53). I dag er forholdet mellom den russiske delen og den internasjonale delen preget av samarbeid, og dette kommer blant annet til syne gjennom at den internasjonale delen av organisasjonen bidrar med ulike former for støtte til den russiske grenen av organisasjonen¹⁰. Arbeidet til Røde Kors i Russland i dag involverer blant annet nødhjelpsarbeid, bloddonasjon, aktivitet for å forebygge spredning av tuberkulose og HIV, og hjelp til de som er rammet av tuberkulose, samt ulike former for støtte til blant andre eldre, innsatte i fengsel, hjemløse og barnehjem¹¹.

Jeg har nå gjort rede for historiske og samfunnsmessige forhold som bidrar til forståelse for relevant kontekst for frivillighet i ungdomsgruppa til Røde Kors i Murmansk.

⁸ Røde Kors – Historie

http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_historie/ Hentet 23.02.09

⁹ Røde Kors – Frivillighet

http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_prinsipper_og_verdier/Frivillighet/ Hentet 23.02.09

¹⁰ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – Regional programmes 2009-2010
<http://www.ifrc.org/docs/appeals/annual09/MAA6700309p.pdf> Hentet 23.02.09

¹¹ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – Russian Federation Plan 2009-2010

<http://www.ifrc.org/docs/appeals/annual09/MAARU00209p.pdf> S. 1-2 Hentet 23.02.09

4.0 Teoretiske perspektiver

4.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for de teoretiske perspektivene jeg vil benytte meg av i analysen av temaet organisert frivillighet blant ungdom i Murmansk. Innledningsvis vil jeg drøfte begrepene frivillighet og frivillig organisering, for deretter å gi en oversikt over antropologisk og sosiologisk forskning fra Russland og Øst-Europa, som bidrar til å belyse og kontekstualisere min egen oppgave. I likhet med Nielsen (1999: 8-9¹²) og Hann (2002: 2-3), anser jeg det som nyttig å behandle Russland som en del av et større østeuropeisk område i denne sammenheng. Styresmaktene i Sovjetunionen fryktet avslørende studier omkring samfunnets sosiale forhold, og det utviklet seg derfor ikke noen særegen tradisjon for sosialantropologisk forskning i Russland (Hann 2002: 2-3, Nielsen 1999: 8-9). Russland har også felles politiske og økonomiske erfaringer med andre av Sovjetunionens arvtakerland, noe som har hatt innvirkning på forskningen utført i denne regionen (ibid.). Etter å ha plassert oppgaven i kontekst av annen forskning relatert til frivillighet i regionen, vil jeg diskutere perspektiver og begreper som jeg anser som nyttige i analysen av eget datamateriale. Her vil jeg blant annet gjøre rede for ulike teoretiske tilnærminger til studiet av fellesskap, med særlig vekt på fellesskap som produkt av symbolske og interaksjonistiske prosesser. Avslutningsvis redegjør jeg for en relasjonell tilnærming til ledelse.

4.2 Frivillighet og frivillig organisering

4.2.1 Frihet og tvang

Redaktørene av boka *Den organiserade frivilligheten* skiller mellom leksikalsk og sosial betydning av frivillighet (Boström m.fl 2004: 8-9). Leksikalsk viser frivillighet til en handling av fri vilje. Redaktørene mener at fri vilje først får mening ved å bli satt inn i et begrepspar, der tvang er frivillighetens motsetning. Begrepene gir dermed mening til hverandre (Boström m.fl 2004: 8). Selv om medlemskapet i frivillige organisasjoner er basert på fri vilje, innebærer deltakelsen også viss innskrenkning av individets frihet. Dette kommer av at medlemmene må forholde seg til organisasjonens styring og regler, for at organisasjonen skal kunne nå sine mål (Boström m.fl 2004: 9, Ahrne m.fl. 2004:

¹² Dette er hentet fra: *Preface to the Russian Edition* som er skrevet i 1999, og er en del av nettpublikasjonen av Niensens magisteravhandling. Viser også til fotnote i kontekstkapittelet.

30-31). I alle frivillige organisasjoner balanseres det dermed mellom styring og frihet, om enn på ulike måter. Dette perspektivet kan knyttes til tidligere diskusjoner omkring utviklingen av sosiale relasjoner og fellesskap i den klassiske sosiologien. At mennesker mister noe av sin frihet når de går inn i en form for relasjon med andre, har blant annet blitt diskutert av sosiologene Tönnies og Durkheim. Dette kommer av at når mennesker er seg bevisst at de inngår i en relasjon til andre mennesker, så inngår de i sosiale bånd som holdes sammen av gjensidige følelser av moralske forpliktelser. Dette gjør at man som individ mister noe av sin individuelle frihet (Boström m.fl. 2004: 9, Guneriussen 2000: 62-63, Tönnies 1955: 8-9). Tönnies hevder videre at følelsene av moralske forpliktelser blant mennesker som inngår i sosiale bånd med hverandre, kan føre til utviklingen av en kollektiv vilje innad i en gruppe (Tönnies 1955: 9-10). I frivillige organisasjoner kjenner man igjen denne dynamikken, ved at man inngår i et organisasjonsfellesskap med andre som medfører forpliktelser for hvert enkelt individ. Forpliktelsene oppstår som følge av formelle regler, en ytre tvang, eller indre tvang som er knyttet til sosiale forventninger og normer for atferd innad i organisasjonen (Boström m.fl. 2004: 9).

4.2.2 Formelt og uformelt aspekt ved frivillige organisasjoner

Ovenfor kan man få inntrykk av at å inngå i bånd til andre kun innebærer tap av frihet. Bånd til andre mennesker gir også økt frihet ved at man i fellesskap og løser oppgaver man ikke ville klart alene (Boström m.fl. 2004: 9). Det er dette man søker å oppnå gjennom organisasjonsdeltakelse. Formelle frivillige organisasjoner anses for å være organisasjoner som er typisk for samfunn av Gesellschaftskarakter, ved at folk inngår i slike organisasjoner på bakgrunn av rasjonell vilje (Tönnies 1955). Organisasjonene benyttes av medlemmene som midler for å nå ulike fastsatte mål, og dette kan sies å utgjøre organisasjonenes formelle aspekt (Ahrne m.fl. 2004:24). Samtidig har de ofte blitt ansett for å ha den sideeffekten at de skaper bånd blant deltakerne som tilsvarer båndene i fellesskap av Gemeinschaft-typen (Selle and Øymyr 1995). I en gjennomgang av utviklingen av det frivillige organisasjonssamfunnet i Norge, viser Selle og Øymyr hvordan det i organisasjons- og demokratiteorier, samt den offentlige norske debatten, argumenteres for at frivillige organisasjoner bidrar til å skape trygghet, tillit og identitet, samt integrasjon i samfunnet (Selle og Øymyr 1995: 71-77). Samme syn er sentralt blant bidragsyterne i *Den organiserade frivilligheten*, der man blant annet kan lese: *”Människor utvecklar samhörighet, mening och identitet genom engagemang inom*

frivilligorganisationer.” (Ahrne m.fl. 2004:24). Dette kan sees som det uformelle aspektet ved deltakelsen.

Det formelle målrettede og det uformelle integrerende aspektet ved frivillige organisasjoner er årsaken til at disse anses som viktige for sivilsamfunnet i ulike organisasjons- og demokratiteorier. Generelle organisasjons- og demokratiteorier kan allikevel si lite om hvordan medlemmer i ulike organisasjoner forholder seg til organisasjonens formelle og uformelle aspekt i praksis. Boström (m.fl. 2004: 17-18) argumenterer for at hvordan man håndterer, gir mening til og balanserer mellom disse sidene i frivillige organisasjoner vil variere. Antropologisk metode egner seg til å belyse formelt og uformelt arbeid, gjennom å studere lokale organisasjonspraksiser. Før jeg drøfter videre teoretiske perspektiver som vil bli brukt i analysen, vil jeg først belyse og kontekstualisere oppgaven gjennom å redegjøre for antropologisk og sosiologisk forskning i Øst-Europa, som fremstår som relevant for temaet ungdom og frivillighet i Murmansk.

4.3 Frivilligheten i Russland

Et premiss i boka *Den organiserade frivilligheten* er at frivillighet har ulike betydninger i ulike kontekster (Boström m.fl. 2004: 17-18). Ved lesning av antropologisk og sosiologisk forskning fra Øst-Europa fremgår det at frivillighet har en annen klang i denne regionen, enn det vi er vant til her hjemme. Samfunnsendringer på makronivå etter Sovjetunionens oppløsning har hatt innvirkning på hvilke temaer som har blitt berørt i sosiologisk og antropologisk forskning i denne regionen (Hann 2002: 2). Utveksling i uformelle nettverk, sosial tillit i kollektiver, frivillighet og utviklingen av sivilsamfunn er blant temaene som forskere har vært spesielt opptatt av.

Med utgangspunkt i studiet av vestlige aktørers bidrag til demokrati- og markedsreformer i Øst-Europa, har Wedel (1998) tatt for seg problematikk omkring sivilsamfunnsutvikling i regionen. På tross av at befolkningen fikk nye rettigheter, og deriblant organisasjonsfrihet, viser Wedel at det oppstod mistillit blant folk til både stat og sivilsamfunn etter Sovjetunionens oppløsning. Folk opplevde ikke den forventede velstandsutviklingen de hadde sett for seg, og samtidig som mange opplevde en økonomisk forverret situasjon, så de hvordan privatiseringsreformer og økonomiske bidrag fra vesten for å bygge opp sivilsamfunnet gjorde små grupperinger og reformister rike. Disse fordelte midlene mellom seg i lukkede nettverk på gammelt kommunistisk

vis (Wedel 1998: 99-100, 132-133, 156). Resten av befolkningen ble skeptiske til reformer for både markedsøkonomi, sivilsamfunn og demokrati (Wedel 1998: 156-158).

Ledeneva (1998: 192) påpeker også at befolkningen på begynnelsen av nittitallet mistet tillit til myndighetene, som følge av feilslåtte politiske og økonomiske reformer. Dette har bidratt til at folk begynte å engasjere seg i private fremfor offentlige forhold (Ledeneva 1998: 192, Markowitz 2000: 180). Hun har studert dette, ved å undersøke folks deltakelse i sosiale og uformelle nettverk. Slike nettverk var nødvendige i kommunisttiden for å få tilgang til varer og tjenester som det var stor mangel på. I dagens samfunn er det ikke varer det er knapphet på, men penger. Dette har ført til at relasjonen og utvekslingen har endret noe karakter, men hun hevder allikevel at utveksling i uformelle nettverk fortsatt er viktig, spesielt for å få informasjon som gir tilgang til utdanning og arbeid (Ledeneva 1998: 206-210). Teorier om gavebytte, gjensidighet, tillit og sosial kapital har vært relevante i analysen av slike uformelle praksiser. Gjensidigheten og tilliten mellom personer i uformelle nettverk, står i kontrast til den mistillit som Wedel og Ledeneva viser til mellom folk og stat både før og nå (Ledeneva 1998, Wedel 1998).

4.3.1 Uformelle nettverk og frivillige organisasjoner

I en studie av suppekjøkken drevet av frivillige i en organisasjon i Moskva, viser Caldwell at engasjement i offentlig sivilsamfunnsaktivitet er tilknyttet folks opplevelse av økonomisk usikkerhet (Caldwell 2004: 193-194). Frivillige og mottakere vurderer dette som en mulighet til å inngå i nye personlige relasjoner, som har potensiale til å utvikle seg til nyttige bytterelasjoner. Utover at suppekjøkkenet tilbyr et varmt måltid, gir det dermed sosial sikkerhet og trygghet på uventet vis i en tid hvor det gamle statlige redistribusjonssystemet ikke lenger eksisterer (Caldwell 2004: 88-90). Caldwell ser ikke deltakelse i private nettverk som en motsetning til det å delta i offentlig sivilsamfunnsaktivitet, da folk utvikler personlige tillit- og bytterelasjoner innenfor frivillige organisasjoner.

4.3.2 Når frivillighet blir frivillig

I en analyse av ideologi og politisk styring over ressurser i en bulgarsk landsby, Talpa, ser Kaneff (2004) manglende deltakelse i frivillig arbeid i sammenheng med at folk har negative erfaringer med frivillighet fra Sovjettiden, da frivillighet var i praksis en plikt (ibid: 127-180). I Sovjet var tildeling av ressurser fra sentralt hold avhengig av at befolkningen bidro med frivillig innsats og arbeid. Dette bygget opp under den

kommunistiske økonomien, samtidig som det bidro til å legitimere det kommunistiske styret (Kaneff 2004: 78). Etter hvert som frivillig arbeid i realiteten ble frivillig, og folk ikke lenger fikk ekstra ressurser for å bidra med frivillig innsats i samfunnet, trakk folk seg tilbake fra denne typen arbeid (Kaneff 2004: 180).

4.3.3 Ungdom og frivillighet

I en antropologisk studie av ungdom i Russland utført på nittitallet, drøfter Markowitz (2000) blant annet ungdoms forhold til organisert frivillighet og politisk aktivitet. Hun hevder at ungdom ikke lenger er aktive i politikk og sosiale bevegelser, og ser dette i sammenheng med endringer i ungdomsstatusen og denne gruppens erfaringer med de kommunistiske barne- og ungdomsorganisasjonene (ibid.:175). I Sovjetunionen hadde ungdom en viktig status, da det var disse som skulle bygge og være en del av det fremtidige kommunistiske samfunnet. Gjennom masseorganisasjonene utførte ungdommen viktige samfunnsoppgaver under statlig kontroll (Markowitz 2000: 17, 123-124). Markowitz (2000: 54, 57) argumenterer, i likhet med Kaneff ovenfor, for at ungdommene ikke savnet det frivillige arbeidet da masseorganisasjonene ble avvirket, da deltakelse i disse hadde vært en plikt. Hun hevder også at det ikke lenger finnes organisasjoner for ungdom til å delta i, men sier samtidig at ungdom ikke ønsker å delta i samfunnsorganisasjonene i samfunnet, siden disse som oftest er styrt av voksne (ibid.: 180). De vil heller styre fritiden sin, som de har lite av, som de selv ønsker (Markowitz 2000: 123, 132). Disse ungdommene passer dermed ikke inn i synet på ungdom som pådrivere for endring i samfunnet, men i følge Markowitz betyr ikke dette nødvendigvis at de ikke var politisk interessert, men først og fremst opptatt av stabilitet, noe som må ses i sammenheng med den perioden de vokste opp under (ibid.: 175, 179-180).

Master- og hovedfagsoppgavene til antropologene Skedsmo (2005), Tysdal (1998¹³) og Linnet (2002) bidrar til å nyansere bildet Markowitz tegner av at ungdom i det postsovjetske samfunnet ikke er interessert i å delta i organisasjoner. I motsetning til Markowitz har de studert organisasjonsdeltakelse blant ungdom, i miljøvernorganisasjoner og en pro-EU organisasjon, i henholdsvis Russland, Tsjekkia og Latvia. Disse organisasjonene skiller seg ut fra Røde Kors ved at de er mer politisk orientert. Årsaken til at man har valgt å fokusere på politisk rettede organisasjoner, kan antakeligvis ses i sammenheng med at demokratiutvikling har vært et viktig

¹³ Jeg tar her utgangspunkt i nettutgaven av Tysdals hovedfagsoppgave. I likhet med Nielsens magisteravhandling er ikke sidene i denne utgaven nummerert. Jeg har kopiert oppgaven inn i et word-dokument der sidene er nummerert, og tar utgangspunkt i dette når jeg henviser til sidetall.

satsningsområde i regionen. Slike organisasjoner har tradisjonelt blitt ansett for å være viktigere for demokratiet, enn mer sosiale og humanitære organisasjoner, da disse organisasjonenes formelle mål er knyttet mer direkte til politisk endring (Selle og Øymyr 1995: 74).

Skedsmo (2005) har i likhet med meg gjort feltarbeid i Murmansk. Her viser han hvordan ungdoms engasjement motiveres av personlig og instrumentell vinning, så vel som altruistiske idealer. Organisasjonen blir et middel for å tilegne seg ulike goder, som å dra til utlandet, samt nyttige erfaringer for senere deltakelse i arbeidslivet. Skedsmo argumenterer for at medlemmenes praksis til tider hemmer arbeidet i organisasjonen. At medlemmene ofte fokuserer på personlig gevinst like mye som det formelle arbeidet, kobler han til at organisasjonen sliter med å bli tatt på alvor i samfunnet, noe som gjør det formelle arbeidet vanskelig (Skedsmo 2005). Tysdal (1998) har i likhet med Skedsmo studert miljøvernorganisasjon for ungdom, men da i Tsjekkia. Dette er en nasjonal organisasjon med ti lokallag, som i kraft av å ha flere ansatte, større og parallelle kampanjer og politiske aksjoner fremstår som en mer profesjonell organisasjon enn ungdomsgruppa¹⁴. Hun argumenterer samtidig for at organisering på den ene siden er knyttet til en profesjonell modell og på den andre siden en vennemodell. Det vil si at det foreligger formelle prosedyrer og beslutningsstrukturer, men at avgjørelser og handlinger ofte synes å baseres på vennerelasjoner. Disse organiseringsprinsippene lever i spenning og er en kilde til konflikter i organisasjonen (Tysdal 1998: 81). Selv om det i ungdomsgruppa i Murmansk ikke har en slik tydelig todeling, har hennes beskrivelse av betydningen av vennerelasjoner i organisasjonen tydelige likhetstrekk med ungdomsgruppa, som jeg skal komme tilbake til i analysen.

Informantene til Skedsmo og Tysdal, var ikke bare med i en annen type organisasjon enn ungdommene i Røde Kors, de var også i en annen alder, hovedsakelig mellom 25-35 år. Utdanningssystemet i Russland er slik at ungdom i denne alderen som oftest vil være ferdig utdannet, da de starter studiene tidligere enn her hjemme. Dette gjør at ungdommene Skedsmo og Tysdal studerte var, om ikke i en annen livsfase, så i en annen fase av ungdomstida enn mine informanter, som var i alderen 17-22 (på møtene var det for eksempel få over 20 år, da disse som oftest var på jobb).

¹⁴ Med 'profesjonell' menes at man har et større apparat og flere lønnede ansatte.

Linnet (2002) beskriver deltakelse blant informanter i samme alder som mine, men hans oppgave skiller seg fra min ved at også han har gjort feltarbeid i en mye større og politisk organisasjon, i Latvia. Han undersøker først og fremst hva som mobiliserer folk til å bli med i organisasjonen. I forhold til Røde Kors ungdomsgruppe er det som synes relevant hos Linnet et fokus på at det sosiale også kan være en viktig motivasjon for deltakelse i organisasjonen. Riktignok er ikke det sosiale i hans studie, så selvstendig og vesentlig del av organisasjonens virke i seg selv.

For å få en enda bredere forståelse av frivillighet blant ungdom i Russland og Øst-Europa, kan det være på sin plass å inkludere studiet av deltakelse også i organisasjoner som ikke er politisk orientert. I en sosiologisk studie av sivilsamfunn, kjønn og medborgerskap i Russland, viser Salmenniemi at deltakelse i organisasjoner i Russland er kjønnet. Salmenniemi mener at sivilsamfunnets rolle i Russland i dag anses først og fremst å være å bistå staten i å utføre dens oppgaver, ikke å være en motvekt til staten. Dette har ført til at aktivitet i denne sfæren nå knyttes til det sosiale, fremfor det politiske (Salmenniemi 2008: 87-88). I hjemmet er det kvinnen som har ansvar for å utføre disse oppgavene, i kraft av at de av natur er mer moralske, samarbeidsvillige og selvoppofrende enn menn, og dette gjør det naturlig for kvinner å delta i sosiale sivilsamfunnsorganisasjoner (Salmenniemi 2008: 58-64). Kvinner har dermed ansvar for sosialt arbeid både i hjem, familien og samfunnet. Dette har knyttet sivilsamfunnet romlig nærmere den private sfære (Salmenniemi 2008: 64). Aktivitet i politiske organisasjoner og institusjoner blir i motsetning assosiert med mannlige egenskaper, slik som egeninteresse, makt og individualisme (ibid.: 58-64). Informantene mine i ungdomsgruppa ga uttrykk for den samme forståelsen om at sosialt og politisk engasjement i Russland er kjønnet, og Røde Kors ble oppfattet for å tilhøre en kvinnelig sfære.

4.4 Frivillighet og fellesskap

Jeg skal nå gå videre til å drøfte de teoretiske perspektivene jeg vil benytte meg av i analysen av ungdom og frivillighet. Siden ungdomsgruppa i Røde Kors for ungdommene utgjør et viktig fellesskap, vil jeg begynne med å gjøre rede for antropologiske og sosiologiske tilnærminger til utviklingen og opprettholdelsen av fellesskap.

4.4.1 Strukturelle forståelser av fellesskap

Studier av fellesskap og tilhørighet har lange tradisjoner innenfor både antropologien og sosiologien, men tilnærmingen man har hatt til dette temaet har variert med ulike teoretikere og fagtradisjoner. Kjente sosiologer som Durkheim og Tönnies har med sine begreper 'Mekanisk solidaritet' og 'Gemeinschaft', blitt tolket dit hen at de anså fellesskap for å være en egenskap ved det tradisjonelle samfunnet man beveget seg bort fra (Cohen 1985: 23). Forskere innen Chicagoskolen er blant dem som har hevdet at dette kommer som følge av at stadig flere inngår i komplekse relasjoner til andre rundt seg i det moderne samfunnet (Cohen 1985: 25-27). At dette ble oppfattet som problematisk er tydelig gjennom ulike studier av sosiale problemer i storbyer. Cohen er uenig i denne tolkningen av Durkheim og Tönnies, og påpeker at nye former for fellesskap i det moderne samfunnet også baserer seg på nære bånd mellom mennesker. Frivillige organisasjoner regnes for eksempel for å ha en slik integrerende funksjon (jf. Ahne m.fl. 2004: 24). Dette var også noe Tönnies selv slo fast, da han argumenterte for at også i det han kaller Gesellschaftperioder vil egenskaper ved Gemeinschaftsamfunnet fortsatt være tilstede (Tönnies 1955: 272). Begreper som 'Gemeinschaft' og 'Gesellschaft' må som oversetteren av Tönnies påpeker derfor ses som konseptbegreper (Loomies 1955: xix). Som med Webers idealtyper kan disse begrepene være anvendelige i analysearbeidet, men som både Loomies, Englund og Leach og Weber selv påpeker, må man være klar over at de ikke beskriver en virkelighet der ute, men styrer tankene våre i en bestemt retning i analysen av empirisk materiale (Englund og Leach 2000, Loomies 1955: xix, Weber 1990: 199-215). Konseptbegreper og meta-narrativer kan altså være nyttige i vitenskapelig analyse, men at man må undersøke om de er relevante og på hvilken måte i ulike sammenhenger (Englund og Leach 2000). I kapittel fem skal jeg vise at begrepene til Durkheim og Tönnies kan bidra til å belyse et dilemma mange av ungdommene opplevde i forbindelse med sin deltakelse i ungdomsgruppa.

4.4.2 Symbolers betydning for utvikling av fellesskap

Durkheim og Tönnies er strukturorienterte i sine teorier, ved å fremstille det som om det er strukturer som utgjør fellesskap og samfunn (Cohen 1985: 71-75). Cohen argumenterer for et mer aktørorientert perspektiv, der hovedargumentet er at samfunnets strukturer ikke har en bestemt betydning for individene som er en del av dem. Individer er selv med på å gi mening til strukturer gjennom symbolske prosesser. I følge Cohen (1985: 12-13) og Jenkins (2008: 140) gir medlemmer av grupper og organisasjoner

mening til fellesskap ved å markere sine grenser mot andre grupper eller sosiale enheter, som de ønsker å distansere seg fra. Slik oppstår gruppeidentifikasjon og fellesskapsgrenser gjennom samtidige prosesser av symbolsk identifisering av det de har felles innad, og kategorisering av andre utenfor grensene (ibid.). Samtidig er et viktig poeng hos Jenkins at gruppeidentitet ikke bare påvirkes av egenidentifikasjon og kategorisering av andre, men også av andres kategorisering og definisjon av egen gruppe. Her bygger han på blant annet Barth og Cohen, som begge argumenterer for at gruppeidentitet på denne måten forhandles eller balanseres i grenseland og interaksjon grupper i mellom (Barth 1981: 198-199, Cohen 1985: 11-15, Jenkins 2008: 43-44). Dette gjør fellesskap til noe som kontinuerlig skapes og omformes av aktører, og ikke til en egenskap ved et mer tradisjonelt samfunn (Cohen 1985: 73-74, 117). Dette er perspektiver jeg vil benytte meg av i analysen av hvordan ungdommene etablerer og gir mening til Røde Kors som et fellesskap.

Symbolene folk benytter seg av for å skape en følelse av fellesskap kan være konkrete eller mer abstrakte, og individene innenfor kan ha ulike oppfatninger om symbolenes mening. Selv om meningen som gis symboler varierer, bidrar det at symbolene er felles til folks forståelse og erfaring av fellesskap (1985: 15-19). Cohen argumenterer videre for at ritualer kan utgjøre symbolske uttrykk for fellesskap, og dette er også et poeng hos Turner i hans teori om 'communitas' (Cohen 1985:14, Turner 1974a).

'Communitas' viser til den type identifikasjon og fellesskap som oppstår mellom involverte i ritualer, og da spesielt i ritualets overgangsfase. Denne formen for fellesskap kjennetegnes ved at de er "*undifferentiated, equalitarian, direct, nonrational(...)*." (Turner 1974a: 46-47). Turner anser 'communitas' for å være anti-struktur, for der struktur viser til formelle bånd, statuser og roller mellom mennesker og grupper, så utgjør 'communitas' det bånd som forener mennesker "*over and above any formal social bonds (...)*" (ibid.: 45). I 'communitas' utvikles rotmetaforer og paradigmer som overføres til sosial handling og tanke (ibid.: 55-56). Cohen kritiserer Turners communitas-begrep, og mener at han med teorien om identifisering gjennom 'communitas' ikke tar hensyn til at folk tillegger ritualer ulike meninger (Cohen 1985: 55). Turner på sin side anser også symboler og ritualer for å være flertydige (1974a: 28). Identifisering gjennom 'communitas' behøver ikke nødvendigvis å bety at ritualet tillegges samme mening av alle deltakerne, slik som Cohen fremstiller det. Folk kan forenes ved at de tillegger det de gjør sammen mening, men meningen, og hva det betyr for den enkelte kan allikevel variere. Innenfor organisasjonsstrukturer innehar

medlemmer ulike statuser. Jenkins mener derfor at det i organisasjoner er viktig med ritualer som bidrar til 'communitas', en opplevelse av samhørighet til fellesskapet (Jenkins 2008: 174). I analysen vil jeg blant annet undersøke hvordan fellesskap kommer til uttrykk gjennom ulike ritualer.

Cohen (1985) argumenterer i mot at likhet er et aspekt som definerer en bestemt type fellesskap av Gemeinschaftkarakter. Han ser i stedet likhet som et sterkt symbol som skaper samhold innad i gruppa og dekker over former for ulikhet (ibid.: 33-36). Jeg skal senere i oppgaven vise hvordan nettopp egalitet gjøres til et symbol med ideologisk verdi som er grunnleggende for ungdomsgruppas identitet.

I *The Symbolic Construction of Community* viser Cohen dette perspektivets nytte i ulike studier av lokalsamfunn, men dette betyr ikke at perspektivet ikke har noe for seg i studiet av fellesskap av mindre art slik som ungdomsgruppa i Røde Kors, for som han selv hevder: "*Community is that entity to which one belongs, greater than kinship but more immediately than the abstraction we call 'society'*" (ibid.: 15). Og videre: "*Community, therefore, is where one learns and continues to practice to be 'social'*" (ibid.: 15). Jenkins mener at Cohens perspektivet er anvendelig, nettopp fordi det understreker at samfunn, fellesskap og kollektiver som man opplever å høre til, ikke har sitt utspring i lokale strukturer, men er konstruksjoner (Jenkins 2008: 139).

Ungdomsgruppa i Røde Kors utgjør en slik enhet mellom familie og det større samfunnet, der ungdommene utvikler sosiale ferdigheter gjennom bruken av symboler. Jenkins er samtidig kritisk til at Cohen i sitt perspektiv i stor grad tar utgangspunkt i at fellesskap konstrueres gjennom individers tenkning og kognisjon, fremfor interaksjon. Dette gjør som de begge påpeker studiet av symbolske konstruksjoner av fellesskap til en utfordring (Cohen 1985: 98, Jenkins 2008: 138). Jeg deler Jenkins kritikk, og vil som han ta utgangspunkt i at fellesskap symboliseres gjennom det folk gjør og sier (Jenkins 2008: 138). Hvordan fellesskapet i ungdomsgruppa etableres gjennom medlemmenes bruk av symboler, vil jeg komme nærmere innpå i analysen.

4.4.3 Dramaturgisk tilnærming til studiet av sosiale organisasjoner

I en forlengelse av Jenkins perspektiv vil jeg redegjøre for Goffmans dramaturgiske tilnærming til studiet av sosiale organisasjoner. Goffman anser interaksjon for å være viktig for opprettholdelsen av fellesskap og sosiale organisasjoner. Et dramaturgisk perspektiv på samhandling er nyttig for å synliggjøre hvordan opprettholdelsen av sosial organisasjon og vellykket samhandling i hverdagen avhenger av aktørers kompetanse til

å kommunisere, både verbalt og ikke-verbalt seg i mellom. Aktørene forsøker gjennom denne interaksjonen å presentere et godt bilde av eget selv for de andre tilstede, ved å kontrollere eller manipulere det uttrykk de gir, og dermed det inntrykk andre får av dem. Selvet er dermed ikke en egenskap ved en person, men noe som oppstår gjennom interaksjonen de er en del av (Goffman 1992: 208). I hvor stor grad man utøver inntrykkskontroll varierer med om man befinner seg på scenen, eller bakenfor i kulissene. I situasjoner som befinner seg bak kulissene kan man slappe mer av, og tenke mindre på sin egen fremtoning overfor andre (Goffman 1992: 197).

Goffman definerer sosial organisasjon som *"(...) et hvilket som helst sted som klart avgrenser hva som kan oppfattes, og hvor en bestemt form for aktivitet regelmessig finner sted"* (Goffman 1992: 197). I analysen vil jeg blant annet benytte meg av denne tilnærmingen, ved å studere hvordan de frivillige følger normer for interaksjon, og inngår i samhandling der kommunikasjon og inntrykkskontroll bidrar til å opprettholde ungdomsgruppa som sosial organisasjon, samtidig som de slik gir uttrykk for og bekrefter hverandres selvbilder (ibid.: 200-201).

Hvordan samspillet utfolder seg er avhengig av hvordan aktørene definerer situasjonen. På bakgrunn av ulike opplysninger vi har, og slutninger vi trekker om hverandre, så skaper vi forventninger til hverandres atferd. Vi opptrer hovedsakelig i tråd med disse forventningene vi oppfatter til både oss selv og andre, og på denne måten skapes forutsigbarhet i sosial samhandling (Goffman 1992: 11, 20, Wadel 2008: 239). Goffman argumenterer videre for at når det utvikles mer faste former for opptreden, som gjentar seg i ulike situasjoner, så kalles dette handlingsmønsteret for en rolle (Goffman 1992: 22-23). Statusen som koordinator i ungdomsgruppa kan anses for å være en rolle, siden man på bakgrunn av denne statusen utøver en opptreden som er forholdsvis lik over tid og i ulike situasjoner. Wadel argumenterer i tråd med Goffman når han hevder at enighet om situasjonsdefinisjonen er grunnleggende for at aktører skal kunne innlemmes i hverandres sosiale verden (Wadel 2008: 239). Begge påpeker at konteksten vil kunne være en nøkkel for hvordan situasjonen defineres (Goffman 1992: 20, Wadel 2008: 239). I oppgaven vil jeg vise hvordan kontoret og møtene til Røde Kors inngår i en tvetydig kontekst, som ikke gir noen entydig føring for om det er formell eller uformell samhandling som skal utspille seg på møtene. Det formelle viser her til arbeid tilknyttet organisasjonens formelle mål, mens det uformelle peker til det sosiale samværet de frivillig i mellom.

Goffman benytter seg av metaforer fra teateret for å synliggjøre at aktører kommuniserer ut fra regler og normer for oppførsel, som gir dem trygghet og forutsigbarhet i samhandlingen. For dem som kjenner til disse reglene og deltar i lagopptreden vil det kunne utvikles solidaritet og familiaritet (ibid.). Goffman definerer videre interaksjon som ”...den gjensidige innflytelse personer har på andres handlinger når de befinner seg i deres umiddelbare fysiske nærvær” (Goffman 1992: 22). Samhandling har et moralsk aspekt, ved at aktørene tolker det den andre sier og gjør som en form for løfte, som man forventer at den andre skal leve opptil. Definisjonen av opptreden er snevrere, da opptreden tar utgangspunkt i hvordan en aktør har innvirkning på andre på et bestemt tidspunkt gjennom det han eller hun foretar seg (ibid.). Med opptreden som utgangspunkt kan man undersøke hvordan aktører spiller ut sine stater gjennom roller, og hvordan andre forholder seg til dette, ved å innta rollen som publikum, iakttager eller deltaker (Goffman 1992: 22-23).

4.4.4 Innlemmelse

Wadel (2008) drar nytte av Goffmans dramaturgiske tilnærming i sin artikkel om innlemmelse i sosiale fellesskap. Wadels perspektiv på innlemmelse fremstår som anvendelig i studiet av tilhørighet og fellesskap i ungdomsgruppa, fordi han viser hvordan forhold som virker inn på inklusjon og tilhørighet er dynamiske og relasjonelle, og dermed mulig å observere og beskrive (ibid.: 248). Innlemmelse kjennetegnes som den form for samhandling som bidrar til å skape relasjoner og tilhørighet i fellesskap og samfunn (ibid.: 238). Denne formen for samhandling kan være vanskelig å oppdage, fordi den utspiller seg mellom parter som ikke kan kalles motspillere. Fordi den faller oss så naturlig og ofte er en del av det Wadel kaller skjult sosialt arbeid (ibid.: 238, 243.). I ungdomsgruppa i Røde Kors er inklusjon og det å skape tilhørighet innad i gruppa viktig. I analysen vil jeg forsøke å belyse prosesser av både skjult og mer synlig sosialt arbeid som bidrar til innlemmelse av frivillige i organisasjonen.

Wadel ønsker med sitt perspektiv å gjøre fellesskap og tilhørighet til prosessuelle og relasjonelle begreper. Dette kan gjøres ved å ta utgangspunkt i relasjonene i prosesser av innlemmende samhandling (ibid.: 244). Wadel har utviklet flere begreper som er nyttige i studiet av slike prosesser. I alle innlemmelsesprosesser finner man for eksempel innlemmelsesagenter. Relasjoner mellom disse kan være basert på ulike forhold, slik som læring, motivasjon, tillit og aktelse (ibid.). I analysen vil jeg komme nærmere innpå

hvordan medlemmene i ungdomsgruppa blir en del av organisasjonsfellesskapet, ved å inngå i relasjoner og forhold av typen ovenfor.

4.4.5 Individuell profitt versus kollektive verdier

Hvilket utbytte og motivasjon aktører har av å inngå i relasjoner, organisasjoner og fellesskap er et tema innenfor aktør- og transaksjonsmodeller. I *Exit, Voice and Loyalty* argumenterer Hirschman mot en ren økonomisk forståelse av folks handlinger i denne sammenheng (Hirschman 1970). Hans utgangspunkt er aktørers tilhørighet til bedrifter og firmaer som kunder, men som han selv sier kan hans perspektiv også benyttes i studiet av deltakelse i blant annet frivillige organisasjoner (ibid.: 3). I følge Hirschman opptrer ikke folk alltid ut fra hva som virker som rasjonelt ut fra en økonomisk tankegang, og med de analytiske begrepene 'exit', 'voice' og 'loyalty' utdyper han dette. Begrepene viser til det å henholdsvis trekke seg ut av en organisasjon, forsøke å endre den innenfra, og det å forbli lojal, når man ikke er helt fornøyd med utbytte av medlemskapet (Hirschman 1970). Hvilke valgmuligheter man benytter seg av vil ofte variere med type organisasjon og institusjon, og det er for eksempel vanskeligere å trekke seg ut av familien man tilhører, enn en frivillig organisasjon (ibid.: 96).

Medlemskap i frivillige organisasjoner er inngått av fri vilje, og ofte basert på medlemskapsdemokrati (Ahrne m.fl. 2004: 29-30, Hirschman 1970: 77). Dette tilsier at medlemmene også kan velge å slutte i disse etter eget ønske, samtidig som de vanligvis har gode muligheter for å uttrykke sine meninger innad i organisasjonen. 'Exit' og 'voice' har derfor en viktig rolle i slike organisasjoner (ibid.). Lojalitet til organisasjonen og tanken på dens beste kan på den andre siden bidra til at folk lar være, eller venter med å ty til mulighetene for 'exit' og 'voice', selv om de opplever misnøye med deltakelsen i organisasjonen (Hirschman 1970: 76-85).

I sin teori om inkorporasjon tar også Barth (1981) avstand fra en ren individualistisk forståelse av at aktører alltid søker å maksimere profitt for seg selv: "*It is possible to define a relationship of incorporation as an analytical opposition to a transactional relationship - one where a value optimum, probably for a restricted range of values, is sought for the sum of partners, and not for a single party*" (Barth 1981: 38). Altruisme blir for Barth dermed en negering av transaksjonsrelasjoner, og som Hirschman påpeker han at hensynet til kollektivet og fellesverdier kan overskygge individenes ønske om maksimal nytte for seg selv (ibid.). I oppgaven vil jeg undersøke frivillighet, blant annet ved å belyse hvilken rolle 'exit', 'voice' og 'loyalty' har for har for koordinatoren og de

frivillige. Jeg vil samtidig undersøke hvilket ”utbytte” folk søker gjennom deltakelsen, og om oppfatninger om hva de får igjen for det å være frivillig endrer seg over tid.

4.5 Ledelse i organisasjoner

Frivillig organisering kan samtidig sies å være basert på individuell frihet og en innskrenkning av denne friheten. Som Boström påpeker så kan man si at organiseringsbegrepet utgjør en motsats til premisset om at frivillighet er et uttrykk for fri vilje og autonomi (Boström 2004: 8-9). Jenkins beskriver organisasjoner som ”(...) *bounded networks of people – distinguished as members from non-members – following co-ordinated procedures: doing things together in inter-related and institutionalised ways*” (Jenkins 2008: 169). ’Inter-related’ er her et stikkord for å forstå hvorfor organisering kan virke innskrenkende på individenes frihet. En form for autoritetsforhold er nødvendig for å få folk til å opptre ’inter-related’, og denne styringen innskrenker dermed hver og ens individuelle frihet (Boström 2004: 8-9, Jenkins 2008: 169-171). Som medlem av en frivillig organisasjon inngår man i et forhold av underordning, enten det er at man forplikter seg til å følge organisasjonens normer og regler, som Boström er opptatt av, eller et autoritetsforhold, som Jenkins fokuserer på (Boström 2004: 9, Jenkins 2008: 170). I alle organisasjoner er man derfor nødt til å finne ut av hvordan man kan nå organisasjonens formelle mål uten å overtre individenes behov for frihet. I Røde Kors er dette en ekstra utfordring, siden nettopp frihet og egalitet er verdier som verdsettes så høyt ved medlemskapet. Jeg skal i analysen undersøke hvordan de håndterer denne utfordringen.

4.5.1 Relasjonelle tilnærminger til lederskap

Wadel argumenterer for at lederskap tradisjonelt sett har blitt studert med utgangspunkt i en leder og lederens kvaliteter. I oppgaven vil jeg benytte meg av en relasjonell tilnærming til lederskap, som innebærer at man tar for seg hvordan ledes og lededes forventninger til hverandres roller preger samhandlingen dem i mellom (Wadel 2003: 34-35). Lederskap anses her for å være en prosess, og ikke en egenskap som personer besitter i større eller mindre grad (ibid.).

For at styringen skal fungere optimalt kreves det i følge Cato Wadel at leder og ledede inngår i komplementære roller med hverandre, i ulike samhandlingsprosesser (ibid.: 35). Carl Cato Wadel (2005) har gjort en studie av ledelse og medarbeiderrelasjoner under en omorganisering i Oljedirektoratet. I denne studien videreutvikler han Cato Wadels

relasjonelle tilnærming til lederskap. Hans kritikk av Wadel går på at Wadels utgangspunkt, altså relasjonen mellom leder og ledet, har redusert betydning for vår forståelse av ledelse i dagens samfunn (Carl Cato Wadel 2005: 87-88). I mange organisasjoner har man gått bort fra en hierarkisk styring (fordisme) til flatere organisasjonsstrukturer, og forventinger om medvirkning fra alle ansatte i organisasjonen (ibid.: 78). Han mener at Cato Wadel ikke har gjort tilstrekkelig rede for hvordan ledelse utøves i relasjonen mellom medarbeidere (Wadel 2005: 89).

Carl Cato Wadel (2005) har studert hvordan medarbeidere taklet å få større lederansvar under omorganiseringen i Oljedirektoratet, og da blant annet ved at de ble tildelt koordinatorroller. Med denne rollen ble medarbeidere i større grad enn før nødt til å ta ansvar for å lede seg selv og hverandre. Til denne statusen var det knyttet motstridende forventninger, ved at man på en og samme tid var medarbeider og hadde lederansvar. Statusen opplevdes som problematisk, da det ble usikkerhet omkring hvordan man skulle utøve rollen (ibid.). Studiet av ledelse kan som følge av dette ikke kun ta utgangspunkt i relasjonen og samhandlingen mellom over- og underordnet, ledelse og samhandling må studeres i relasjonen medarbeidere i mellom (Wadel 2005: 87-88).

Ut fra Carl Cato Wadels analyse er det tydelig at det å være frivillig og koordinator i en russisk ungdomsorganisasjon har mange likheter med å være ansatt og koordinator i et norsk direktorat. I ungdomsorganisasjonen har man også en flat struktur, og man møter mange av de samme utfordringene når det kommer til utøvelse av ledelse, både i forhold til forventninger om medvirkning blant likeverdige, og i forhold til at koordinatoren skal utøve ledelse. Selv om det her ikke er snakk om et ansettelsesforhold, så kan de frivillige og koordinatoren i ungdomsgruppa anses for å være ”medarbeidere” i den samme organisasjonen. På bakgrunn av dette velger jeg å benytte meg av denne relasjonelle tilnærmingen i analysen av frivillighet og ledelse i ungdomsgruppa.

5.0 Frivillighet – for et formål og for hverandre

5.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan ungdommene gir mening og legitimitet til frivillighet og avgrensener og definerer ungdomsgruppa som et fellesskap. Jeg tar med dette utgangspunkt i at begrepet frivillighet i organisasjonssammenheng ikke har en universell betydning, men at man må undersøke empirisk hvordan frivillighet kommer til uttrykk i ulike kontekster (Boström m.fl. 2004: 18). Mens deltakelse i frivillig arbeid her hjemme har vært basert på individets frie vilje, og blitt sett på som et uttrykk for humanisme, altruisme og individualisme, har frivillighet i Russland en annen historie (Boström m.fl. 2004: 8-9, Lindblom 2004: 87). I forskning fra Russland og Øst-Europa argumenteres det for at frivillighet i denne regionen har lavere status og mindre legitimitet enn i vest, som følge av folks negative erfaringer fra Sovjettiden, der frivillighet kun tilsynelatende var frivillig (se f.eks Kaneff 2004, Wedel 1998). Dette bidrar til at folk som engasjerer seg i frivillig organisasjonsarbeid i Russland, aktivt må legitimere denne frivilligheten overfor seg selv og andre. I dette kapittelet vil jeg blant annet belyse hvordan andres kategoriseringer av frivillighet og Røde Kors innvirker på hvordan de frivillige selv gir mening og legitimitet til frivillighet i ungdomsgruppa. Jeg vil også undersøke hvordan formelle og uformelle sider ved frivilligheten, det vil si både det formålsrettede arbeidet og det uformelle sosiale samværet, aktualiseres i prosesser av å avgrense og definere ungdomsgruppa som et fellesskap.

5.2 Frivillig arbeid og legitimering av organisasjonen

5.2.1 Identifikasjon og kategorisering

Gruppeidentifikasjon og fellesskapsgrenser oppstår gjennom samtidige prosesser av symbolsk identifisering av likhet og forskjell (Cohen 1985:12-13, Jenkins 2008: 140-142). Før jeg går i gang med å diskutere hvordan ungdommene i gruppa gir mening til frivillighet og definerer seg som gruppe, vil jeg gjøre rede for hvilken mening andre folk tillegger frivillighet og Røde Kors. Dette fordi andres kategoriseringer av egen gruppe også har innvirkning på hvordan grupper definerer seg selv (Jenkins 2008: 43-44).

5.2.2 Røde Kors - en sekt

Mange av de frivillige har opplevd å bli møtt med skepsis fra familie, venner og bekjente for sin deltakelse i ungdomsgruppa til Røde Kors. De forteller at folk ikke forstår hvorfor de ønsker å holde på med frivillig arbeid, og at de derfor må forklare

eller rettferdiggjøre dette overfor andre. Det er ulike årsaker til at ungdomsgruppa mangler legitimitet i samfunnet. En av dem er at folk ikke har tilstrekkelig kjennskap til Røde Kors som organisasjon. Dette kommer blant annet til syne gjennom hvordan nykommere har blitt tatt i mot på første møte i ungdomsgruppa. Isabella husker dette fra første møte hun var på: "(...)Det var mange nye, folk jeg ikke kjente. Jeg husker Sergej [den forrige koordinatoren] sa: "Vi er ikke en sekt, vi er ikke en sekt," mange ganger. Moren min tenkte også at dette var en sekt, og vennene mine sa: "Skal du gå på møte i sekten igjen?" Tonen er litt spøkefull når hun hermer etter vennene. Sonja forteller om lignende erfaringer: "Da jeg ble med i Røde Kors så forstod ikke mamma at jeg ville det. Hun spurte "hvorfør vil du dette?" Selv om jeg forklarte så spurte hun. Mamma spøkte med at jeg var blitt med i en sekt!" sier hun og ler.

Røde Kors er en anerkjent internasjonal organisasjon med lange tradisjoner i Russland, men på tross av dette er det mange som ikke har kjennskap til organisasjonen og det arbeidet den gjør. I tråd med Jenkins kan man si at *sekt* ser ut til å være en kategorisering som gjør Røde Kors og organisasjonsarbeidet mer meningsfylt for folk (Jenkins 2008: 43). Sonja ga uttrykk for at moren sa dette som en spøk, men under arbeidet med analysen bekrefter Masja overfor meg på facebook at mange i Russland faktisk har en slik oppfatning. I Tanums store rettskrivingsordbok forklares sekt slik: "(religiøs) sammenslutning som har skilt seg ut fra et annet (religiøst) samfunn"¹⁵. Røde Kors har et kors i logoen, og Masja forklarer også at folk oppfatter dem som *little saints*, som belærer andre at alkohol, røyking og sex er farlig. Dette hentyder antakeligvis til noe religiøst. Samtidig mener Masja at folk oppfatter dem som en sekt ut fra at de, i alle fall før, var en veldig sammensveiset gjeng som alltid var sammen. Det religiøse, sammen med inntrykket av gruppa som en form for atskilt fellesskap, forklarer hvorfor kategorien *sekt* fremstår som meningsfull for folk.

Jenkins mener at ekstern kategorisering som gjøres av andre ikke har blitt tillagt nok vekt i studiet av identitet (Jenkins 2008: 43). Kategorien sekt fremstod ikke som meningsfull for ungdommene selv, og de forholdt seg til den med humor. Dette kommer blant annet til syne på ungdomsgruppas egen side på den russiske versjonen av facebook¹⁶. På et bilde inne på siden kan man se flere av de frivillige posere i like Røde Kors t-skjorter, og under bildet finner man en humoristisk kommentar fra en av de andre

¹⁵ Sekt - Tanums store rettskrivingsordbok. Kunnskapsforlaget 2005, s. 728.

¹⁶ www.vkontakte.ru

i gruppa, som kaller dem for sektmedlemmer. Latterliggjøring og ironisering over dette synet kan analyseres som en indirekte form for motstand i gruppa mot sektdefinisjonen som andre benytter seg av. Dette viser at andre utenfor organisasjonen ikke har mulighet til eller interesse av å påtvinge sin kategori som gjeldende (ibid: 44-45).

5.2.3 Frivillighet og nyttetenkning

At frivillighet og frivillig arbeid mangler legitimitet utenfor organisasjonen kommer ikke bare av at folk mangler kunnskap om Røde Kors, men også at folk ikke ser meningen med å gjøre noe for fremmede eller en slik sak uten å få betalt for det, forklarer de frivillige meg. Ordet волонтер [*volontjor*], som benyttes for å betegne en som bedriver frivillig arbeid, er likt det engelske *volunteer*, men har andre konnotasjoner. I vest forbindes ofte frivillighet med altruistiske verdier og det å gjøre noe for andre uten tanke på seg selv. Dette kommer blant annet til uttrykk på Norges Røde Kors sine hjemmesider, der de skriver dette om frivillighet:

*”Frivillighetsprinsippet er tett knyttet til humanitetsprinsippet, fordi den frivillige ikke har noen annen interesse enn ønsket om å hjelpe mennesker som lider.”*¹⁷ Dette prinsippet gjelder for organisasjonen generelt, også i Russland, men som jeg skal vise kan det se ut til at mange i Russland har en annen oppfatning av frivillighet.

En dag spurte jeg Masja om det er noen negative sider med å være med i Røde Kors. *”Nå er det ingen store ting. Før, da jeg var yngre, tenåring, så var det klassekamerater som ertet meg. De sa ”du gjør det gratis!” Det var ikke populært.”* Hun opplevde også å komme i kringel med en ekskjæreste flere ganger, fordi han ikke kunne forstå hvorfor hun ønsket å gjøre frivillig arbeid. Anton og Lena har også erfart at andre ikke forstår hvorfor de holder på med dette uten å få betalt for det. Anton forteller meg om en kamerat som bor i St.Petersburg:

Anton: *”[...] Han sier ”hvorfor har du behov for å gjøre dette? Du får jo ikke betalt!”*

Lena: *”Det interesserer dem ikke. Mange forstår ikke at man kan jobbe uten lønn.”*

Anton: *”Unge har ofte ikke penger. De ønsker seg ting, men har lite penger. Derfor vil de heller bruke fritiden på å tjene penger. Mange sier de ville gjort dette hvis det var betalt. Jeg fortalte noen om da vi var med sosialbussen, da sa de at de ikke ville ha gjort det uten å få betalt for det.”*

¹⁷ Frivillighet Røde Kors -

http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_prinsipper_og_verdier/Frivillighet/ Hentet: 07.05.09

Spørsmålet *”hvorfør har du behov for å gjøre dette?”* som mange blir møtt med, tyder på en nyttetankegang og et transaksjonelt syn på frivillighet. Som sosial prosess kan transaksjon i følge Barth forklares som: *”(...) the process which results where parties in the course of their interactions systematically try to assure that the value gained for them is greater or equal than the value lost”* (Barth 1981: 38). Skedsmo, som har gjort feltarbeid i en miljøvernorganisasjon i Murmansk, forteller at hans informanter også ble møtt med holdningen om at frivillig arbeid er meningsløst om en ikke får noe igjen for det som veier opp for den frivillige innsatsen. Arbeidet fremkom først legitimt for folk når de fikk høre hva slags individuelt utbytte deltakerne hadde av sitt medlemskap i organisasjonen, slik som for eksempel å dra til utlandet (Skedsmo 2005: 43-44). Dette synet på frivillighet kan ses i sammenheng med at folk i Sovjetunionen gjennom det frivillige arbeidet inngikk i et resiprositetsforhold til staten (Kaneff 2004: 78). Kaneff har for eksempel vist at frivillig arbeid i den bulgarske landsbyen Talpa, fungerte som en legitimering av det politiske styret, og samtidig bidro til at landsbyen ble tildelt ekstra ressurser (ibid: 180). Når frivillig arbeid ikke lenger er en plikt eller nødvendighet, og ikke gir spesielle fordeler, så ser det ut til at folk ikke lenger ser noe mening med dette. Barth (1981: 38) og Hirschman (1970: 76-104) derimot, argumenterer gjennom begrepene ’inkorporasjon’ og ’loyalty’ (lojalitet) for at folk i sine handlinger ikke alltid tar utgangspunkt i en gevinst-tap modell, og søker å oppnå størst mulig nytte eller profitt for seg selv. Dette er perspektiver jeg vil komme tilbake til, i analysen av hvorfor frivillig arbeid likevel fremstår som meningsfylt for ungdommene.

5.2.4 Frivillighet som et overskuddsfenomen

Samtidig kan det se ut til at frivillighet kategoriseres som et overskuddsfenomen. En nabo av meg i Murmansk bekreftet ungdommenes syn på at folk utenfor organisasjonen ikke var interessert i frivillighet. Hun var i starten av trettiårene, og jobbet med kontorarbeid. En kveld vi satt på kjøkkenet og drakk te lurte hun på hva oppgaven min skulle handle om. Da jeg sa ”frivillig arbeid” rynket hun på nesen og smilte – *”Jeg er ikke så begeistret for det.”* *”Hvorfor ikke?”* *”Bare ikke interessert. Liker bedre å sitte foran pc’n med pene klær,”* hun lot som om hun skrev på et tastatur og lo. På spørsmålet om det er vanlig blant litt voksne å være ’volontjør’¹⁸ svarte hun: *”Nei, voksne må arbeide for lønn. Når man er på min alder kan man ikke være frivillig. Må betale for*

¹⁸ Valontjør – Russisk for frivillig

ting. Familie, klær. (...) Om det hadde vært betaling for det ville det sikkert vært flere som jobbet med dette.”

Frivillig arbeid settes her i et motsetningsforhold til lønnet arbeid, og forpliktelsene man har til å forsørge sin egen familie. Lidia og Sergej mener at dette er en vanlig holdning blant folk:

Lidia: *”Det er en mentalitet at for å jobbe må man få betalt for det.”*

Sergej: *”Frivillighet, i Amerika har de organisasjoner som speideren. Nå har vi det i Russland. Om folk i Russland fikk penger ville de tenke at frivillighet er bra. I den 3.verden så trenger folk et sted å bo. 3.verden, det er Russland.”*

Annette: *”Mener du det?”*

Sergej: *”Jeg er sikker på det. Ikke bokstavelig. Vi har territorium, ressurser, men på mange måter er det den 3.verden, det er fakta. Vi befinner oss langt fra Moskva. Russland er et ungt land. Folk lurere på hvorfor man skal jobbe frivillig. Når folk vokser opp må de få arbeid og få tak i penger. De vender seg til en annen sfære. Man får erfaringer, kunnskap og glemmer frivillighet. Frivillige i Europa de har tid. De kan fø familien, de har tid.”*

De kobler her manglende interesse for frivillig arbeid både til en russisk mentalitet knyttet til frivillighet, som kan ses i forbindelse med diskusjonen ovenfor, men ser samtidig dette i tilknytning til økonomiske forhold i landet, og forståelsen folk har av arbeid. Arbeidsmoral ble i Sovjetunionen tillagt stor verdi av myndighetene, som anså arbeid for å være forutsetning for at unionen skulle gjøre fremskritt i moderniseringsprosessen (Bentz 1999). Bentz påpeker at i den kommunistiske barneorganisasjonen *Pionerene* ble selv små barn opplært til at arbeid var hellig (ibid: 113). I samfunnsforskningen har det blitt diskutert hvorvidt folk faktisk internaliserte den sovjetiske ideologien og moralen tilknyttet arbeid, uten at man har kommet frem til noe entydig svar¹⁹. Når mine informanter setter frivillighet i motsetning til vanlig lønnsarbeid, så knyttes ikke dette til en sovjetisk arbeidsmoral. Arbeid understrekes som viktig av den grunn at det gir inntekt. Frivillig arbeid gir ikke inntekt, noe som reduserer dets legitimitet. I en helt ny levekårsrapport fra Murmansk utarbeidet av NORUT kan man lese at mange i fylket sliter med å skaffe seg arbeid og inntekt for å dekke nødvendige utgifter (NORUT-rapport 2008). Når frivillighet fremstilles som et

¹⁹ Dette har blant annet blitt drøftet at Nielsen (Nielsen 1987: 215-216) og Mankova (2004: 48-53).

overskuddsfenomen, så kan dette kanskje tolkes som et uttrykk for at de lever under andre strukturelle forhold enn oss i Norge.

Frivillighet ser altså ut til å mangle legitimitet blant mange i samfunnet, og dette arbeidet kategoriseres både som sektaktivitet, meningsløst, og som et overskuddsfenomen av mennesker som ikke selv deltar i det. De frivillige har ikke internalisert alle disse synene på frivillighet selv, men kategoriseringene får allikevel, i tråd med Cohen og Jenkins syn, innvirkning på hvordan de ungdommene selv gir mening til frivillighet (Cohen 1985: 11-15, Jenkins 2008: 43-44). Videre skal jeg vise hvordan de benytter seg av frivillighet som grensemarkør for fellesskapet, og gir positiv mening til dette symbolet, blant annet ved å tilegne seg en alternativ forståelse av frivillighet enn det som dominerer i samfunnet de inngår i.

5.3 Hvordan gis frivillighet positiv mening?

5.3.1 Frivillighet og forestilte fellesskap

Når ungdommene gjengir folks syn på frivillighet i Russland, kontrasterer de ofte dette med vestlige holdninger til frivillighet, som de fremstiller som mye mer positive.

Wilson (1997) diskuterer hvordan antropologer kan forstå relasjonen mellom lokale og globale diskurser i sine etnografiske studier. Han viser til Hannerz, og argumenterer for at *"Meaning does not emerge from culturally bounded and set values, but instead flows through global interconnections"* (Wilson 1997: 13). Dette synet deles av Moore, som viser til Appadurai når hun argumenterer for at det lokale og globale er bundet sammen gjennom flyt av ulike former for informasjon, ideer, mennesker osv. (Moore 2004: 78-79). I tråd med både Moore og Wilson blir det dermed antropologens oppgave å avdekke slike prosesser.

De frivillige i ungdomsgruppa gir frivillighet positiv mening og verdi, blant annet ved å tilegne seg en overlokal og alternativ diskurs omkring frivillighet. Ljuda, som har lang erfaring i organisasjonen, er opptatt av frivillighetens kår i Russland og sier: *"Folk må høre om dette [forebygging av HIV og AIDS], vi må få støtte. Frivillighet i Norge er bra fordi dere snakker om det. I Russland, vi snakker ikke om dette. Folk har ikke forstått ideen om hvorfor vi bør snakke om dette."* Flere ganger tar hun opp at myndighetene i Russland ikke gir frivillighet den anerkjennelse det fortjener. Når hun trekker frem Norge som et positivt eksempel, kan det tenkes at det er fordi jeg er norsk. Jeg vet imidlertid at hun tidligere har møtt norske frivillige, både i Russland og i

Kirkenes, og antakeligvis er det på denne måten hun har dannet seg oppfatninger om frivillighet i Norge. Dette er tilfelle for Masja som møtte frivillige fra Norge på en Barentskonferanse i Russland. Oppglødd i stemmen forteller hun at de var så stolte av å være frivillige, og at det smittet over på henne. At de er mer stolte over å være frivillige enn de russiske ungdommene, kommer antakeligvis av at frivillighet har større grad av legitimitet i Norge. I vesten har frivillige organisasjoner ofte blitt forbundet med samfunnskritikk, uten at dette har blitt ansett for å være negativt (Ahrne m.fl. 2004: 24-25). Det at frivillige organisasjoner ble forbudt eller kontrollert av staten i Sovjetunionen, må ses i sammenheng med at disse ble forbundet med myndighetskritikk (White 1993: 788). Det kan være at organisasjonenes manglende legitimitet i Sovjetstaten fortsatt henger igjen i dagens samfunn. Det at ungdommene ikke fikk tillatelse fra byadministrasjonen til å holde en aksjon i sentrum av Murmansk kan være et uttrykk for dette, men dette skal jeg komme tilbake til senere i kapittelet. Ved å tilegne seg et ikke-russisk syn på frivillighet, gis frivillighet i Røde Kors positiv mening, og kan benyttes som symbol i avgrensningen av fellesskapet.

Flere av de mer erfarne frivillige gir også uttrykk for at de gjennom å være med i en internasjonal organisasjon som arbeider med *globale problemer*, føler seg som en del av noe større. For den gamle koordinatoren er nettopp dette et viktig moment:

"Tanken med Røde Kors er global. Det er den største organisasjonen i verden. Kostja [en kamerat] har besøkt den i Norge, du finner den i Afrika, Amerika. Den anerkjennes av mange, det er som med fotball. Om jeg skulle vært med i en annen organisasjon ville den kun ha eksistert i Murmansk, men Røde Kors har en langt eldre historie."

Annette: *"Identifiserer du deg med organisasjonen?"*

Sergej: *"Ja, akkurat!"*

De frivillige deltar altså i en lokalt situert ungdomsgruppe i Murmansk, men gir samtidig uttrykk for at de er en del av et større forestilt fellesskap. Forestilte fellesskap er et begrep utviklet av Anderson (1983), som viser til fellesskap folk inngår i uten å ha ansikt-til-ansikt kontakt med andre i det samme fellesskapet. Nasjonen er et eksempel på dette (Anderson 1983: 15). Det forestilte i denne sammenheng viser til det at de deltar i en global organisasjon som kjemper for saker med universell betydning. Hage (2005) har studert libanesiske emigranter som har bosatt seg på ulike steder rundt omkring i verden. Han argumenterer for at man i sosialantropologiske analyser altfor lett har tydd til begrepet om forestilt fellesskap, og at det forestilte ved disse

felleskapene ofte brukes som en unnskyldning for å slippe å undersøke empirisk om et fellesskap faktisk eksisterer. *"There seemed to be no need to show that any specific enduring social relations between the villagers existed for them to constitute a community,"* slår han fast (ibid: 468). Hage mener at antropologer bør ta utgangspunkt i fellesskap grunnlagt på konkrete sosiale relasjoner, og mener at studiet av slike fellesskap vil være *"(...) far more socially useful, than the study of imagined but non-existing communities."* (Hage 2005: 468). Hans kritikk tar utgangspunkt i studier av migrasjon og forestilte transnasjonale fellesskap, men siden kritikken handler om nytten av begrepet om det forestilte kontra det konkrete, kan den sies å gjelde også for andre typer forestilte fellesskap, slik som det ungdommene gir uttrykk for å være en del av.

Ungdommene inngår i blant i konkrete sosiale relasjoner med frivillige fra andre land, slik som da Masja deltok på Barentskonferansen, eller som den gangen Anton var i fyr og flamme da jeg møtte han på kontoret, fordi de hadde besøk av norske frivillige fra Kirkenes. Andre frivillige har ikke inngått i slike konkrete relasjoner, men kan i like stor grad identifisere seg som deltakere i Røde Kors som en global organisasjon. Lidia mener at ungdommene ikke gjør dette i starten, men at det over tid utvikles en følelse av at de er en del av en større internasjonal hjelpeorganisasjon. Slik identifikasjon kan oppstå ved at de lærer om Røde Kors historie og internasjonale arbeid, slik som HIV og AIDS-arbeidet de selv er en del av. Mange er også klar over at suppekjøkkenene som drives i Murmansk finansieres gjennom samarbeid med Norges Røde Kors, og forskjellige vimpler og Røde Kors-klistremerker på kontorene symboliserer også samarbeidet med andre skandinaviske byer. Dette er i tråd med Moore og Appadurai som argumenterer for at det lokale og globale bindes sammen ikke bare av en flyt av mennesker, men også andre ting, slik som flyt av informasjon og ideer (Moore 2004: 78-79). Hage kan ha et poeng når han hevder at man i studiet av transnasjonale fellesskap må bli flinkere til å begrunne hvorfor noen utgjør et forestilt fellesskap, men som jeg har vist må ikke kravet til at folk inngår i fellesskap være at de inngår i konkrete sosiale relasjoner. Gjennom det frivillige arbeidet kan man si at ungdommene blir en del av to typer fellesskap, der tilhørigheten til det globale Røde Kors-fellesskapet gir positiv mening og legitimitet til frivilligheten ungdommene foretar seg i den lokale ungdomsgruppa.

5.3.2 Frivillighet og kjedsomhet

Ungdomsgruppa avgrenses også symbolsk ved at ungdommene setter frivillig arbeid i

opposisjon til annen ungdomsaktivitet, som de kategoriserer som usunn og meningsløs. Dima sier: *"Allerede nå er det vanskeligere å få tid til å gå på møtene. Da jeg var yngre hadde jeg tid, og syntes det var fint å bruke tiden min på dette, heller enn å drikke og røyke."* Anton snakker om en venn i St.Petersburg, som han skriver med på internett: *"Jeg spør han "hva driver du med?" Han svarer at han studerer, ellers gjør han ingenting! Mens jeg skriver mange sider om meg selv og hva jeg driver med,"* han ler. Det å ha noe å finne på ser ut til å være en motivasjon til å bli med i organisasjonen. *"Jeg var lei av å gjøre det samme hele tiden. Skole-hjem, skole-hjem. Drakk øl,"* sier Isabella med oppgitt stemme.

På denne måten fremstår frivillig arbeid som sunn og fornuftig bruk av fritid, i motsetning til det å drikke og røyke, eller å gjøre ingenting. I avhandlingen *Du herlige, kjedelige ungdomstid* diskuterer Waage ungdom og kjedsomhet (Waage 1994). Vi får høre at ungdommen i Fabelvik kjeder seg nesten hele tiden, litt avhengig av om de er heltidskjedere eller situasjonskjedere. Kjedsomhet beskrives som en strategi og livsstil, siden mye av tiden benyttes til å kjede seg på riktig måte, og vente på at ting skal skje (ibid.: 119-126). Kjedsomhet er forbundet med tid, ved at følelsen oppstår i tid som ikke er organisert. Det har også med status å gjøre, da det er en følelse som oppstår om man ikke inngår i ønskede personlige relasjoner (ibid.: 123-124). Det kan se ut til at det å gjøre ingenting og kjede seg er et fenomen som også er vanlig blant ungdom i Murmansk. Livet til andre ungdommer kategoriseres som ensformig og innholdsløst, akkurat som deres egne liv var før de ble med i Røde Kors. Fortolkning av fortiden, det vil si tiden før de ble med i Røde Kors, får her symbolsk mening i forhold til å definere fellesskapet og frivillighet i nåtiden (Cohen 1985: 101). Waage forteller at en av jentene han studerte aktivt forsøkte å unngå å kjede seg, og hun betegnet kjedsomhetssituasjoner som overfladiske (ibid.: 121-122). Jeg får inntrykk av at ungdommene i Murmansk har samme oppfatning om slike situasjoner, som ut fra deres beskrivelser ser ut til å bestå i å drikke øl. Om kjedsomhet er å inngå i uorganiserte situasjoner og upersonlige relasjoner kan man si at en strategi for å unngå å kjede seg vil være å inngå i planlagte og organiserte aktiviteter, samt meningsfulle relasjoner. Det er dette ungdommene forteller at de gjør ved å delta i Røde Kors. På denne måten blir frivillighet et symbol som avgrenser dem mot "vanlig" ungdom som bare kjeder seg.

5.3.3 Frivillighet som en sunn livsstil

Jenkins mener at legitimering av den institusjonelle ordenen oppstår *"(...) from the*

production and reproduction of 'symbolic universes'” (Jenkins 2008: 160). Frivillighet som et uttrykk for sunn fritidsaktivitet er en del av ungdomsgruppas symbolske univers, siden det er en del av *”(...) the story which the collectivity tells about itself (...)*” (ibid.). Dette er et effektivt middel for å oppnå legitimitet for frivilligheten også utenfor organisasjonen, og blant foreldrene som er oppvokst med sovjetisk ungdomspolitik.

En dag snakket jeg med moren til en av de frivillige på vei til et av byens suppekjøkken. Hun var ansatt i Røde Kors, og ga klart uttrykk for lettelse for at datteren var med i organisasjonen, siden hun på den måten ville lære om ting som ikke var bra for henne, og hvordan hun skulle forholde seg til det å for eksempel bli tilbudt narkotika. Mange av de frivillige forteller lignende historier om foreldrenes reaksjoner på deltakelsen i Røde Kors. Jelena sier: *”Familien min tar det ikke seriøst. De tenker at det er som et spill eller en lek. De syntes allikevel det var ok at jeg gikk dit, at det ville bli en god ting å bruke tid på. At jeg i stedet for å henge på gata bruker tid i organisasjonen. At jeg ikke kun henger med folk og drikker.”* Dette er en tankegang man kan kjenne igjen fra Sovjettiden. For å hindre at ungdom skulle bli påvirket av negativ innflytelse fra vesten ble de innlemmet i kommunistiske masseorganisasjoner for barn- og ungdom (Richardson og Taraskin 2006: 75). Slik fikk staten kontroll over ungdommens bruk av fritid. I organisasjonene frontet man sunn helse, og dette ble sett på som rasjonell bruk av (fri)tid (ibid.: 76-86). Oppløsningen av Sovjetunionen ble i følge Richardson og Taraskin, av mange forbundet med bortfall av moralske verdier og normer, og ungdom ble i enda større grad enn før ansett for å være en sårbar gruppe (ibid.). Mens de frivillige gir uttrykk for at uorganisert bruk av fritid er kjedelig, ser vi at uorganisert tid for foreldrene utgjør en trussel. Frivillighet symboliserer sunn aktivitet, noe som bidrar til at man oppnår legitimitet også utad, og blant foreldre som er oppvokst med sovjetisk ungdomspolitik. Det er altså ikke alle foreldre som ser like mye nytte eller verdi i selve det frivillige arbeidet, men som allikevel er glade for at ungdommene er med, så lenge det holder dem borte fra andre og mer negative aktiviteter.

Her kan det være på plass å påpeke at selv om frivillighet kontrasteres med røyking og drikking så betyr ikke det at de frivillige er *”little saints”* som ikke bedriver slike aktiviteter i praksis. Røyking er en av de vanligste sosiale aktivitetene i pausene på møtene, og de er med på fest akkurat som annen ungdom. En av de frivillige fortalte at hun hadde blitt kjørt hjem etter å ha fått i seg altfor mye alkohol på en fest med de andre i ungdomsgruppa. Dette resulterte i at hun ble nektet å gå på møte i en måned etterpå.

Dette viser at koblingen mellom frivillighet og en sunn livsstil først og fremst har betydning i forhold til legitimering av aktivitet.

5.3.4 Identifikasjon med ekspertene

Ungdommene definerer også sitt eget fellesskap gjennom å identifisere seg med bestemte andre. Slik Goffman påpeker, kan det være lurt å velge sitt publikum med omhu, for å sikre seg støtte for sin egen opptreden (Goffman 1992: 197-198). Det at mange i Russland er negative til, eller ikke har anledning til å engasjere seg i frivillighet, gjør at det blir spesielt viktig for ungdomsgruppa å omgås med mennesker og grupper som forstår og verdsetter det arbeidet de gjør. De frivillige har noe kontakt og samarbeid med AIDS-senteret i byen. Her i fra får de blant annet informasjon og ny statistikk på HIV og AIDS-utvikling i området. Lidia refererte til dem som *”kollegaene våre”* og ungdommene refererer også til seg selv som *”spesialister på forebygging av HIV og AIDS”*. Dette bidrar til å bygge opp under at ungdomsgruppa og AIDS-senteret arbeider innenfor og tilhører en og samme sfære.

I ungdomsgruppa var det å velge publikum med omhu for å få støtte for egen opptreden noe som flere ganger ble tatt helt bokstavelig. Dette kom blant annet til syne under planleggingen av minnemarkeringen tredje søndag i mai, for folk som var døde av AIDS. Ungdommene ønsket å holde et talkshow, for å bekjempe fordommer tilknyttet HIV og AIDS. De ville invitere folk til talkshowet, og de inviterte skulle ha status som enten gjester eller eksperter.

I planleggingsfasen ble det foretatt omstendelige og gjentatte diskusjoner om hvem dette skulle være. Natur og Ungdom ble nevnt flere ganger i den forbindelse. På et av møtene der Natur og Ungdom igjen ble foreslått av en av jentene, stilte Anton seg tvilende til dette valget. *”Er de interessert i det hele tatt? Natur liksom..?”* sa han spørrende. Natur og Ungdom ble til slutt invitert, noe som kan virke litt spesielt siden dette er en organisasjon som jobber mot andre mål enn dem selv. Samtidig var det rimelig å anta at de med tematikken for talkshowet søkte å nå ut til *”vanlige folk”*. Når de inviterer Natur og Ungdom fremfor venner og bekjente, kan det være fordi de anser Natur og Ungdom for å være en del av samme sfære som dem selv, da begge er frivillige organisasjoner. Ut fra en slik tankegang kan det også tenkes at medlemmene i denne organisasjonen ville utgjøre et takknemlig publikum, ved å anerkjenne det frivillige arbeidet de utfører.

De frivillige brukte også lang tid på å finne ut av hvem de skulle invitere fra AIDS-senteret. Dima ville at de skulle be den øverste sjefen, men ble nedstemt. To fra senteret ble invitert, og det kan se ut til at årsakene til at nettopp disse ble valgt har å gjøre med hvordan man tenkte seg de kom til å utøve sin ekspertrolle. Mens den øverste sjefen som ikke ble bedt ble ansett for å være litt brå, hadde ungdommene en annen oppfatning av disse to andre. Den ene visste de var *snill* siden de kjente han fra før, som tidligere koordinator i ungdomsgruppa. Damen som ble invitert, ble først og fremst omtalt som veldig *sympatisk*. På denne måten sikret de seg et ufarlig og antatt velvillig publikum.

På selve dagen talkshowet skulle gå av stabelen fryktet de dårlig oppmøte. I tillegg til de to fra AIDS-senteret, var det også kommet en invitert som arbeidet med narkotikaspørsmål i kommunen. Denne personen ble betegnet som en *venn* av ungdomsgruppa, og var også sammen med noen av de frivillige på fritiden. I tillegg var det kommet noen fra en organisasjon som tidligere var tilknyttet AIDS-senteret. Ingen familie, venner eller andre ungdommer var til stede. Kun noen få hadde invitert venner (uten at disse kom), men de fleste hadde ikke invitert folk de kjente i det hele tatt. Før vi begynte fortalte Ira meg at hun håpet ekspertene ville komme, samt representanter fra andre organisasjoner som har spesiell interesse av dette. Med tanke på hvor mange timer de hadde brukt på planlegging og øving til talkshowet ble jeg forundret over at ikke flere hadde invitert familie og venner for å vise resultatene av de siste månedene med forberedelser. Iras utsagn kan tyde på at man ikke anser vanlig ungdom og egne venner som ikke selv har tilknytning til tematikken eller frivillig arbeid, for å ha interesse av en slik hendelse. Disse ville kanskje derfor heller ikke ha støttet opp under deres opptreden, på samme måte som de andre inviterte gjestene.

5.3.5 Forholdet til byadministrasjonen

En symbolsk avgrensning av ungdomsgruppa skjer ved at medlemmene omtaler Røde Kors som en *sosial organisasjon*. De avgrenser seg på denne måten mot andre organisasjoner, spesielt de som er politisk orientert. Samtidig er det tydelig at ungdomsgruppa, i enkelte kontekster, må forholde seg til at lokale myndigheter kategoriserer dem som opprørere.

Før ungdomsgruppa bestemte seg for å holde talkshow på minnedagen for de som døde av AIDS, hadde de en idé om å holde en ”skoaksjon” i sentrum av byen. Skoene skulle symbolisere de som var gått bort. Etter å ha kommet på denne ideen for en aksjon, begynte de umiddelbart å diskutere alternative aksjoner for denne dagen. I følge

redaktørene av boka *Den organiserte frivilligheten* kan samhandling og arbeid innad i organisasjoner påvirkes av skjulte og bakenforliggende maktforhold og diskurser. I dette tilfellet var det tydelig at relasjonen til byadministrasjonen påvirket planleggingsfasen (Boström m.fl. 2004:18). Ungdommene trengte en tillatelse fra byadministrasjonen for å holde skoaksjonen. ”Når dere ønsker å holde en slik aksjon, hvordan reagerer kommunen på det?” spurte jeg en av de frivillige. ”Det ser på det som skadelig,” forklarte Nina, ”derfor vi må forklare at vi ikke protesterer, at vi ikke er i mot noe.” Dette viser at de er klar over at myndighetene kategoriserer det frivillige arbeidet på en annen måte enn dem selv. Anerkjennelsen av at de i denne relasjonen hadde en underordnet posisjon, og at administrasjonen hadde myndighet til å nekte dem tillatelse, ble ansett for å være ”det kritiske punktet i planleggingen” som Lidia kalte det. Dette gjorde det nødvendig å forberede en plan to.

Denne aksjonen er tydeligvis ikke ment som en opprørshandling, men som Scott påpeker så er det vanskelig å bedømme hvorvidt en handling kan anses for å være en opprørshandling eller ikke, da ”(...) *the meaning of a given action is not given but is socially constructed.*” (Scott 1990: 205). På tross av at ungdommene henvendte seg skriftlig til byadministrasjonen, fikk de ikke tillatelsen de trengte, og bestemte seg derfor for å arrangere talkshow i stedet for. Her er det tydelig at en og samme handling gis ulik mening av ulike aktører. For ungdommene er dette en ”uskyldig” minnemarkering, mens byadministrasjonen ser ut til å anse dette for å være en ”farlig” opprørshandling i det offentlige rom. Scott mener at synlige opprør mot hegemonisk orden har stor symbolsk betydning siden de bidrar til å sette spørsmålsteget ved hele dominanssystemet som sådant (Scott 1990: 205). Av denne grunn blir det nødvendig for den dominerende part å kontrollere tegnbruken i det offentlige rom. Å nekte adgang, slik som vi her så var tilfellet, kan anses for en slik form for kontroll. Ungdommene kunne ha utfordret administrasjonens avgjørelse ved å forsøke å overtale administrasjonen, planlegge andre tilsvarende aksjoner eller oppsøke media. Dette var ikke noe de vurderte i det hele tatt. Dette tyder kanskje på at en form for institusjonalisert maktutøvelse sitter i kroppen. Bourdieu (1997: 44-45, 136-138) har argumentert for at kroppsliggjort erfaring av strukturene vi er en del av (slik som for eksempel familien), får innvirkning på våre tanker, valg og handlinger. Vi utvikler en praktisk sans for hvordan vi skal handle i ulike situasjoner, og denne praktiske sansen kaller han for *habitus* (ibid.). I tråd med Bourdieu kan det se ut til at ungdommens *habitus* ikke får dem til å opponere mot byråkratiet. I stedet finner man en aksept for

byråkratisk autoritet. Skedsmo viser i sin oppgave om Natur og Ungdom i Murmansk at dette ikke gjelder for alle. Han skriver om da medlemmene sammen med andre organisasjoner søkte byadministrasjonen i Kandalaksha om tillatelse til å holde en demonstrasjon i byen. Da de fikk avslag på denne søknaden, sendte de av gårde en gruppe som protesterte og forhandlet med byråkratene om denne avgjørelsen (Skedsmo 2005: 57-59). Når Røde Kors ikke opponerer på denne måten, så har det flere årsaker. For dem er det frivillige arbeidet upolitisk, i tråd med Røde Kors sin egen ideologi, og hvordan de selv definerer seg som en sosialt orientert organisasjon. Frivillighet i Natur og Ungdom er mer politisk orientert. Samtidig var informantene som forhandlet med byråkratiet i Skedsmo sitt tilfelle en del eldre, henholdsvis 25 og 35 år, samtidig som de hadde utdannelse innenfor lov og offentlig administrasjon. De var også vant til å håndtere byråkratiet (ibid.: 11, 57-59). Som Skedsmo påpeker var de i kraft av dette i besittelse av sosial kapital (ibid.: 57-59), noe som ga dem større tyngde i forhandlinger med administrasjonen enn ungdommene i Røde Kors ville ha hatt.

Når ungdommene velger å holde en linje der de unngår å vise motstand og inngå i en konflikt, kan dette også komme av at de frykter sanksjoner, som er et virkemiddel dominerende part her kan ta i bruk for å gjenvinne kontroll (Scott 1990). At russiske myndigheter ønsker stor grad av kontroll over organisasjoners aktiviteter i det offentlige rom, er noe president Medvedev selv har innrømmet den senere tid, og i aviser kan man lese at russiske myndigheter har tatt i bruk sanksjonsmidler ved slike former for opprør (Dagsavisen 16.april 2009). Dette kaster også lys over ungdommenes tilnærming i planleggingsfasen. Salmenniemi mener at organisasjonene i det russiske sivilsamfunnet inntar en samarbeidende heller enn kritisk rolle i relasjon til staten og myndighetene, og i Klassekampen argumenterer Skedsmo for at dette kommer av at staten har tatt sterkere kontroll over sivilsamfunnet de seneste årene (Salmenniemi 2005: 747, Skedsmo 2006). Mine observasjoner understøtter dette synet. Dette betyr allikevel ikke at ungdomsgruppa ikke kan utføre utadrettet arbeid, noe de gjør, men toleransen overfor dette arbeidet ser ut til å ha en romlig dimensjon. Deres utadrettede arbeid består i hovedsak av forebyggende seminarer om HIV og AIDS for jevnaldrende på skoler og universitet i byen. Her kategoriseres de ikke som opprørere av myndighetene. Dette kan kanskje ses i sammenheng med at klasserommet assosieres med læring og informasjon, som i utgangspunktet fremstår som ufarlig. Ungdommene utfører i klasserommet en

oppgave som staten selv ikke ønsker å ta på seg, og inntar da en samarbeidende rolle²⁰. Det offentlige rom assosieres derimot blant annet med politikk, noe som bidrar til at opptreden her, i form av organiserte meningsytringer, tillegges en annen mening av myndighetene. Å unngå det offentlige rom kan ses på som en strategi for å unngå negativ kategorisering og økt grad av kontroll av frivillighet. Innad i ungdomsgruppa anses altså ikke frivillighet for å være et symbolsk uttrykk for opposisjon, og i kraft av dette ser det ut til at i prosesser av å definere og avgrense fellesskapet mot andre, så virker opposisjon å ha liten betydning.

Det meste av tiden bruker ungdommene i organisasjonen på aktivitet innad i gruppa, enten det er planlegging eller diskusjoner tilknyttet det formelle arbeidet, eller sosialt og uformelt samvær med hverandre. Det kan tenkes at begrensede muligheter til å opptre i det offentlige rom kan være en årsak som bidrar til dette. Aktivitetene innad i gruppa har karakter som minner om aktivitet tilknyttet det Goffman kaller baksideområdet (Goffman 1992). I forhold til sosial interaksjon regner Goffman baksideområdet for å være det området der *"(...) den opptredende kan slappe av, gi slipp på fasaden, la være å si sine replikker, falle ut av rollen."* (ibid.: 97). Gjennom aktiviteten innad i gruppa frigjør ungdommene seg fra en del krav og dominans- og hegemoniforhold som de må forholde seg til ellers i hverdagen og i samfunnet. Jeg skal videre undersøke hvordan frivilligheten i Røde Kors blir et symbolsk uttrykk for fristed. Denne fristedsdimensjonen ved frivillighet utspiller seg ikke bare på et abstrakt eller kognitivt nivå, men også i ulike praksiser på kontoret til Lidia, som fungerer som møtested for ungdomsgruppa. Med dette tar jeg utgangspunkt i Jenkins, som hevder at han i likhet med Barth, og i motsetning til Cohen, er opptatt av at symbolske konstruksjoner av fellesskap ikke bare dreier seg om hvordan man tenker omkring det, men at disse prosessene er grunnlagt i en materiell verden av individer, ting og steder (Jenkins 2008: 161-163).

5.4 Røde Kors som fristed – frivillighet som motsats til tvang

Jeg har til nå gjort rede for hvordan ungdommene aktualiserer den formelle dimensjonen ved organisasjonsarbeidet i prosesser av å gi mening og legitimitet til frivilligheten i ungdomsgruppa. Jeg har også belyst hvordan dette skjer i interaksjon med andre personer og institusjoner. Videre skal jeg vise hvordan frivillighet også får

²⁰ Lærere i Russland kan selv velge hvorvidt de vil undervise i seksuell helse. – pers. komm. AIDS-senteret.

mening som følge av det sosiale og uformelle samværet innad i gruppa. Det uformelle og sosiale arbeidet gjør Røde Kors til et fristed, der normer og verdier er basert på ungdommenes egne premisser. I *Contemporary Youth Research* hevder sosiolog Tyyskä at fellesskap av jevnaldrende virker frigjørende for ungdom: “*Peer groups provide freedom from parents and other authority figures, and provide alternative norms and information about expected behaviours, and a setting for conforming to these expectations (...)*” (Tyyskä 2005: 8). Med en slik forståelse fremstår ungdom ikke bare som objekter for kontroll og autoritetsutøvelse, men også som selvstendige aktører. Boyd og Markowitz som har studert ungdom i henholdsvis USA og Russland hevder at ungdomstilværelsen er strukturert av voksensamfunnet, og at deres muligheter til å opptre uavhengig av voksenkontroll i samfunnet dermed er begrenset (Boyd 2008: 173, Markowitz 2000: 196). Boyd argumenterer for at dette bidrar til at ungdom ikke ønsker å delta i offentlig sivilsamfunnsaktivitet og politikk, og Markowitz sier at russisk ungdom lar være å engasjere seg i organisasjoner og aktiviteter som er styrt av voksne (Boyd 2008: 300, Markowitz 2000: 135, 179-180). I avhandlingen argumenterer Boyd for at ungdom i stedet søker til facebook og msn, da dette er offentlige sfærer der ungdom kan delta på egne premisser (Boyd 2008).

Ut fra disse utsagnene kan man få inntrykk av at man som antropolog bør holde seg unna studier av ungdomsorganisasjoner om man interesserer seg for hvordan ungdom samhandler på egne premisser. Pilkington (1994), som har studert ungdomskultur i Moskva på begynnelsen av nittitallet, ser ut til å støtte opp under et slikt syn, ved å hevde at ungdom i uformelle grupperinger benytter seg av ulike strategier som virker frigjørende på individene. Dette mener hun ikke er mulig for ungdom i sosio-politiske organisasjoner, da disse er mer avhengige av å utvikle fastlagte statuser og roller som de kan benytte i politiske strategier (Pilkington 1994: 263). Disse antakelsene ser ut til å bygge på et syn om at organisasjoner ikke består av stort mer enn formelle ideologier, målsetninger, struktur og vedtak, og tar derfor ikke hensyn til uformelle sider ved sosial organisasjon, som for medlemmene kan være et veldig viktig aspekt ved organiseringen. Videre vil jeg derfor undersøke ungdomsgruppa og frivillighetens uformelle aspekt. Dette vil jeg først gjøre gjennom å gjøre rede for meningen med begrepet *varm atmosfære*, som ungdommene selv bruker om Røde Kors, og som kan sies å ha stor betydning for hvordan uformell samhandling arter seg.

5.4.1 Varm atmosfære

I ungdommenes beskrivelser av atmosfæren og fellesskapet i ungdomsgruppa brukes ofte ordet тепло [*teplo*], som betyr varmt. Dette er et symbol som viser til et sett av ulike meninger. Det som er felles for disse er at de alle er knyttet til organisasjonens uformelle aspekt, det vil si den uformelle formen for sosial samhandling innad i gruppa. Etter å ha møtt frivillige fra andre ungdomsgrupper på et seminar i Kirovsk, sier Anton:

”Her er koordinatoren frivillig og en som hjelper til. Der gir koordinatoren de frivillige hver sin oppgave, her er det motsatt. Koordinatoren spør: ”Hvem vil gjøre dette?” Det er mer demokratisk. De andre frivillige som kommer på seminarene har ikke en slik varm atmosfære. Da Sergej hadde sitt innlegg, fortalte han at vi i Murmansk klemmer hverandre når vi kommer på møte, og spør: ”Hvordan går det?” Slik får vi god atmosfære.”

Anton avgrensner her ungdomsgruppa, ved å kontrastere den gode atmosfæren de har i Murmansk med andre grupper som ikke har det slik. Ordet *varm* viser til en form for samhandling som preges av å være både egalitær og demokratisk, samt omtenkksom og intim, ved at man bryr seg om og har fysisk nærkontakt med hverandre, i form av kyssing og klemming. Dette er samhandling som vanligvis forekommer i uformelle og det vi i vesten tenker som mer private settinger (Nielsen 1987).

Dette er noe Finn Sivert Nielsen (1987) også skriver om i sin magisteravhandling om identitet og nasjonsbygging i Sovjet på åttitallet. Han gjorde feltarbeid i Leningrad i 1983, og opplevde også at folk skilte mellom varme og kalde relasjoner og former for atferd. Nielsen ser dette skillet i sammenheng med at samfunnet i Sovjet var delt inn i en offentlig og en ikke-offentlig sfære. Atferd i det offentlige rom var kontrollert av staten og bidro til at folk opptrådte formelt, det vil si *kaldt*. I motsetning hadde man den intime sfæren som ikke var kontrollert, der man kunne opptre fritt og uformelt. Denne sfæren ble derfor karakterisert som *varm*. Denne sfæren kjennetegnes dermed ved et fravær av autoritet og kontroll. *”Intimate behavior thus per definition has no ”formality” - no articulated internal order of its own. It is an inner freedom, unconstrained by rules, respecting no authority that does not come ”from without.”* (Nielsen 1987: 205). Synet på autoritet som noe eksternt, og at frihet ikke behøver å innskrenkes av internalisert autoritet i varme forhold har, i følge Nielsen forbindelseslinjer helt tilbake til tsartidens patriarkalske samfunn, der autoritet også var eksternt definert, gjennom ulike status- og hierarkiforhold (ibid: 212). Ungdommenes bruk av dette begrepet under feltarbeidet

minnet veldig om Nielsens forståelse av det, og dette har innvirkning på hvordan uformell samhandling i ungdomsgruppa utfolder seg.

5.4.2 Ungdomsgruppa – familie og hjem

Ungdommene bruker ofte språklige metaforer og symboler som familie og hjem når de snakker om ungdomsgruppa. Abner Cohen definerer symboler slik: *“Symbol er gjenstandar, handlingar, relasjonar eller språklege formasjonar som står tvetydig for eit mangfald av meining, som kallar fram kjensler og driv folk til handling.”* (Cohen 1976, i Heradstveit og Bjørgo 2000: 89). Familiebegrepet er et slikt begrep som fremkaller følelser og som i seg selv er mangetydig. Dette gjør det egnet som metafor. Bloch mener at bruken av slektskapstermer må undersøkes i forhold til deres moralske og taktiske mening. *“The operational potential of kinship terms derives from the fact that they have a moral meaning originating in the general belief system of the culture independent of tactical use, and tactical use itself covers much more than the denotation of kinship roles”* (Bloch 1971: 80). Slektskapstermer viser altså ikke bare til roller, men i utstrakt bruk på ikke-slektninger, like mye til kulturelle verdier tilknyttet disse rollene. Den taktiske meningen viser da til hvordan bruken av slike termer kan bidra til å transformere en situasjon (ibid.). Heradstveit og Bjørgo er også interessert i denne taktiske meningen når de argumenterer for at sosiale situasjoner kan omdefineres ved at relasjonene gjøres metaforiske, og at man dermed opptrer og forholder seg annerledes i en situasjon enn det man ellers ville gjort (Heradstveit og Bjørgo 2000: 77-78).

Røde Kors er en formell organisasjon, men bruken av metaforene familie og hjem i ungdommenes språk bidrar til å legge til rette for en mer intim og personlig form for samhandling enn det man tenker organisasjonen og situasjonen legger opp til i utgangspunktet. Salmenniemi, som har studert sivilsamfunnsorganisasjoner i Russland, hevder at en del frivillige organisasjoner i Russland i dag kan anses for å utgjøre en forlengelse av den private sfære (Salmenniemi 2008: 64). Hun argumenterer for at det russiske samfunnet er delt romlig i forhold til kjønn. I kraft av sin natur passer menn til å delta i den offentlige og politiske sfære og kvinner til å ivareta sosiale samfunnsoppgaver som minner om omsorgsrollen de har i hjemmet (ibid.).²¹ Siden Røde Kors er en organisasjon som ivaretar typiske sosiale samfunnsoppgaver heller enn politiske, kan denne organisasjonen i så måte sees som en ”kvinnelig” organisasjon og

²¹ Hun argumenterer her i tråd med Rosaldo, som knytter kjønn til en opposisjon mellom hjemlig og offentlig sfære (Rosaldo 1974).

som en forlengelse av den private sfæren. Dette bidrar kanskje til å forklare hvorfor metaforer som familie og hjem er så sentrale i Røde Kors. I tråd med dette forklarte de frivillige meg at det var flest jenter i organisasjonen fordi kvinner er mindre materialistiske, mer barmhjertige og mindre egoistiske enn menn (også guttene mente dette). Ungdommene gir som Salmenniemi (2008) uttrykk for at Røde Kors derfor hører til en hybrid sfære, ved at den samtidig har tilknytning til det private og det offentlige.

På møtene så opptrer ikke de frivillige som formelle organisasjonsmedlemmer, men spiller ut roller og atferd som har metaforisk tilknytning til familie og hjem. Innholdet i det metaforiske begrepet peker mot en tilskrevet status, og i organisasjonen blir medlemskap på denne måten omdefinert til noe som er tilegnet. Dette påvirker også hvilke plikter og rettigheter som hører til disse statusene. Siden nære relasjoner i Russland, slik som familierelasjoner, preges av utstrakt intimitet så impliserer bruken av en slik metafor forventninger om at man skal bry seg om og med hverandre. Foreldre og venner hadde ikke alltid forståelse for at ungdommene ønsket å inngå i en organisasjon og engasjerte seg for en sak og andre mennesker som for dem var helt ukjente. Det de utenforstående da ikke hadde fått med seg, var at man i ungdomsgruppa i tillegg til det formelle arbeidet inngår i uformelle relasjoner med hverandre. Ungdomsgruppa kan dermed sies å være et fellesskap med kjennetegn av både Gesellschaft-og Gemeinschaft-karakter (Tönnies 1955). Barth kontrasterer transaksjonsrelasjoner med inkorporasjon, der inkorporasjon viser til at partene søker å maksimere fellesverdier, fremfor individuelt utbytte (Barth 1981: 38). I tråd med dette ser det ut til at deltakelse i ungdomsgruppa motiveres av at ungdommene gir sitt bidrag til fellesskapsverdiene. Fellesskapet i seg selv er dermed både motivasjon og belønning for å engasjere seg i frivillighet.

Videre er lojalitet og tillit viktig, og det skal mye til for at man ekskluderes fra fellesskapet. Jenkins har argumentert for at identitet har tilknytning til tid, blant annet i kraft av den kontinuitet identitet blir tillagt eller gjør krav på (Jenkins 2008: 48). Dima og jeg møtte stadig vekk folk på gata som hadde vært frivillige, og selv om disse ikke lenger var aktive i organisasjonen, omtalte Dima dem alltid som frivillige i Røde Kors. Statusen som frivillig ble dermed tillagt en, selv når man ikke lenger var aktiv i organisasjonen, jevnfør dens karakter av å være tilskrevet ”en gang for alle”. At organisasjonen hører til det Salmenniemi (2008: 64) betegner som en omsorgssfære, har i dette tilfellet ikke bare tilknytning til arten av det formelle frivillige arbeidet de utøver,

men også til hvordan relasjonene fortøner seg de frivillige i mellom. Omsorg er viktig både utad og overfor hverandre innad. På møtene kommer dette til uttrykk gjennom mye fysisk nærkontakt, som kyssing og klemming, og det at man spør og interesserer seg for hvordan andre har det og andres problemer.

5.4.3 Relasjoner av egalitet

Når ungdommene skal fortelle om hva de synes er positivt med Røde Kors gjør de ofte dette ved å henvise til kvaliteten på relasjonene innad i gruppa. Мы все равны [my fsjå ravni] – vi er alle like, er en frase som går igjen i den forbindelse. Cohen (1985: 33-38) argumenterer for at nettopp likhet og egalitet er sterke fellesskapssymboler. Ordet *likhet* kan i Røde Kors anses for å være det Cohen kaller et 'hurra'-ord (ibid.: 14). Likhet viser her på den ene siden til et objekt, relasjonene innad i gruppa, og på den andre siden til de positive holdningene de har til disse relasjonene (ibid.). Egalitet i ungdomsgruppa kommer til uttrykk på ulike vis under møtene. For det første vektlegger de at de ikke har leder, men koordinator. Nettopp hva som skiller en leder fra en koordinator varierer med hvem man spør, men en forskjell er i alle fall at som koordinator skal man ikke styre over andre. På møtene sitter også alle i sirkel, og på denne måten skilles ikke noen statuser ut som mer spesielle enn andre, slik som det ville gjort om de frivillige hadde sittet med ansiktet samme vei, vendt mot koordinatoren.

Som Cohen argumenterer Gulbrandsen for at egalitet er et begrep som bør dekonstrueres i antropologiske analyser (Cohen 1985: 33, Gulbrandsen 1991: 82). En diskurs om egalitet betyr altså ikke nødvendigvis at det i virkeligheten er et fravær av rangs- og hierarkiforskjeller innad i en gruppe, men kan heller bidra til å nedtone disse, eller ha en funksjon i forhold til å avgrense gruppa fra andre grupper (Cohen 1985: 33-36, Gulbrandsen 1991). I ungdomsgruppa er det tydelig at likhet tas i bruk i symbolsk avgrensning mot andre organisasjoner, som kategoriseres som mer hierarkiske. Anton fortalte at frivillige fra de andre ungdomsgrupper som han hadde møtt i Kirovsk, ble sjefet over av koordinatorene sine. Enkelte av de andre frivillige hadde også prøvd seg i andre organisasjoner før de ble med i Røde Kors, og hadde dermed egne erfaringer med mer hierarkisk styring. *"I den andre organisasjonen så var det en kvinnelig leder. Hun styrte over oss, bestemte hva vi skulle gjøre. Her kan alle komme med sine egne ideer, det er demokratisk. Og så var det flere gutter,"* sier Masja og ler. En annen av jentene beskrev sin erfaring som frivillig under arrangementen av en festival slik: *"Det var en annen type forhold der. Vi hadde opplæring, men det var kun for syns skyld. Folk sa*

bare: "Gjør ditt! Gjør datt!"”, hun ser misfornøyd ut og rister på hodet. Begrunnelser for hvorfor de sluttet kobles delvis til at det i den andre organisasjonen var en mer hierarkisk struktur. Som Cohen påpeker, så er egalitet også en effektiv måte å gi liv til organisasjonens grenser på (Cohen 1985: 35).

Selv om man vektlegger egalitet innad i gruppa, betyr ikke det at man ikke finner statusforskjeller i organisasjonen. Status i ungdomsgruppa er knyttet til hvor lang fartstid man har, og hvor mye kunnskap og erfaring man sitter inne med. Jo lenger man har vært med, jo mer erfaring og kunnskap har man opparbeidet seg som man kan dele med de andre. De med høyere status har derfor større taleferdigheter og selvtillit enn nykommerne. En del oppgaver i gruppa er også knyttet til ulike statuser. For å holde forebyggende seminarer må man først få status som instruktør, og for å holde instruktørseminarer må man ha status som *trainer*. Koordinatoren har en egen status, og til denne hører plikter som å planlegge møtene.

Statusforskjellene i gruppa er ikke veldig fremtredende i samhandlingen dem i mellom. Cohen mener at statusforskjeller som ikke anerkjennes åpenlyst, kan komme til syne som innflytelse og autoritet på en uformell måte (Cohen 1985: 34). Slik er det også i ungdomsgruppa. De som er aktive i diskusjoner, får større innflytelse enn resten på utformingen av planer, men man er likevel nøye med å ta en runde til slutt for å høre hva alle mener om saker som diskuteres. Organisasjonskulturen i ungdomsgruppen er utpreget konsensus-orientert. Nye frivillige ser opp til de med mer erfaring som snakker mye på møtene, så lenge disse ikke oppfører seg ”allvitende”. At nykommerne ikke liker at andre opptre belærende, kan komme av at slik atferd ”avslører” statusforskjellene, slik at de føler seg underlegne, i stedet for som en likeverdig del av fellesskapet.

Uformelle sider ved samhandling er som Boström påpeker en del av alle organisasjoner (Boström m.fl.: 17-18). Det som er spesielt for ungdomsgruppa i Røde Kors er at denne dimensjonen har veldig stor betydning, som jeg blant annet skal vise videre i oppgaven. I studiet av en miljøvernorganisasjon for ungdom i Tsjekkia gir Tysdal (1998: 71, 85) uttrykk for at hennes informanter, i likhet med ungdommene i Røde Kors, verdsatte den uformelle, sosiale og egalitære samværsformen i organisasjonen. Hun forteller at denne styres etter både en profesjonell modell og en venne-modell, der det er den sistnevnte som bidrar til den gode atmosfæren som medlemmene setter så pris på. I dette er mye av hennes empiri i forhold til ungdommenes forhold til den uformelle dimensjonen ved

frivillighet tydelig lik min egen. Men det er også en tydelig forskjell. Mens man i ungdomsgruppa gjennom ulike praksiser, som jeg skal komme nærmere innpå i neste kapittel, søker å etablere et fellesskap som alle i gruppa skal innlemmes i i like stor grad, utarter vennerelasjonene i Tysdal sin studie seg i klikker av medlemmer og ansatte. På tross av at man finner en venne-modellen for organisering i miljøvernorganisasjonen, synes slike relasjoner å spille en enda mer grunnleggende rolle i ungdomsgruppa i Murmansk.

5.5 Oppsummering

Boström mener at man i frivillige organisasjoner gir mening til både formelle og uformelle sider av aktivitet (Boström m.fl. 2004: 17-18). I Røde Kors spiller det formelle og formålsrettede arbeidet en viktig rolle i prosesser av å gi mening og legitimere frivilligheten. Det altruistiske ved dette arbeidet gir ikke legitimitet utenfor organisasjonen. Andre ser ikke poenget med å gjøre frivillig arbeid uten å få noe personlig og direkte igjen for det, og som følge av manglende kjennskap til organisasjonen kategoriseres den av mange som en sekt. Frivilligheten kan allikevel anerkjennes og oppnå legitimitet, om aktiviteten fremstilles som *sunn*. Identifisering innad oppstår ved at ungdommene sammen engasjerer seg i det de omtaler som meningsfylt og sunn aktivitet, samt ved at de ser seg selv som en del av et globalt Røde Kors-fellesskap der frivillighet har positiv betydning.

Frivillighet i Røde Kors knyttes samtidig til autonomi, som viser til at ingen kan bestemme over deg, konsensus og fravær av hierarki. Den uformelle og sosiale samhandlingsformen benyttes blant annet som grensemarkør overfor andre organisasjoner som kategoriseres som mer hierarkiskiske. På denne måten kan frivillighet i ungdomsgruppa knyttes analytisk til frivillighet som fristed. Ikke bare på et abstrakt nivå, ved at det blir snakket om på en slik måte, men også i konkret forstand, ved at ungdommene på kontoret til Lidia får mulighet til å inngå i samvær på egne premisser. Fristedsutformingen underbygges ved at organisasjonen omdefineres til et *varmt* fellesskap. Nielsen (1987) beskrev hvordan varme fellesskap i Sovjetunionen utgjorde en motsats til den offentlige sfære, ved at man i disse fellesskapene kunne skjermes mot blikk utenfra, og innenfor opptre fritt. Når ungdommene verdsetter gruppa av mange av de samme årsakene, så viser dette at frivillighetsbegrepet i denne konteksten har noen andre konnotasjoner enn det vi vanligvis forbinder med det.

6.0 Innlemmelse

6.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for prosesser, ritualer og samhandling som bidrar til innlemmelse av frivillige i ungdomsgruppa. I den sammenheng vil jeg forsøke å belyse prosesser som direkte tar sikte på dette, men også prosesser av innlemmelse som er mer skjult, det vil si vanskeligere å få øye på (Wadel 2008). Her vil jeg vise hvordan frivillighet, både som et symbolsk uttrykk for fristed og samtidig for formelt formålsrettet frivillig arbeid, får innvirkning på innlemmelsesprosessene i ungdomsgruppa. Som Wadel (2008) tar jeg utgangspunkt i innlemmelse som en vedvarende prosess, som har betydning for at ikke bare nye, men også mer erfarne frivillige skal finne seg til rette i fellesskapet. Buckholtz (2002: 529) har argumentert for at antropologer i større grad bør studere jevnaldersosialisering blant ungdom. Hun mener at i studiet av sosialiseringprosesser og overgangsritualer som involverer ungdom har voksnes rolle ofte blitt prioritert. Dette er ikke unaturlig, siden voksne ofte har en viktig rolle i slike prosesser. I tillegg hevder Buckholtz at et slikt fokus kan knyttes til at man har ansett ungdom for å være i en overgangsfase, der de har behov for støtte fra voksne for å sikre at de håndterer overgangen fra ung til voksen på en god måte (Buckholtz 2002: 529). Ved å studere hvordan de frivillige i ungdomsgruppa innlemmer hverandre, er dette kapittelet i tråd med Buckholtz oppfordring om flere studier av jevnaldersosialisering.

6.2 Å finne ut hvem man er for hverandre

I følge Wadel er den elementære formen for innlemmelse hverdagslige etableringer av relasjoner mellom mennesker (Wadel 2008: 238). Inspirert av Goffman argumenterer han for at dette krever at aktørene inngår i et enighetssamarbeid, der de finner ut av hva slags samhandling de skal inngå i (ibid.: 239). Hvordan situasjonen defineres, påvirkes av aktørenes opptreden i hverandres nærvær (Goffman 1992: 15, 18). Wadel hevder at konteksten, altså rammen rundt samhandling, ofte bidrar til at aktørene vet hvordan de skal forholde seg til hverandre (Wadel 2008: 239-240). I ungdomsgruppa er det ikke så lett for nye frivillige å vite hva slags forventinger det er til samhandling, da rammen for møtene er tvetydig, og på samme tid hentyder til ungdomsgruppa sitt formelle mål om å gjøre frivillig arbeid, og det uformelle målet om å omgås hverandre sosialt på en uformell måte.

6.2.1 Nye frivillige og det uforberedte møtet med det uformelle

Ungdommene får kjennskap til Røde Kors på ulike vis, enten ved at de kjenner noen som er frivillige i organisasjonen, eller som følge av at de har møtt frivillige som har holdt seminar om HIV og AIDS på deres skole eller universitet. Mange kommer også i forbindelse med at de skal ha praksis som en del av studiene sine. Røde Kors står på en liste over organisasjoner de kan besøke i forbindelse med dette. Etter endt periode er det mange som velger å bli i ungdomsgruppa. Flere av de frivillige gir uttrykk for at de var forvirret første gangen de kom på møte. Jelena sier: ”*Jeg var veldig sjenert, kun nye folk. De oppførte seg som man gjør når man kommer hjem. Gjør det man vil, tar ting, kopper, spiser, leser. Føltet som det samme hos dem [Røde Kors]. Jeg var for sjenert til å gjøre disse tingene da jeg kom.*”

På den ene siden kommer de frivillige til det som er en formell organisasjon, men på den andre siden så opptrer lederen og de frivillige på en uventet måte, som ikke er i samsvar med den formelle rammen. Dette skaper forvirring blant de nye frivillige, og gjør det vanskelig å vite hva som er passende oppførsel i gruppa. Den første gangen Kira var på møte, tiltalte hun Sergej, som da var koordinator, med å si ’De’ i stedet for ’du’. ”*Jeg husker jeg snakket til ham og brukte vy-formen. Han sa jeg skulle si ty, fordi alle er like*²². *Jeg sa vy fordi han var koordinator og eldre enn meg. Om jeg sa vy, så sa han ”si ty”*”. Høflig og formell tiltale er naturlig og forventet i mange sammenhenger i Russland, blant annet når man henvender seg til personer som er utenfor ens nærmeste familie, og som har en høyere status eller er eldre enn en selv. I følge Goffman kan dette anses som et unnvikelsesrituale, der den med lavest status i en asymmetrisk relasjon viser sin aktelse overfor den andre part, ved å uttrykke en distanse til denne (Goffman 1956: 481). For Goffman er det at aktører opptrer i henhold til kodene og reglene i samfunnet, blant annet gjennom å vise andre den aktelse de forventer å bli møtt med, grunnleggende for vellykket sosial interaksjon (ibid.). Ved å uttrykke aktelse opptrådte Kira i tråd med samfunnets uformelle regler for korrekt atferd, men i uoverensstemmelse med normene og forventningene til opptreden innad i ungdomsgruppa. Da Sergej ga uttrykk for at statusforskjellen og aldersforskjellen dem i mellom ikke hadde betydning i den sosiale samhandlingen, bidro han til å omdefinere situasjonen til å bli en mellom likeverdige (ibid.: 492). Dette kan dermed anses for å

²² вы [vy] – ты [ty] – henholdsvis De og du på russisk

være en innlemmende gest (Wadel 2008). I tråd med Goffman kan man si at han forvandler Røde Kors-kontoret fra å være et fasadeområde til et baksideområde ved å oppføre seg som om han var bak kulissene (Goffman 1992.: 109). Slike handlinger bidrar til å etablere Røde Kors som et fristed, der man ikke er forpliktet til formell opptreden. Dette gjelder også i andre Røde Kors-sammenhenger utenfor kontoret, slik som på aksjoner, seminarer og lignende. Wadel mener at enighetssamarbeidet og forhandlingene Kira og Sergej her inngår i for å kartlegge situasjonen, er grunnleggende for sosial interaksjon og har stor betydning for hvordan den videre samhandlingen de vil inngå i med hverandre vil arte seg (Wadel 2008: 239). Siden organisasjonen ikke er direkte tilknyttet den private eller intime sfæren, tar det litt tid før ungdommene venner seg til, og klarer å opptre i tråd med den uformelle samhandlingsformen innad i gruppa. Jelena ga uttrykk for dette ovenfor. Jeg ble også overrasket over fraværet av formalitet innad i gruppa, men gjennom observasjon av meg selv og andre nykommere, så det ut til at jeg raskere tilpasset meg dette enn flere av de andre. Dette kan kanskje ses i sammenheng med at vi i Norge generelt har en mer uformell væremåte overfor hverandre.

6.2.2 Kontorets tvetydighet

Møterommets utforming utgjør en ramme for samhandling i ungdomsgruppa. Denne utformingen kan virke forvirrende på nye, da den ikke gir en entydig pekepinn på hva slags aktivitet som foretas på dette området, og hvordan frivillighetsrollen skal utspilles. Kontoret og møtelokalet utgjør ikke et rent fasade- eller baksideområde, knyttet enten til det formelle arbeidet eller uformelt samvær, men begge deler, om enn til ulike tider og i ulike sammenhenger (jevnfør Goffman 1956: 107).

Ungdomsgruppa møtes på Lidia sitt kontor i Røde Kors sine lokaler ikke langt fra sentrum av Murmansk. Lidia har fått det største av kontorene som Røde Kors disponerer, siden dette også fungerer som møtested for ungdommene. De andre kontorene har resten av de ansatte i Røde Kors, som alle er kvinner og eldre enn Lidia. Selv om koordinatoren og de frivillige gjennom ulik form for atferd bidrar til å omdefinere kontoret til Lidia til et bakside-område, så gjelder ikke dette for annet enn samhandlingen de frivillige i mellom. Interaksjon med de andre ansatte og lederen i Røde Kors styres av det Goffman kaller 'seremonielle regler', det vil si av samfunnsmessige normer for korrekt opptreden og uttrykk for aktelse overfor folk som er eldre og har en høyere posisjon enn en selv (Goffman 1956: 476-477). De frivilliges

tiltale og omtale av lederen i Røde Kors og de andre ansatte med både for- og etternavn, er lingvistiske uttrykk som bærer seremoniell mening (ibid.). Når Ira blir spurt av lederen om å utføre et ærend på postkontoret, og tar på seg dette uten å klage, så kan dette også tolkes som et "task embedded" symbol med seremoniell mening (ibid.).

Til vanlig står døra til Lidia åpen. De andre ansatte går inn og ut, enten for å slå av en prat, eller for å benytte seg av fax-maskinen som står i dette rommet. Under møtene i ungdomsgruppa lukkes døra. På denne måten får de være i fred, men samtidig bidrar denne handlingen til å omdefinere kontoret til et bakside-område i forhold til de voksne. Med døra lukket kan de frivillige inngå i uformell samhandling, som ofte ikke har direkte tilknytning til organisasjonens formelle formål. Et par ganger ble ungdommene bedt om å dempe seg av de voksne, og i slike tilfeller fungerer de som en påminnelse på hvem de er og hva de er der for. Samtidig respekterer de voksne ungdommenes autonomi, og går ikke inn på kontoret om de ikke må når døren er lukket. På denne måten kan ungdommene ivareta sin egendefinisjon av situasjonen.

Tingene og møblene på kontoret til Lidia gir samlet sett inntrykk av kontorets todelte funksjon, både som formelt og uformelt møtested. Det er et rom som innbyr både til arbeid og til koselig, uformelt samvær. Enkelte ting på kontoret er tilknyttet dets formelle funksjon som møtested for ungdomsgruppa, og det formelle formålsrettede arbeidet. Innerst i hjørnet står en kontorpult med en pc, som Lidia benytter seg av i sitt arbeid. På veggene henger det ulike HIV og AIDS-plakater som viser til ungdomsgruppa sitt forebyggende arbeid. Ulike innsamlingsbøsser, diplomer, arbeidspermer, og en stor hvit tavle med flip-over ark representerer også dette. Samtidig har Lidia en rekke personlige småting på pulten sin, slik som kort med små hilsninger på fra venner og små kosedyr hun har fått i gave. Disse tingene kan sies å utgjøre en del av hennes selvrepresentasjon på kontoret, og er i motsetning til de andre tingene ikke tilknyttet det formelle arbeidet (Goffman 1992). På kontoret finnes det også to klaffebord, men disse slås alltid ned når møtene begynner, slik at man kan sitte inntil hverandre i ring. Dette kan ses som i ledd i prosessen av å omdefinere kontoret til et bakside-område på møtene. Ungdomsgruppa har også en plakat på veggen som er påklistret masse bilder av de frivillige, fra ulike aksjoner og arrangementer de har vært på sammen. De har også en stor bunke med fremkalte bilder av dem selv som de ofte blar i, og kommenterer overfor hverandre. Bildene kan ses som et uttrykk for deres felles historie og tilhørighet til fellesskapet.

Kontorets veksling mellom å være forside- og bakside-område kom tydelig til syne da Røde Kors i Murmansk hadde besøk av en delegasjon fra Norges Røde Kors. Kontoret til Lidia ble da ryddet og fikk med noen enkle grep en mer formell stil. Minnene og plakaten på veggene ble byttet ut med plakater som viste bilder fra suppekjøkkenene og utflukter barna som bruker suppekjøkkenene hadde vært med på. I tillegg ble det på bordene inntil veggen lagt frem tegninger som barna ved suppekjøkkenene hadde laget, samt takkebrev fra enkelte av foreldrene deres. På denne måten fikk man vist resultatene av den økonomiske støtten fra norsk side. Klaffbordene var slått opp midt i rommet, med stoler rundt. På bordene var det satt frem ulike Røde Kors-vimpler og årsrapporter fra organisasjonens drift. Kaffekopper var arrangert på skåler med servietter under. Slik markerte de frivillige kontoret som fasade-område overfor gjestene. En tydelig markering av kontoret som bakside-område for ungdomsgruppa, og frivillighet som et uttrykk for fristed, kom til syne da ungdommene kort tid etter at delegasjonen var dratt hentet de gamle tingene frem igjen. Slik mistet rommet sin formelle stil, og ble igjen ungdommenes tilholdssted. Samtidig viser det at de engasjerte seg i å rydde kontoret til de fikk besøk deres lojalitet til Røde Kors som organisasjon.

Rommets fysiske utforming er allikevel ikke tilstrekkelig for at nye medlemmer klarer å delta i diskusjonene og det uformelle samværet på en uanstrengt og avslappet måte, på lik linje med de andre. Sergej mener at den største utfordringen han hadde som koordinator var å få de frivillige til å åpne seg og ytre sine synspunkt på ting: ”*Det viktigste, og som ofte skjer, er at de ikke sier noe, kun tenker ting uten å si det.*” Det å skape en avslappet, varm og familiær atmosfære er ment å bidra til å gi de frivillige trygghet, slik at de skal kunne tørre å være aktive på møtene. (I tillegg er det et virkemiddel for å kunne utøve subtil ledelse, men dette skal jeg komme tilbake til i kapittel sju). Jeg skal nå vise hvordan frivillige, gjennom ulike innlemmelsesprosesser, blir en del av og får tilhørighet til fellesskapet.

6.3 Innlemmelsesritualer

6.3.1 Het stol

I ungdomsgruppa har man et ritual som er spesielt effektivt for innlemmelse av nye medlemmer. Dette kalles *het stol*²³ Jenkins (2008: 173) hevder at det alltid er slik at opptak i organisasjoner og tilegnelse av organisasjonsidentitet må rettfærdiggjøres og gis

²³ Горячий стул

legitimitet, og dette kan gjøres ved at den nye identiteten bekreftes eller rasjonaliseres. Bekreftelse av identitet er vanlig ved opptak i organisasjoner der identitet er tilskrevet, mens opptak i organisasjoner der identitet tilegnes, rasjonaliseres (ibid.). Opptaket i sistnevnte typer organisasjoner gis legitimitet ved at man undersøker om det nye medlemmet passer inn i gruppa, eller ved at man følger spesielle prosedyrer for innlemmelse. Ilddåp og intervju er vanlige former for rasjonaliseringsprosesser i moderne samfunn, i følge Jenkins (ibid: 181). Status som frivillig i Røde Kors er en tilegnet identitet, og *het stol* kan sies å være en prosedyre som kombinerer det Jenkins kaller ilddåp og intervju. Nye medlemmer må sette seg på en stol foran alle de andre, og svare på ethvert spørsmål som måtte komme. Dette medfører en viss grad av frykt for det nye medlemmet. "Du husker 'het stol'? Jeg var veldig sjenert. Sergej sa: "Kom igjen, sett deg i stolen!" Og jeg sa: "jeg setter meg ikke!", Maria viser meg hvordan hun strittet i mot da hun skulle i ilden på første møte. For nye medlemmer er dette en ukjent situasjon, og det oppstår usikkerhet for hvordan man skal opptre (Goffman 1992: 49-50). Med alle sine blikk rettet mot seg blir man det Goffman betegner som selvbevisst, det vil si mer opptatt av hvilket inntrykk andre får av en selv, og om dette er i tråd med inntrykket man ønsker å gi (Goffman 1967: 118, Goffman 1992: 49-50). I følge Goffman er dette en vanlig reaksjon når man føler at ens eget selv er truet (Goffman 1967: 119). Sveta forklarte meg at det å sitte i *het stol* var verst i starten, men ble bedre etter hvert. Dette har antakeligvis med utformingen av spørsmålene å gjøre. Det har sjelden noe med Røde Kors å gjøre, men heller tilknytning til temaer som de kjenner godt fra før, slik som for eksempel musikk og film.

Dette fører til at de slapper mer av, og blir mindre selvbevisst i interaksjonen med de andre. Maria forteller at hun oppdaget at hun og Masja hadde samme favorittskuespiller, noe de syntes var stas. Gjennom ritualet utveksles på denne måten positive følelser og aktelse (Wadel 2008: 241). Wadel argumenterer i tråd med Goffman for at bekreftelse er et viktig aspekt ved innlemmelse, og bekreftelse oppnår man blant annet ved å inngå i følelsesforhold og aktelsesforhold som man blir en del av gjennom dette ritualet (Goffman 1956: 485-486, Wadel 2008: 240-241). *Het stol* kan anses for å være en form for overgangsrituale. Akkurat som i det Jenkins kaller en ilddåp dramatiseres her opptaket i gruppa, for både den nye og de andre frivillige (Jenkins: 181).

6.3.2 Introrunde og intimitet

Det er et av de første møtene jeg er på, og på kontoret er det hektisk aktivitet. Folk er på vei inn i rommet, hilser, kysser hverandre på kinnet, gir hverandre klemmer og snakker med hverandre. Anton er glad fordi det har kommet tre nye frivillige på møte. Etter litt tid ber Lidia alle sette seg på stolene og forme en ring. Det er et tegn på at møtet skal starte. I det vi skal sette oss bytter folk stoler i ett sett, ettersom de stadig oppdager nye de vil prate med. Lidia sier at for at vi skal bli kjent, både nye og gamle, skal vi fortelle hvem vi er, hvor lenge vi har vært med i organisasjonen, og hvordan vi fikk kjennskap til den. Denne runden tar tid, alle forteller noe om seg selv, og noen av dem som har vært med i organisasjonen forklarer detaljert om hvordan de ble *volontjor*. Vi som er nye gjør det kort. Siden begrunnelsen for å ha denne introduksjonsrunden var å bli kjent, blir jeg overrasket når det viser seg at dette er et ritual som foretas ved starten på hvert eneste møte jeg går på, og også når det kun er ”gamle frivillige” til stede. Dette viser at ritualet har en annen funksjon enn bare det å innlemme nye i ungdomsgruppa.

Dette ritualet kan anses for å være *Presentation of self* i bokstavelig forstand (Goffman 1992), og ungdommene kaller også dette ritualet for впечатление [vpečatlenije], som direkte oversatt betyr *inntrykk*. I presentasjonsrunden begynner man alltid med å si navnet sitt, uavhengig av om man kjenner hverandre godt fra før, for så å fortelle noe om seg selv ut fra hva som er ”dagens tema”. Lidia bestemmer som oftest hva dette er, ved å stille spørsmål som: Hva har du gjort i helgen? Hvem var din første kjærlighet? Hva liker du ved deg selv? I tråd med Goffman kan man er si at ungdommene gjennom denne runden gir og avgir uttrykk av eget selv, det vil si gjennom både direkte og mer utilsiktet kommunikasjon (Goffman 1992: 12-13). Derfor blir ikke bare svarene de avgir på spørsmålene viktig, men også måten de gjør det på, og responsen de gir andres presentasjoner. Tanjas opptreden kan belyse dette. På et av møtene skulle vi for eksempel fortelle om hva vi gjorde på seiersdagen 9.mai, en feiring der man går i tog fra byen og opp til en enorm statue fra Sovjettiden, som ligger på en høyde utenfor sentrum. Tanja får alle til å le av sin detaljerte skildring av hvordan hun og faren stresset av gårde for å ta igjen toget, og om den kalde og strabasiøse turen opp til selve statuen. En annen gang, når Lidia spør ”hva liker du best ved deg selv?” svarer hun ”humoren”, og under presentasjonsritualet gir hun oss alltid inntrykk av at hun er en humoristisk person, ved å fortelle om ting på en morsom måte. Men dette inntrykket får vi ikke bare gjennom det hun forteller om seg selv, men også ved at hun stiller morsomme og rare spørsmål til det som blir sagt av andre. Nina derimot, som er kulturinteressert, forteller

at på seiersdagen så hun et bilde av Salvador Dali, samt en film som var veldig morsom. Under ritualet fokuserer altså ungdommene ofte på bestemte sider eller karakteristika ved seg selv, og på denne måten utøver de kontroll over det inntrykket andre får av dem, uavhengig om dette er bevisst eller ikke (Goffman 1992: 15).

Wadel mener at bekreftelse ikke bare er viktig for innlemmelse av nye i et fellesskap, og ser dette i sammenheng med at mellommenneskelige relasjoner oppleves som usikre. Dette gjør at bekreftelse også blir viktig som en forsikring for de som allerede er innlemmet (Wadel 2008: 240-241). Mens het stol var spesielt viktig for innlemmelse av nye frivillige, får både nye og gamle gjennom presentasjonsritualet kontinuerlig bekreftet sin tilhørighet til fellesskapet. At denne bekreftelsen oppleves som viktig kommer til syne ved at ritualet gis mye tid. Man skal lytte til hverandre, vise interesse og engasjement, samt gjerne stille spørsmål. Flere ganger opplevde jeg at enkelte snakket om seg selv i 7-8 minutter, og noen ganger brukte de så lang tid til sammen, at da runden var over så var det allerede tid for pause.

Ofte opplevde jeg en forventning til åpenhet omkring private forhold når vi skulle presentere oss gjennom dette ritualet. I sin studie av Beduiner i Egypt viser Abu-Lughod (1999) at kvinnene markerer fraværet av sosial distanse i relasjoner med andre gjennom å dele poesi. I poesien avsløres hemmeligheter som bidrar til å skape intimitet, i tillegg til likhet og identifikasjon, siden man oppdager erfaringer man har felles med andre (ibid.: 238-241). ”(...)it is a kind of self-exposure before intimates” (ibid.: 243). Også Goffman mener at hemmeligheter kan fungere integrerende innad i gruppa, da ”*Interne hemmeligheter gir objektivt intellektuelt innhold til en subjektivt følt distanse*” (Goffman 1992: 120).

Fra sitt feltarbeid forteller Nielsen at i motsetning til den ”kalde” atferden i det offentlige rom, så var det i det han kaller ’intime sirkler’, blant annet mellom venner, forventet at man åpnet seg fullt og helt for hverandre (Nielsen 1987: 116). Det kan se ut til at ungdommene gjennom ritualet søker noe av den samme intimiteten som Nielsen beskriver. Dette kom til uttrykk gjennom spørsmål av ”avslørende” karakter, slik som for eksempel ”*hva skammer du deg over ved deg selv?*”. Spørsmålene kan dermed sies å ha lignende virkning som både Abu-Lughod og Goffman beskriver ovenfor.

I tråd med Goffman kan man si at dette ritualet bidrar til å omdefinere kontoret til et baksideområde, ved at de frivillige snakker om personlige ting som ikke har noen

tilknytning til det formelle Røde Kors-arbeidet (Goffman 1992: 109). Dette viser, som vi var inne på i forrige kapittel, at for ungdommene så har ikke frivillighet bare en formell dimensjon. Deltakelse i Røde Kors betyr ikke bare at man skal bry seg om andre, men også om hverandre. I kraft av dette må frivillighet også ses som et symbolsk uttrykk for et uformelt og familiært fellesskap og kollektiv. Ritualet bidrar til å gi medlemskapsrollen i organisasjonen et nytt innhold, ved at statusen som medlem ikke kun gir tilgang og tilhørighet til organisasjonen, men også til en mer personlig sirkel av andre som en har et nærere forhold til enn medlemskapsrollen først skulle tilsi. Gjennom presentasjonen oppnår man en rituell forsterkning av det familiære i relasjonene.

6.4 Veien fra observatør til deltaker

I ungdomsgruppa legges det stor vekt på medlemmenes aktive deltakelse i diskusjoner og beslutningsprosesser. Gruppa er konsensusorientert og dette gjør at medlemmene har stor mulighet til å påvirke beslutningsprosesser og komme med innspill, det vil si utøve det Hirschman kaller 'voice' (Hirschman 1970). På tross av at man legger opp til at medlemmene skal få mulighet til å delta i diskusjoner, mener Sergej at koordinatorens største utfordring er å få nye frivillige til å bli aktive. Gjennom observasjon av nye frivillige på møtene kunne jeg se at han hadde rett i dette. Samtidig som meg startet fem andre nye frivillige i ungdomsgruppa. I starten deltok disse aktivt i lek og ritualene beskrevet ovenfor, men inntok en mer observerende holdning i diskusjoner og planlegging av det formelle organisasjonsarbeidet. Hirschman anser stor grad av medvirkning og påvirkning i organisasjoner ('voice') for å være viktig for medlemmenes utvikling av lojalitet og tilhørighet til organisasjonen (1970: 77). At medlemmene har lojalitet til organisasjonen er en fordel, da det reduserer sjansen for at folk velger å slutte i organisasjonen, det vil foreta 'exit' (ibid.: 77-78). I ungdomsgruppa sluttet to av de fem nye etter kort tid, mens de tre andre ble værende, og utviklet seg til å bli aktive deltakere også i organisasjonens formelle formålsrettede arbeid. Videre vil jeg analysere årsaker til at nye frivillige velger å la være å benytte seg av 'voice', samt gjøre rede for strategier som benyttes for å øke ungdommenes medvirkning.

6.4.1 'Voice' og vane

Enkelte av de nye frivillige gir uttrykk for at de synes det er fint å slippe å være så aktive i diskusjonene, og at de er komfortable med å innta en mer passiv rolle: *"Jeg liker å se på og observere. Liker det ikke når de stiller spørsmål som krever svar,"* sier Sveta.

Hun ble frivillig i Røde Kors samme dag som meg, sammen med Mikhail og Anna. En dag tok de med seg en venninne til ungdomsgruppa, og vi var i gang med planleggingen av aksjon på minnedagen for de som var døde av AIDS. Etter at vi hadde diskutert ulike aksjoner, skulle alle si hvilket alternativ vi likte best og hvorfor, før vi til slutt skulle stemme over saken. I motsetning til de andre begrunnet de nye frivillige bare helt kort sine valg. Venninnen som var til stede sa helt enkelt ”talkshow”, da hun skulle si sin mening. ”Kan du forklare hvorfor?” spurte Ljuda. For meg fremstod dette mer som et krav enn som et spørsmål. Som svar på spørsmålet svarte venninnen: ”Fordi det er det alle andre sier.” Stemmen var uengasjert og det så ut som om hun kjedet seg. I tilfeller der det ikke kreves spesiell kunnskap for å delta i diskusjoner, slik som her, så forventes det at alle engasjerer seg og bidrar med sitt syn. Svaret og holdningen til jenta ovenfor bryter derfor med normene for atferd innad i gruppa. Hun virket umotivert, og det faktum at hun bestemte seg for ikke å bli med i organisasjonen støtter opp under denne antakelsen.

Wadel argumenterer for at innlemmelse ofte krever at aktørene yter en eller annen form for innsats. Motivasjon kan dermed knyttes til innlemmelse ved at det er større sjanse for at aktørene yter nødvendig innsats om de er motiverte til det (Wadel 2008: 245). Wadel anser skolen for å være et slikt sted der aktørene er nødt til å yte en innsats for å bli innlemmet (ibid.). En årsak til at enkelte av de nye frivillige virker umotiverte i forhold til å engasjere seg i diskusjoner kan kanskje ses i sammenheng med hvilke roller de er vant til å innta i andre sammenhenger, slik som for eksempel på skolen. I forbindelse med makt- og demokratiutredningen ble det i 2003 gitt ut en bok kalt *Ungdom, makt og mening* her i Norge. Her drøftes blant annet ungdom og ungdoms deltakelse i skolehverdagen. Sosiolog Guri Mette Vestby (2003) argumenterer for at ungdom inntar en passiv rolle i klasserommet når de føler at de ikke har mulighet til å innvirke på utformingen av sin egen undervisning og skolehverdag (Vestby 2003: 59-62). Med en metafor fra teateret sier hun at ”*Det handlende subjektet er ”gått av scenen” og har overlatt subjektposisjoner til andre aktører i forestillingen*” (Vestby 2003: 62). Dette gjøres bevisst eller ubevisst, enten som en strategi for å oppnå større makt, eller for å uttrykke kjedsomhet, og avmakt (ibid.: 61).

Hun har et poeng som kan være interessant for min egen analyse av hvorfor nye frivillige velger å la være å delta i diskusjoner og utøve ’voice’ (Hirschman 1970). Hun mener at selv om ungdom skulle få mulighet til større grad av medvirkning (for

eksempel i undervisningen), så betyr ikke dette automatisk at de plutselig blir mer deltakende. Dette kommer av at de er vant til å innta en rolle som offer, som er behagelig siden den krever lite av dem. Å endre elevrollen krever at de går ut av denne rollen og tar ansvar for selv å gjøre den meningsfylt. Om de først gjør dette vil det føre til at de kommer ut av en avmaktssituasjon (Vestby 2003: 62). Når ungdommene i ungdomsgruppa bruker tid på å bli aktive og deltakende i diskusjoner og planlegging, kan dette kanskje ses i sammenheng med at de ikke er vant til å utøve 'voice' og medvirkning, som for eksempel på skolen, slik som Vestby beskriver. Her er det vanskelig for meg å si noe sikkert, siden jeg selv kun ved ett tilfelle var med på undervisning på universitetet. Noe Masja forteller meg kan allikevel tyde på at det ligger noe i dette. Hun har studert i Sverige, og sier at den største forskjellen mellom Sverige og Russland var at det i Sverige var mer egalitære forhold mellom lærer og student, og at det ble lagt vekt på studentenes deltakelse i arbeidsprosesser, og ikke bare resultat slik som i Russland. Videre forteller hun at andre utvekslingsstudenter fra Øst-Europa fikk problemer med denne arbeidsmåten fordi den var så forskjellig fra det de var vant til. Selv syntes hun det gikk greit, og forklarer dette med at hun hadde lært seg denne måten å jobbe på gjennom Røde Kors. Antakelsen om at ungdommene ikke er vant til medvirkning fra skolen, og trenger tid til å venne seg til dette (slik som Vestby beskriver), kan her anses for å bli støttet av det Masja forteller omkring deltakelse i Røde Kors versus i skolesammenheng. Ut fra dette og i tråd med Vestby (2003), kan man tenke seg at ungdommene over tid vil venne seg til og benytte seg av muligheten for 'voice' i ungdomsgruppa (Hirschman 1970).

6.4.2 Betydningen av kunnskap for 'voice' og innlemmelse

Anna derimot, som også er ny, forteller meg at hun gjerne skulle vært mer aktiv, men at hun mangler nødvendig kunnskap om HIV og AIDS, og arbeidsmetodene de benytter seg av i ungdomsgruppa. I følge Wadel er læring et viktig aspekt ved innlemmelse, da deltakelse ofte krever at man tilegner seg ny kunnskap og ferdigheter (Wadel 2008: 244). Anna har lyst til å dra på instruktørseminar så fort som mulig, fordi hun antar at hun etter dette vil ha større mulighet til å delta i diskusjonene på møtene. Instruktørseminar avholdes en til to ganger i året, der nye frivillige blir opplært til å bli instruktører, slik at de kan holde forebyggende seminarer om HIV og AIDS for jevnaldrende. Jeg fikk dessverre ikke mulighet til å delta på instruktørseminar selv, da det ikke ble avholdt i perioden jeg var på feltarbeid. Men siden mange av ungdommene

vektlegger betydningen av disse for egen innlemmelse, vil jeg allikevel belyse dem ut fra det jeg har blitt fortalt.

Da jeg skulle intervju Inna, og spurte hvordan hun fattet interesse for Røde Kors, dreide hun samtalen raskt inn på instruktørseminaret:

"(...) Kjenner du til disse seminarene? Vi er der fra klokken sju om morgenen til ti om kvelden, det er lenge. Det er en liten gruppe folk. Vi snakker sammen og leker sammen. Har ikke bare leksjoner. Formen er underholdende. Vi snakker om Røde Kors første døgnet. Historien, de grunnleggende prinsippene osv. Den andre dagen snakker vi om HIV og AIDS, det er veldig interessant. Nina måtte vente lenge, mens jeg fikk bli med på seminar med en gang. Det var flaks!"

Instruktørseminarene ledes av frivillige med mer erfaring. I tråd med Wadel (2008) ser vi her at ved å inngå i det han kaller et læringsforhold med disse, kan nye frivillige tilegne seg kunnskap og ferdigheter som gjør det lettere for dem å delta i planlegging og diskusjon på møtene, altså utøve 'voice'. Anna ga uttrykk for at hun og de to andre nye var nederst på rangstigen, men at dette ville endre seg etter instruktørseminaret. Hun støtter med dette opp under Wadels syn på at læring og utvikling av ferdigheter kan være en viktig forutsetning for innlemmelse (Wadel 2008: 244-245).

I tillegg ser det ut til at instruktørseminaret bidrar til innlemmelse også på et annet vis. Seminaret kan minne om et overgangsrituale som bidrar til at det oppstår en følelse av 'communitas' (Turner 1974a). Da jeg spurte Inna om når hun følte at hun ble en del av gruppa svarte hun raskt: *"Instruktørseminaret." "Hvordan da?" "Vi sitter der sammen, spiser sammen, lever sammen. Alle sammen prater sammen, det er supert. Vi var deltakere i leken. Når du deltar så føler du atmosfæren av å være sammen med andre, at man blir nærmere hverandre. Som slektninger eller nære venner. Det er supert"*.

Etter å ha gjennomført instruktørseminaret oppnår man ny status som instruktør. Innas opplevelse av instruktørseminaret minner om Van Genneps (1960) og Turners (1974b) beskrivelser av overgangsritualer. Slike ritualer bidrar til at deltakerne oppnår eller bekrefter nye statuser, ved at de gjennomgår tre faser som er skilt fra hverandre i tid. Disse fasene er henholdsvis separasjon, overgang, og inkorporasjon (Van Gennep 1960: 10-11, Turner 1974b: 94-95). I dette tilfellet foregår det også en romlig separasjon, ved at de nye frivillige drar av gårde på seminar til Kirovsk. Under selve seminaret gjennomgår de overgangen fra å være frivillig til å bli instruktør, og når de kommer

tilbake inkorporeres de med ny status i ungdomsgruppa. Innas utsagn viser at hun opplevde at det i løpet av seminaret utviklet seg en nærhet mellom deltakerne som var til stede. Dette minner om det Turner (1974a) kaller 'communitas'. 'Communitas' viser til hvordan deltakerne i et ritual, og ofte i dets overgangsfase, identifiserer seg med hverandre og opplever at de tilhører samme fellesskap (Turner 1974a: 46-47). 'Communitas' kjennetegnes derfor blant annet ved å utgjøre et fravær av hierarki (ibid.). Inna gir uttrykk for at hun følte det akkurat slik, når hun sier at på seminaret så var det som om de var sammen med slektninger eller nære venner.

Her kan man si at vennskap og slektskap utgjør det Turner kaller rotmetaforer i ritualen. Disse innvirker, som han påpeker, på handling og tenkning blant deltakerne (ibid.: 55-56). Metaforene bidrar for eksempel helt tydelig til at man på møtene opptrer uformelt og støttende overfor hverandre, og til at kontoret på denne måten omdefineres til et bakside-område. Jenkins (2008: 175) og Boström m.fl. (2004: 8-9) påpeker at man i organisasjoner alltid vil finne statusforskjeller (blant annet ved at man må forholde seg til ledelse, som jeg skal komme tilbake til). Jenkins mener derfor det er viktig med slike ritualer som bidrar til 'communitas', da disse bekrefter felles kollektiv identitet og gir den emosjonell betydning (Jenkins 2008: 175). I tillegg mener han at ritualer har en betydning i henhold til overføring av kunnskap i organisasjonen (ibid.). I Røde Kors ser det ut til at instruktørseminaret bidrar til innlemmelse i fellesskapet, både ved at de nye frivillige her tilegner seg nødvendig lærdom, både om HIV og AIDS og organisasjonens ideologi, men også i forhold til at de innlemmes i det sosiale fellesskapet gjennom 'communitas'.

6.4.3 Tillit og motivasjon

Selv om Anna, Sveta og Mikhail ikke deltok på instruktørseminar i løpet av den tiden jeg var på feltarbeid hos Røde Kors, så det allikevel ut til at de med tiden ble innlemmet i ungdomsgruppa. De hadde riktignok ikke mulighet til å holde seminar for annen ungdom, men ble allikevel en del av det sosiale livet og aktive i diskusjoner på linje med mange av de andre frivillige. I starten var de avhengige av hverandre, og Sveta og Mikhail sa de ville føle det *ukomfortabelt* å gå alene på møtene. Etter hvert dukket de allikevel opp hver for seg, og tilbrakte pausene med andre enn hverandre. I forbindelse med arrangementen og planleggingen av talkshowet ble alle tre tildelt spesielle oppgaver, og det var i denne tiden at forandringen gradvis skjedde.

Wadel mener at tillit ” (...) vil også kunne være en viktig bekreftelse på at en har tilhørighet og er innlemmet i et fellesskap” (Wadel 2008: 240). Hvordan man viser og kommuniserer tillit derimot, varierer fra situasjon til situasjon (ibid.). Lidia oppmuntret de tre nye frivillige til å ta på seg nøkkelroller under talkshowet. Mikhail ble programvert sammen med mer erfarne Ljuda, og på scenen spilte Sveta og Anna henholdsvis roller som prostituert og fordomsfull venninne. Alle tre var veldig nervøse, men Lidia og alle de andre frivillige oppmuntret dem og støttet dem, både på selve dagen, men også i planleggingsfasen i tiden før talkshowet. Overfor meg forteller Lidia at hun hadde vurdert en av de andre guttene for programvertrollen, men at hun hadde større tillit til at Mikhail ville legge mer arbeid i det. Her ser vi at Lidia kommuniserer tillit ved å oppmuntre dem til å ta på seg viktige oppgaver. For de nye frivillige blir dette dermed en bekreftelse på at de er fullverdige medlemmer av gruppa. I tillegg bidrar tillit her til innlemmelse ved at de frivillige ved å ta på seg disse oppgavene, blir utsatt for en bratt læringskurve, og tvinges inn i et læringsforhold til de andre frivillige på en mer aktiv måte enn de ellers ville ha opplevd om de ikke tok på seg oppgavene (Wadel 2008: 244-245). Oppgavene bidrar dermed til at de raskt får kunnskap om HIV og AIDS og arbeidsprosessene i gruppa, noe som igjen førte til at de ble mer aktive i diskusjoner.

Wadel anser motivasjon for i mange tilfeller å være en forutsetning for innlemmelse, spesielt i tilfeller der innlemmelse krever at man bidrar med noe (Wadel 2008: 245). Ovenfor så vi hvordan venninnen til de tre nye manglet motivasjon til å bidra i diskusjonen, og hvordan Ljuda forsøkte å engasjere henne, siden dette oppfattes som en viktig del av det å høre til fellesskapet. Innlemmelse av de nye i gruppa under arbeidet med talkshowet, kom antakeligvis ikke bare av at de tilegnet seg nødvendig kunnskap. Læring alene ville ikke ha vært nok til å få dem til å bli aktive i diskusjoner og planlegging, dette krevde også motivasjon. I tråd med Wadel (2008: 245) ser jeg her motivasjon som et mellommenneskelig forhold, og ikke som et rent indre anliggende. I følge Wadel bidrar relasjoner man inngår i til andre til motivasjon, ved at man sammen med andre utfører oppgaver som oppleves som meningsfulle, og ved at man får positiv tilbakemelding på at man har gjort en god jobb. Skedsmo forteller at administrasjons- og papirarbeid i Natur og Ungdom i Murmansk førte til at flere forlot organisasjonen (Skedsmo 2005: 43). I tråd med Wadels perspektiv, kan det tenkes at dette opplevdes som lite meningsfylt. I etterkant av talkshowet ga Lidia alle de frivillige som hadde deltatt i arbeidet en Røde Kors t-skjorte. Gleden de frivillige uttrykte for dette bekreftet

at dette opplevdes som en positiv tilbakemelding. Det felles arbeidet med talkshowet, og tilbakemeldingen fra Lidia i ettertid, så ut til å bidra til motivasjon og innlemmelse, ikke bare av nye, men av alle andre engasjerte frivillige i ungdomsgruppa.

6.4.4 Transaksjon og inkorporasjon

Det ser ut til at innlemmelse i ungdomsgruppa også bidrar til det Barth kaller inkorporasjon, det vil si oppslutning omkring fellesverdiene i gruppa (Barth 1981: 38). De fleste frivillige gir uttrykk for at da de begynte i organisasjonen var de ikke særlig opptatt av det formålsrettede arbeidet eller HIV og AIDS-problematikk. Tanja og Isabella begynner bare å le når jeg spør dem om de var opptatt av dette i starten som frivillige. Masja begrunner at hun sluttet i en annen organisasjon med at den var mer hierarkisk oppbygd, men sier også: *”Også var det flere gutter i Røde Kors. Da jeg ble med var det kun tre jenter. Jeg var 16, de andre rundt 20 år. Jeg var stolt over å henge med eldre gutter. Etter hvert fikk jeg kjennskap til problematikken og vil fortsette i arbeidet.”* Som Masja var de fleste andre i starten mest opptatt av hvilket utbytte de selv fikk gjennom deltakelsen, og muligheten til å henge med eldre, (og for jentene muligheten til å henge med gutter) ble ofte understreket som viktig. Andre igjen, slik som Mikhail og Anton, var opptatt av at deltakelsen skulle gi eller hadde gitt dem større trygghet i forhold til å snakke i grupper og forsamlinger. Det kan dermed se ut til at ungdommene i starten, i likhet med mange andre i samfunnet, har et transaksjonelt syn på frivillighet, der man er opptatt av personlig utbytte (ibid.). Etter hvert er det tydelig at dette endrer seg. Det vil ikke si at de ikke lenger bare er opptatt av å være en del av et uformelt fellesskap og henge med andre, men det utvikler seg i tillegg en genuin interesse for å bidra til fellesskapsverdiene tilknyttet det formelle og formålsrettede HIV og AIDS-arbeidet. I tråd med Barth kan man si det er en glidende overgang fra et transaksjonsorientert til inkorporasjonsorientert syn på frivillighet (ibid.). I intervjuer er folk ambivalente og tvetydige i forhold til hva som oppleves som viktigst, å være en del av fellesskapet, eller å arbeide med HIV og AIDS-problematikk, dette viser at både formelle og uformelle dimensjoner ved frivillighet er viktig.

Etter hvert som de lærer mer om HIV og AIDS, og også møter folk som virkelig gir uttrykk for at de setter pris på arbeidet de gjør, utvikler det seg tydelig et oppriktig engasjement for saken. Engasjementet kom til syne både gjennom innsatsen de la i planleggingen av talkshowet, og i hvordan de i forkant av et forebyggende seminar ivrig diskuterte detaljer i fremføringen. Samtidig er det mange som blir ivrige i intervjuer når

de snakker om seminarene de har holdt for jevnaldrende tidligere. Skedsmo (2005: 26-30) derimot, forteller at for hans informanter i Natur og Ungdom var personlig utbytte veldig viktig for deltakelsen. En av hans informanter, Sonia, mener også at idealismen med tiden ofte forsvinner helt (ibid.: 27). Skedsmo knytter de frivilliges interesse for personlig gevinst til det at organisasjonen møter så mye motstand i samfunnet i sitt formelle arbeid. Etter hvert som folk føler at de ikke kommer noen vei, blir de mer opptatt av hva de selv kan få ut av arbeidet (ibid.: 26-39). Kanskje bidrar nettopp det at man i ungdomsgruppa i Røde Kors søker seg bort fra situasjoner der man blir oppfattet som opprørere, og til situasjoner der de kan få drive med det frivillige arbeidet i fred, til at de klarer å utvikle og opprettholde interessen for de felles verdiene man bygger opp under gjennom det frivillige arbeidet? Samtidig er både Sonia som Skedsmo skriver om, og en del andre av hans informanter, eldre enn de frivillige i Røde Kors, og det kan med dette tenkes at etter hvert som de frivillige i ungdomsgruppa skal finne seg jobb og stifte familie, også velger å trekke seg fra organisasjonen. Dette var et scenario de fleste frivillige ga uttrykk for at kom til å skje. Antakeligvis kommer forskjellen i mine og Skedsmo sine data av en kombinasjon av disse to dimensjonene.

6.4.5 Innenfor, men utenfor

Ut fra det som er beskrevet hittil i kapittelet kan det fremstå som om ritualer, instruktørkurs og planleggingen av andre arrangementer bidrar til en vellykket innlemmelse av samtlige i ungdomsgruppa. På møtene gir ungdommene også så direkte uttrykk for dette, gjennom både verbal og ikke-verbal kommunikasjon med hverandre, at det kan være vanskelig å tenke seg noe annet. Dette skal allikevel ikke tas som et tegn på at alle faktisk føler seg innlemmet i like stor grad. Her kan det være på sin plass å referere til det Aagre (2006) ser som en begrensning ved Paul Willis sin forskning på ungdom. Han mener at Willis har forsket på relativt homogene miljøer, og sier at ” (...) *i slike kontekster kan det være vanskelig for den enkelte å sette ord på sin eventuelle tvil om å fortsatt tilhøre et slikt miljø*” (Aagre 2006: 204). Med dette gir han uttrykk for at det er fare for at man i forskningen kan fremstille grupper som mer homogene enn de egentlig er. Jenkins kritikk av Cohen kan minne om dette. Han mener at Cohen i utviklingen av sitt perspektiv om symbolsk konstruksjon av fellesskap (Cohen 1985) ikke tok nok hensyn til ’symbolsk dekonstruksjon’ av kollektiv identitet (Jenkins 2008: 138). Med dette mener han at Cohen med sitt perspektiv overser at det finnes en rekke situasjoner der fellesskapsidentiteten ikke bekreftes. Dette mener han kan føre til en skjev fremstilling av grupper som mer homogene enn de i virkeligheten er, som Aagre

påpeker i forhold til Willis (Aagre 2006: 204, Jenkins 2008: 139). I likhet med Aagre, opplevde jeg at intervjuer med de frivillige på tomannshånd var nyttig for å belyse slike sider ved deltakelsen (Aagre 2006: 206).

På tomannshånd gir Inna og Denis uttrykk for at de ikke føler at de deltar i fellesskapet i ungdomsgruppa på lik linje med mange andre. Dette overrasker meg, fordi de på møtene deltar både i planlegging og diskusjoner, i tillegg til at de ser ut til å inngå i det sosiale miljøet sammen med de andre, gjennom prat, kyssing og klemming. Inna sier:

”Jeg har en følelse av at jeg ikke er medlem av fellesskapet. De har møter utenom møtene, de ringer hverandre, men ikke til meg. Kun noen ganger. Det er eliten. På Røde Kors-møte fremstår det som at vi er så gode venner og så glade for å møtes, men når vi ikke er på møte, men på gata, så er det en annen situasjon. Da er de ikke så vennlige. Det er unaturlig.”

Når jeg spør henne om hun noen gang dropper innom kontoret til Lidia utenom møtetid så ser hun litt forferdet på meg og sier *”Nei, hva skal vi gjøre der?”*. Hun er tydeligvis ikke klar over at enkelte andre frivillige i blant stikker innom kontoret til Lidia utenom møtene, bare for å hilse på. En annen som gir uttrykk for det samme som Inna, er Denis. Han virker lei seg når han sier dette, og jeg blir litt overrasket over at han innrømmer noe sånt overfor meg, fordi på møtene har jeg alltid oppfattet han som veldig kul og selvsikker: *”Det hadde vært bedre om vi så hverandre oftere. Det er sånn at hver har sitt selskap.”*

Dette bekrefter Wadel sitt poeng om at innlemmelse og tilhørighet til fellesskapet krever stadig bekreftelse, og at dette også gjelder overfor de som allerede er innlemmet (Wadel 2008). I følge Wadel kan mangel på bekreftelse bidra til at man føler seg utstøtt fra fellesskapet (ibid.: 240). Ovenfor ser vi at mangel på bekreftende handling, slik som det å bli oppringt og invitert med på ting på fritiden, føles sårt for de som opplever dette. I likhet med Goffman mener Wadel at man i sosiale relasjoner gir hverandre et slags løfte om at man også i fremtiden skal ha en form for samhandling og relasjon. Mangel på bekreftende handling og samhandling viser dermed hvor sårbart dette løftet og de sosiale relasjonene er (Goffman 1992: 12, Wadel: 240). Denis forteller at han møter fire av de andre frivillige på fritiden, men på tross av det føler han seg utenfor. Dette har antakeligvis sammenheng med at så lenge det ikke er koordinatoren, eller andre som hun henger sammen med han møter, så kan han ikke betegne denne fritidsaktiviteten for

å være Røde Kors-relatert. Jeg har dessverre ikke så mye data på hvem som henger sammen med hvem på fritiden, men dette kom ofte til syne på møtene, både for meg og andre som Inna og Denis, når de frivillige fortalte hva de hadde gjort i helgen. De gangene jeg var sammen med andre på fritiden, enten enkeltvis eller i grupper på flere, så var dette aldri med Inna eller Denis. Det som uansett er tydelig, er at omdefineringen av medlemskap til vennskap under møtene, skaper en forventning om at man skal være venner og tilbringe tid sammen også utenfor Røde Kors-organisert aktivitet. Om det på møtene blir for tydelig at det finnes en *elite* som også holder sammen utenfor kontoret, kan dette bidra til å undergrave fellesskapet eller følelsen av 'communitas' innad i gruppa. Inna og Denis' fortellinger poengterer behovet for å ha et kritisk blikk på egalitetsforståelser, og behovet for å dekonstruere slike. Selv om de gir uttrykk for og det ser ut til at alle er like, er det, jevnfør George Orwell, tydelig at noen er likere enn andre (Orwell 2006: 89). Denis gir allikevel ikke uttrykk for at han vil slutte i organisasjonen. Han forteller at han elsker å holde seminarer for jevnaldrende, og skulle ønske at dette var jobben hans. Årsaken til at han ikke velger å gjøre 'exit', ser, som Hirschman argumenterer for, ut til å henge sammen med at han på tross av dette opplever stor grad av tilhørighet og lojalitet til ungdomsgruppa (Hirschman 1970: 77-78).

6.5 Oppsummering

Jeg har nå gjort rede for ulike innlemmelsesprosesser i ungdomsgruppa, og satt disse i sammenheng med hvordan de frivillige aktualiserer formelle og uformelle sider ved frivilligheten i ungdomsgruppa. Jeg har lagt vekt på betydning av bekreftelse for innlemmelse, og hvordan bekreftelse kommer til uttrykk gjennom ritualer, lærings-, motivasjons- og tillitsforhold. Kapittelet har tydeliggjort både fristeds- og den formelle dimensjonen av frivilligheten i Røde Kors, og hvordan dette kommer til uttrykk på møtene i ungdomsgruppa på Lidia sitt kontor. Videre vil jeg undersøke hvordan disse to ulike aspektene ved frivillighet får innvirkning på synet og utøvelsen av ledelse i ungdomsgruppa.

7.0 Lederskap

I dette kapittelet vil jeg belyse frivillighet i forhold til lederskap i ungdomsgruppa. I teorikapittelet gjorde jeg rede for hvordan frivillighet i organisasjoner på en og samme tid er basert på individenes frie vilje, gjennom det frivillige medlemskapet, og samtidig en viss grad av innskrenkning av den individuelle friheten (Boström 2004: 8-9). Dette må man se i sammenheng med at organisering av medlemmenes innsats for å nå felles mål, innebærer, som Jenkins påpeker, en eller annen form for autoritet eller styring (Jenkins 2008: 169-171). Styring og frihet fra tvang er dermed to motstridende dimensjoner ved frivilligheten (Boström 2004: 8-9). Dette gjør ledelse i frivillige organisasjoner til en utfordring. Dette gjelder spesielt i ungdomsgruppa, der fristedsdimensjonen ved frivillighet har stor betydning for de frivillige på møtene. Jeg vil undersøke ledelse i sammenheng med hvilke forpliktelser ungdommene knytter til sin egen status, og Lidia sin status som koordinator. Jeg skal gjøre rede for hvordan man som koordinator i ungdomsgruppa må forholde seg til motstridende forventninger til utøvelse av sin egen rolle, og hvordan dette kan håndteres gjennom utøvelse av subtil ledelse.

7.1 Frivillighet og forventninger

7.1.1 Røde Kors som varmt fellesskap

Møtene i ungdomsgruppa ledes av Lidia, men som jeg skal vise senere i kapittelet har hun ofte vanskeligheter med å få oppmerksomhet omkring det formålsrettede arbeidet på møtene. En av hennes utfordringer består i at det på møtene ofte er uklarhet omkring hvilke roller de frivillige og hun selv egentlig utspiller. Som mennesker møter vi hverandre som sosiale personer, og i disse møtene aktiviseres kun enkelte sider ved vår sosiale person. Dette vil være statuser som er komplementære med statuser til andre som tar del i samhandlingen, slik at vi inngår i inngår i status-sett (Wadel 2003: 14-15). Rettigheter og forpliktelsene man har overfor hverandre i sosial samhandling, varierer dermed med hvilken status som er aktivert (ibid.).

På møtene er det ikke slik at Lidia og de frivillige inngår i et bestemt status-sett med dertil tilhørende rettigheter og forpliktelser overfor hverandre. I tillegg til å inngå i status-settet koordinator-frivillig har Lidia samtidig status som både venn, kamerat og søster i samhandlingen med de andre på møtene. At dette skaper forvirring omkring rolleutøvelsene kommer til uttrykk når Ira skal fortelle om hvordan det var å delta på lederskapsseminar i Kirovsk, der Lidia og den tidligere koordinatoren Sergej var seminarledere: ”*Likte det selvfølgelig. Det var interessant å forholde seg til Lidia og*

Sergej ikke kun som koordinatorene, men også som seminarledere. Ikke kun som venner.”

Her ser vi at Ira på en og samme tid omtaler deres rolle på møtene som koordinator og venn, som settes i motsetning til seminarleder i Kirovsk. Det ser dermed ut til at det er en uklarhet om hvilke roller hun mener at koordinatoren egentlig utspiller på møtene. Når det er uklarhet omkring hvilke statuser og roller som innehas og utøves, skapes det også forvirring omkring hvilke rettigheter og forpliktelser man har overfor hverandre i den gitte samhandlingssituasjonen. Lidia gir selv uttrykk for dette: *”Forholdet mellom frivillig og koordinator er vennskapelig. Om jeg ber dem gjøre noe i tiden før et arrangement så tenker de frivillige på meg mer som en venn. Det at jeg er profesjonell er vanskelig å forstå. Når de protesterer er det vanskelig å befale dem, for de er også vennene mine.”*

Lidia gir her uttrykk for at det at hun på møtene ikke bare innehar status som koordinator, men også som venn gjør det vanskelig for henne å utøve direkte styring overfor de frivillige. Dette fordi direkte styring og underordning ikke er rettigheter eller forpliktelser man vanligvis forbinder med venne-statusen. Når Lidia samtidig har et ansvar for organisering i forhold til ungdomsgruppa formelle HIV og AIDS-arbeid, havner hun med sine to statuser i en rollekonflikt. At venne-statusen aktualiseres på møtene må som jeg har vist i tidligere kapitler ses i sammenheng med at frivillighet i ungdomsgruppa ikke bare dreier seg om det formålsrettede frivillige arbeidet, men også er et symbolsk uttrykk for et fristed og *varmt* fellesskap for medlemmene.

I sin magisteravhandling gjør Nielsen et poeng av at 'varme' fellesskap og intime relasjoner i Sovjetunionen var kjennetegnet ved nettopp et fravær av autoritet (Nielsen 1987). Dette ser han i sammenheng med at folks atferd i det offentlige rom var sterkt kontrollert av sovjetiske myndigheter. Intime relasjoner og varme fellesskap ble dermed et fristed fra dette, der kontroll verken var nødvendig eller ønskelig. I likhet med meg hadde Nielsen en informant som var både venn og sjef overfor andre i sitt arbeid. Arbeidstakerne forventet, som de frivillige i Røde Kors, at han skulle opptre 'varmt' i tråd med hans rolle som venn. For at arbeidet skulle bli gjort var han derimot nødt til å utøve autoritet overfor dem, i tråd med rollen som sjef (ibid.). Dette satte han i en vanskelig posisjon. Lidia gir uttrykk for noe av det samme når hun sier det er vanskelig for henne å befale de frivillige til noe som helst, siden de er vennene hennes. Nielsen hevder at siden autoritet forbindes med en ekstern kraft, kan denne kun utøves " (...) by

'stepping out', by defining oneself as 'external' (...)” (Nielsen 1987: 212). Det vil si at man kan utøve autoritet, ved selv å stille seg utenfor det varme fellesskapet. For Lidia er det et problem å definere seg som ekstern, både fordi det ville brutt med hennes egne og de frivilliges forventninger til ungdomsgruppa som et egalitært fellesskap og kontoret som fristed.

7.1.2 Forventninger til koordinatstatusen

Lidias handlingsrom i forhold til å utøve autoritet og styre i ungdomsgruppa begrenses også som følge av koordinatstatusens tvetydighet. Denne statusen utgjør en grensemarkør i prosesser av å definere og avgrense ungdomsgruppa i Røde Kors. Mange av de frivillige fortalte meg at det at de har koordinatør og ikke leder, skilte dem fra andre organisasjoner. Tysdal nevner noe lignende i studie av en tsjekkisk ungdomsorganisasjon, når hun sier at oppfatningen av miljøvernorganisasjonen som ikke-hierarkisk var en kilde til stolthet blant ungdommene (Tysdal 1998: 30) Implisitt i dette ligger det at ungdomsgruppa er mer egalitært organisert enn andre organisasjoner som har en hierarkisk oppbygning med leder på toppen. Ljuda gir uttrykk for dette:

”Det viktigste – forstår du forskjellen på koordinatør og leder? Det viktigste er at koordinatøren ikke blir leder. Å koordinere er et eget moment. Hvis koordinatøren oppfører seg som en leder og bestemmer ting de andre ikke er enige i så vil de føle seg dårlige. De frivillige vil delta i avgjørelser.”

Koordinatorrollen settes her i motsetning til lederrollen, og slik skapes forventninger om atferd som står i motsats til lederatferd. Om man derimot slår opp i Tanums store rettskrivningsordbok, så benyttes ordene 'samordner' og 'leder' for å forklare ordets betydning²⁴. Dette tyder på at det er vanskelig å se for seg koordinatør og leder som to så motsetningsfylte statuser som ungdommene gir inntrykk av. Dette er også et poeng hos Jenkins, som ser en klar forbindelse mellom koordinering av aktivitet og utøvelse av autoritet og styring i organisasjoner (Jenkins 2008: 170).

I en studie av omorganisering i Oljedirektoratet, der medarbeiderne blant annet ble tildelt nye koordinatørstatuser, har Carl Cato Wadel (2005) vist at mange opplevde dette som problematisk. Dette må ses i sammenheng med at denne statusen ble forbundet med motstridende rettigheter og plikter. På den ene siden, siden koordinatørene var medarbeidere og ble sett på som ”en av oss” av de andre, ble de fratatt mulighet for å

²⁴ Tanums store rettskrivningsordbok. Kunnskapsforlaget 2005. S. 440-441

utøve autoritet. På den andre siden ble koordinatorene tillagt et spesielt lederansvar (ibid.: 86-88).

Selv om ungdommene vektlegger egalitet i ungdomsgruppa, så oppdager man etter hvert at de også forventer at koordinatoren skal ta ansvar for styring, og utøve autoritet når det er nødvendig. *"Det viktigste er at personen har egenskapene som skal til, har karakteren til en leder. At han ser målet og strekker seg etter dette,"* sier Kira. Dette utsagnet står i direkte motsetning til Ljudas utsagn ovenfor.

Inna diskuterer gjennomføringen av talkshowet, der hun mente de brukte altfor mye tid på planlegging uten å få ting gjort. Når jeg spør hva som var årsaken til at det ble slik, så får jeg til svar: *"Organisatoren. Lidia må samle oss og organisere på rett måte. Dra hver av oss til side og si: "Du må være her, vi må diskutere dette." Det er viktig. En direktør i et firma sier hva hver enkelt må gjøre. Han organiserer."* Inna mener altså at organisering krever styring, og argumenterer for at koordinatoren har et spesielt ansvar for at de skal nå målene sine. På den ene siden er Lidia akkurat som dem, på den andre siden forventes det at hun opptrer som en leder. Disse motstridende forventningene til koordinatorrollen samsvarer dermed til Wadels funn i sin studie av omorgansering av Oljedirektoratet (Wadel 2005). Koordinatorrollen fremstår som tvetydig, og utgjør en slags hybrid mellom frivillig og leder. Som Wadel (2005) også påpekte fra sitt feltarbeid, ser vi at den flate organisasjonsstrukturen og forventningene til koordinatorrollen bidrar til at utøvelse av lederskap og autoritet blir en balansekunst. Selv om det var motstridende forventninger til hvorvidt koordinatoren skulle utøve ledelse og styring i ungdomsgruppa eller ikke, førte ikke dette til konflikter. Dette opplevdes antakeligvis mest problematisk for Lidia selv. I miljøvernorganisasjonen der Tysdal (1998) gjorde feltarbeid var det også motstridende forventninger til ledelse, knyttet til at organisering tok sitt utgangspunkt i både en profesjonell modell og en venne-modell. I ungdomsgruppa var det slik at en og samme person kunne ha motstridende forventninger til koordinatorens rolle i forhold til ledelse. Når de motstridende forventningene til ledelse i organisasjonen i Tsjekkia var en kilde til konflikt, kan dette blant annet ses i sammenheng med at det ikke bare var en og samme person som foretrakk ulike modeller for styring og beslutningstaking, men at ulike personer i staben hadde ulike preferanser for hvilken modell som var best (1998: 81).

7.1.3 Forventninger til status som frivillig

I et relasjonelt syn på ledelse og medarbeiderledelse, beskrives ledelse som en prosess mellom leder og de som ledes, samt mellom ledede og medarbeidere (Carl Cato Wadel 2005: 87-88, Wadel 2003: 34-35). Koordinator-statusen i ungdomsgruppa inngår i et statussett med frivillig-statusen. I tråd med et relasjonelt syn på ledelse kan man si ledelse i ungdomsgruppa, og forventningene til koordinatoren, må ses i sammenheng med hvilke forventninger de frivillige har til sin egen status som frivillig. Carl Cato Wadel (2005: 84-87) har argumentert for at medarbeidere i organisasjoner med en flat struktur må ta større grad av ansvar i organisasjonens daglige drift, og i forhold til å disiplinere seg selv, enn medarbeidere i mer hierarkiske oppbygde organisasjoner. For at organisasjoner med flat struktur skal nå sine mål så stilles det forpliktelser til at medarbeiderne leder seg selv og hverandre. Dette kan sies å gjelde ikke bare i medarbeiderorganisasjoner, slik som Wadel beskriver, men også i ungdomsgruppa til Røde Kors. Siden koordinatoren har begrenset mulighet til å utøve direkte ledelse, som følge av at ungdomsgruppa er et varmt fellesskap med en flat struktur, tilsier dette at de frivillige må ta ansvar og utøver egendisiplin, i tilknytning til det formelle arbeidet. Videre vil jeg undersøke hvilke forpliktelser de knytter til sin egen status som frivillig. I *Samhandling og relasjoner* gjør Cato Wadel oss oppmerksom på at forpliktelser tilknyttet statuser ikke alltid er klart definert (Wadel 2005: 36). Slik var det heller ikke i ungdomsgruppa, og i arbeidet med å avdekke disse oppdaget jeg at kombinasjonen av å gjøre intervju og deltakende observasjon var nyttig, da dataene jeg fikk kastet lys over ulike sider ved de frivilliges oppfatninger om forpliktelse. Om man bare er til stede på møtene kan man på bakgrunn av observasjoner av møteaktiviteten få inntrykk av at enkelte av de frivillige til tider mangler interesse for det formelle frivillige arbeidet, og er der mest av sosiale årsaker. Dette kan illustreres med en beskrivelse fra et av møtene:

Lidia vil ha oss til å evaluere det siste årets aktiviteter. Vi får utdelt post-it lapper, som vi skal skrive ned de forskjellige aktivitetene vi har vært med på. På den store hvite tavla har hun tegnet opp en skala fra -5 til +5. Aktivitetene skal rangeres ved å klistre post-itene til skalaen på tavla. Alle går i gang med å skrive. Dette fører til mimring de frivillige i mellom, og litt støy. Lidia roper opp en og en, og vil at alle skal begrunne rangeringene sine foran de andre. De er engasjerte når de står foran ved tavla, men mindre oppmerksomme når det gjelder å lytte til det andre sier når de står der fremme. Nina har bursdag og har tatt med seg en liten bønne med konfektbiter for å spandere på oss andre. En vanlig russisk skikk kan hun fortelle meg. Anton velter nesten godtebøtta, og de andre sier ”Åh!” med tilgjorte og dramatiske stemmer. Det er kontinuerlig

hvisking og småpratning mellom de frivillige, ikke kun med sidemannen, men også med andre som sitter på motsatt side i sirkelen. Det gumles konfekt og Lena og Anna graver i bøtta. Irina, som sitter på motsatt side i sirkelen, hvisker for å få oppmerksomheten deres. Hun vil også ha. Lena spør ”*hva slags?*” og leter litt i bøtta før hun kaster en konfektbit bort til Irina. I mellomtiden står Sveta oppe ved tavla og forsøker uten hell å få oppmerksomhet omkring aktivitetene hun har vært med på.

Det var ikke uvanlig med slike situasjoner, og i starten tolket jeg dette som at mange hadde mangel på interesse for det formelle arbeidet. Etter hvert så skjønnte jeg at det var feil. Denis, som jeg fortalte om i slutten av forrige kapittel, var en av dem som ofte virket ukonsentrert på møtene og brukte mye tid på andre ting enn det formelle arbeidet, slik som å tulle med jentene. Ut fra denne atferden antok jeg at det formelle arbeidet ikke var av særlig interesse for han, og at han ikke opplevde særlig sterke følelser av forpliktelser og ansvar tilknyttet den formelle medlemskapstausen. Under intervju fortalte han meg at han var veldig glad i å holde seminar på skoler og universitet, og at han var flink til å få ungdommene interessert i det han hadde å formidle. Helst skulle han ønske at han hadde kunne ha dette som yrke, og jobbe med noe tilsvarende hver dag. Jeg ble overrasket, for det var helt tydelig at han mente dette. Han opplevde dermed sterkere forpliktelser i tilknytning til frivillig-statusen, enn det jeg hadde fått inntrykk av gjennom observasjonen på møtene. Mange andre understreket også at de hadde seriøse forpliktelser og følte ansvar i forhold til HIV og AIDS- arbeidet utenfor organisasjonen.

Mens intervjuene avdekket at de i tilknytning til statusen som frivillig følte sterke forpliktelser i forhold til det utadrettede HIV og AIDS-arbeidet, fremstod forpliktelsene i forhold til det formelle arbeidet innad i gruppa som mer uklare. Enkelte, slik som Nina, mente at de var forpliktet til å delta i det formelle arbeidet på møtene, mens andre ikke nevnte dette i det hele tatt. Det siste kan være et uttrykk for at de ikke ser noen forpliktelser til å delta i det formelle arbeidet på møtene. Om dette sier Anton: ”*I prinsippet er det ingen forpliktelser. Det er akkurat som en tanke. Du kan komme hvis du vil. Det er frivillig. På den andre siden så er det akkurat som en forpliktelse, men det er kun din egen følelse. Det er en forpliktelse du har til deg selv, ikke til organisasjonen.*” Det kan dermed se ut til at forpliktelser i forhold til det formelle arbeidet på møtene står i et slags motsetningsforhold til frivillighet. Dette kan ses i sammenheng med det frivillige medlemskapet, og frivilligheten som motsats til tvang

(Boström m.fl. 2004). Det kan også ses i sammenheng med frivilligheten som uttrykk for et *varmt* fellesskap, der individene i følge Nielsen opptrer fritt (Nielsen 1987: 212). Det at man ikke opplever like stor grad av forpliktelse i forhold til det formelle arbeidet innad i gruppa gjør at planleggings- og beslutningsprosesser kan ta forholdsvis lang tid. Dette kjennetegnet også slike prosesser i organisasjonen som Tysdal (1998) studerte, og hun setter dette i sammenheng med venne-modellen for organisering ikke alltid var like effektiv. I ungdomsgruppa kan dette belyses ved å ta utgangspunkt i utarbeidelsen av talkshowet. På tross av at vi startet planleggingen i månedsskiftet mars-april, var ikke alt i orden til den tredje søndagen i mai, som var den internasjonale minnedagen for folk som var døde av AIDS. Talkshowet gikk derfor av stabelen en uke senere.

Anton gir samtidig uttrykk for at han føler en form for forpliktelse. Følelsen Anton her viser har i organisasjonsstudier blitt referert til som en 'psykologisk kontrakt' (Haski-Leventhal og Bargal 2008: 78-79). Haski-Leventhal og Bargal (ibid.) har studert sosialiseringprosesser i en frivillig organisasjon i Israel, og forteller at medlemmene i denne organisasjonen inngikk både en formell, skriftlig kontrakt, i tillegg til en psykologisk kontrakt. Den psykologiske kontrakten viser til hvordan man som frivillig i møtet med en organisasjon danner seg forventninger om sin relasjon til denne (ibid.). Ahrne m.fl. (2004: 29) kaller denne kontrakten for 'medlemskapskontrakt', og som Haski-Leventhal og Bargal påpeker, kan denne kontrakten brytes fra de frivilliges side, om de opplever at organisasjonen ikke lever opp til forventningene (Haski-Leventhal og Bargal 2008: 78). I ungdomsgruppa til Røde Kors kan det se ut til at en viktig del av den psykologiske kontrakten, eller medlemskapskontrakten, handler om relasjonen og forpliktelsene de frivillige i ungdomsgruppa har til å støtte hverandre, og ikke nødvendigvis først og fremst ved å ta ansvar i det formelle arbeidet innad i gruppa, men ved å vise hverandre tillit som venner. *"Møtene liker jeg veldig veldig godt. Du kommer fra studiene og når vi begynner kan du fortelle om hva du er lei deg for og hva du er glad for. Det er fint når folk hører. Fint å glede seg med andre og føle med andre. Støtte hverandre,"* sier Nina. Mange andre ga også uttrykk for dette. På møtene var det tydelig at de brydde seg om hverandre, ved at de spurte hverandre hvordan det stod til og fortalte om og lyttet til hverandres problemer.

Cato Wadel (2005: 37) mener at samhandling tar utgangspunkt i rammer av gjensidige rettigheter og forpliktelser. Rammen varierer med hva slags type relasjoner det til enhver tid er snakk om. Ungdomsgruppa i Røde Kors utgjør en ramme for samhandling,

der rettighetene og forpliktelsene man har som frivillig er knyttet til frivillighetens formelle og uformelle side. Frivillighet som et uttrykk for fristed og varmt fellesskap gir forpliktelser i forhold til å støtte hverandre, også omkring forhold som ikke har med Røde Kors å gjøre. Forpliktelsene i tilknytning til frivillighetens formelle side varierer med om det er snakk om formelt og formålsrettet arbeid innad i gruppa eller overfor andre utenfor. På bakgrunn av dette har man det Cato Wadel betegner som et slingringsmonn i forhold til hvordan man utøver rollen som frivillig (ibid.: 18-19) Om man ikke tar hensyn til at ungdommene svitsjer i forhold til hvordan de utspiller sine roller som frivillig, vil man kunne overse at ungdommene faktisk opplever sterke forpliktelser som frivillig også i tilknytning til det formelle arbeidet i organisasjonen. Om vi skal gå tilbake til Lidias begrensede mulighet til å utøve autoritet og styring i gruppa, er det vanskelig å si om dette kommer av tvetydigheten ved koordinatorrollen, eller som følge av at den uformelle dimensjonen ved frivillighet påvirker følelsene av forpliktelse som man har som frivillig, der frihet fortrenger autoritet. Kanskje er det slik at disse faktorene virker gjensidig forsterkende på hverandre.

7.1.4 Koordinatoren som regissør

Med en begrenset mulighet til å utøve makt og autoritet har koordinatoren en rolle som minner om det Goffman kaller *regissør* (Goffman 1992: 85-89). Regissøren spiller en annen rolle enn resten av laget, ved at regissøren har spesielle oppgaver. Regissøren er den som "(...) får retten til å styre og kontrollere den dramatiske utviklingen" (ibid.: 85). De viktigste oppgavene en regissør har er å påse at medlemmene på laget opptrer som de skal, samt bestemme hvilke roller medlemmene på laget skal spille (ibid.: 85-86). Lidia har regissør-dominans ved at det er hun som bestemmer agendaen for hvert møte. I tillegg er det hun som tildeler de andre oppgaver, eller som har mulighet for å bestemme at en oppgave skal være frivillig.

Et poeng hos Goffman er at som regissør er det ikke sikkert man har anledning til å utøve makt eller autoritet utover disse oppgavene (ibid.: 89). Regissøren kan inneha den formelle ledelsen, mens det egentlig er andre med lavere status som styrer. At Lidia som regissør ikke har full styring kommer til syne ved at de frivillige ofte inngår i aktivitet som strider mot Lidias definisjon av situasjonen. Slik aktivitet, som Goffman kaller side-involvering, består i å skrive eller lytte til musikk på mobilen, fikle med håret til hverandre, småprate og tulle seg i mellom (Goffman 1967: 126-129). Goffman mener at involvering i slike former side-aktivitet kan være et tegn på at personene som

involverer seg i dette ikke er villig til å underordne seg. I enkelte situasjoner kan være den eneste muligheten personen har til å vise protest. Om det er protest som er meningen bak dette, kan det også være et uttrykk for det Hirschman betegner som 'voice' (Goffman 1967: ibid., Hirschman 1970: 30-31).

Samtidig regner Goffman denne formen for atferd for å være et symptom på kjedsomhet, da den indikerer at personen ikke akter å engasjere seg i aktiviteten, samtidig som de ikke ønsker å trekke seg fra deltakelsen heller (Goffman 1967: 127). Dette minner mer om atferd i tråd med det Hirschman betegner som 'loyalty' (Hirschman 1970). 'Loyalty' viser til atferd blant medlemmer som opplever misnøye med sin deltakelse i organisasjonen, men som allikevel blir værende i denne, på grunn av tilhørighetsfølelse til organisasjonen (ibid.: 88). Uavhengig om denne aktiviteten betegnes som protest, kjedsomhet eller begge deler, er det tydelig at når de frivillige gjør som de selv vil, så mister Lidia som koordinator handlingsrom. Dette må ses i sammenheng med et relasjonelt syn på lederskap, der ledelse er avhengig av komplementære ferdigheter hos leder og de som ledes (Wadel 2003: 35). Man kan si det slik at de frivillige overtar regien i den aktuelle situasjonen. Goffman mener dette ofte forekommer i situasjoner der lederen er uerfaren i motsetning til resten (Goffman 1992: 89). Det ser ut til at dette kan være en faktor også i dette tilfellet. Lidia var relativt ny i sin rolle som koordinator, da hun hadde tatt over denne stillingen høsten 2007. Da Lidia tok over som koordinator kom dette "som en bombe" som Anton sier. Lidia hadde ikke vært med i organisasjonen i lenger tid enn mange av de andre, og det var derfor overraskende for både henne og dem at hun fikk jobben. I intervjuer med de frivillige kom det frem at enkelte til tider kjedet seg litt på møtene, men ingen ga uttrykk for at de protesterte mot Lidia som koordinator. Om hun tolket side-aktiviteten som protest, var avhengig av relasjonen hun hadde til dem som utførte den. Dette kommer jeg tilbake til.

7.1.5 Betydningen av tilhengere

Flere ganger under feltarbeidet hørte jeg ungdommene beskrive relasjonen mellom frivillige og koordinator i ungdomsgruppa som et forhold mellom leder og tilhengere. "Lidia har et eget team av folk som er med henne, selv om det nesten er kun nye." En dag Lidia og jeg var på kontoret tok hun opp akkurat dette. Hun betegnet enkelte av de frivillige som *mine* og andre som *Sergej sine*. Både hun og de frivillige ga samtidig klart uttrykk for at det var helt nødvendig for en koordinator å ha tilhengere.

”Hvis jeg skulle vært koordinator ville jeg hatt folk som hjalp til rundt meg. Smarte folk. Hvis man er alene – som vi sier: Alene i felten gjør ingen kriger. Man trenger folk ved siden av seg som støtter en og som man kan snakke med. Hvis man er president eller... man kan ikke være alene. Vi hjelper Lidia mye. Vi spøker og har vennskap, uten det ville det vært veldig vanskelig for henne [...]” forteller Nina.

At man som leder er avhengig av tilhengere har også blitt belyst i andre antropologiske studier, utført i helt andre kontekster. I *Political Leadership among Swat Pathans* beskriver Barth (2004) lederskap blant pashtunere i Swatdalen. Ledere i Swatdalen får autoritet ved å knytte til seg tilhengere i befolkningen. Ledere har behov for tilhengere for å få utført ulike oppgaver, mens tilhengere er avhengig av forhold til en leder, siden det er disse som har kontroll over ressursene i Swat. Som tilhenger har man samtidig krav på beskyttelse (ibid.: 63,70). Gjennom observasjon og intervjuer blir det tydelig at man som tilhenger i ungdomsgruppa først og fremst er pliktet til å vise støtte i form av tillit, fremfor det å vise ansvar og bidra i det formelle planleggingsarbeidet. Utsagnet til Nina ovenfor tydeliggjør dette, når hun knytter støtte til koordinatoren til vennskap. Lidia gir uttrykk for at hun føler samme forpliktelse overfor sine frivillige:

”Forholdet til folk. Vi har et vennskapelig forhold, men det er ikke alltid jeg får gitt dem nok oppmerksomhet. Ikke alltid jeg har tid til å hjelpe. Jeg kan høre på problemene deres og gi råd, men jeg bekymrer meg for hvordan det går. Om Tanja kommer til meg og lurere på hva hun skal gjøre fordi hun liker Maksim så har jeg kanskje ikke tid til å be henne på te for å prate om det. Jeg har mine ting.”

Vi ser at Lidia som koordinator opplever at hun ikke strekker til i forhold til å vise folk som kommer til henne den støtte de trenger. Dette må ses i sammenheng med at hun har travle dager, både som student og ansatt i Røde Kors.

Barth fremstiller det som om det er en form for gjensidig avhengighet mellom ledere og tilhengere i Swat, og at tilhengerne har en stor frihet i forhold til hvem de ønsker å støtte eller om de ønsker å støtte en leder i det hele tatt (Barth 2004: 42-43). Samtidig viser han at folk i Swat lever under vanskelige forhold, og at folk ofte er avhengige av å være tilknyttet en leder (ibid.: 50). Dette viser at valgfriheten folk har er begrenset. I motsetning til relasjonene i Swat er forholdet mellom koordinator og frivillig i ungdomsgruppa av egalitær art, og de frivillige kan ikke sies å være i en underordnet posisjon, der de er avhengige av koordinatoren i samme grad som i tilhengerne i Swat er

av sin patron. Dette gjør at ungdommene har en større reell valgfrihet i forhold til om de ønsker å støtte Lidia som leder eller ikke.

Det at medlemskapet i gruppa er inngått av fri vilje, gir ungdommene mulighet til å gi uttrykk for sin manglende støtte ved å true om eller foreta 'exit' (Hirschman 1979: 55). Lidia forteller at hun fryktet at folk ville slutte i organisasjonen da Sergej sluttet som koordinator. Haski-Leventhal og Bargal (2008: 94) oppdaget i sin studie en israelsk frivillig organisasjon at i mange tilfeller der folk valgte å slutte i organisasjonen så kom dette nettopp av at andre folk de kjente godt, enten det var frivillige eller ansatte, hadde trukket seg fra organisasjonen. Dette skjedde ikke i ungdomsgruppa, men det betyr ikke at Lidia anser koordinatorbyttet for å ha gått smertefritt. At enkelte velger å inngå i side-aktiviteter på møtene, eller lar være å engasjere seg i diskusjoner, kobler Lidia til at Sergej sine tilhengere har mindre følelse av forpliktelse til organisasjonen nå som han er borte, og at de ønsker å *protestere* mot henne. Side-aktivitet og mangel på aktivitet anser hun her som et uttrykk for det Hirschmann (1970) benevner som 'voice'. "Gjennom "voice"-rollen kan de ledede også si fra hvor langt de vil la seg lede" sier Wadel, og dette virker å dekke hvordan Lidia oppfatter disse situasjonene (Wadel 2003: 41). Selv om Sergej ikke lenger er til stede som koordinator, kan man si at Lidia inngår i en form for konkurranse over folk med han. På møtene var det samtidig åpenbart at alle inngikk i side-aktivitet fra tid til annen. Lidia virker å overse at de hun oppfatter som sine egne tilhengere like fullt er engasjert i dette. At hun blir så glad for at de tre nye velger å bli værende i organisasjonen må også ses i sammenheng med at disse kun har kjennskap til henne som koordinator, og derfor vil bli hennes tilhengere.

7.2 Subtil ledelse

Årsaken til at det er vanskelig for Lidia å få slutt på uønsket side-aktivitet på møte må ses i sammenheng med at hun som koordinator har lite effektive sanksjonsmidler. Som Carl Cato Wadel (2005: 83-84) påpeker innehar ikke en koordinator en ren lederstatus, og koordinatoren blir dermed fratatt midler en vanlig leder har til rådighet, slik som sanksjonering. Lidia benytter seg av enkelte sanksjonsmidler, men uten å få tilslutning. Som oftest består dette i tilsnakk.

Carl Cato Wadel (2005) mener at koordinatoren på grunn av sin tvetydige rolle er avhengig av andres tilslutning for å få gjort jobben sin. Tilslutning fra medarbeiderne kan oppnås gjennom det han kaller subtil ledelse. Subtil ledelse kjennetegnes ved at

man må få andre til å ta del i arbeidsoppgaver uten at man direkte beordrer dem til dette (ibid.: 83-84). Tidligere har jeg vist at frivillighet som et uttrykk for fristed i ungdomsgruppa gjør det vanskelig for Lidia å utøve direkte ledelse. Likevel gir både Lidia og Sergej, samt flere av de frivillige, uttrykk for at konstruksjonen av Røde Kors som et varmt og egalitært fellesskap gjør styring lettere. Om det kompliserer mulighetene for direkte utøvelse av autoritet, kan man si at det bidrar til å legge til rette for subtil styring: *"På den ene siden er det hyggelig, på den andre siden, i en familie krever man mer og gir mer. Det er et varmt samvær. Om jeg spør om du kan gjøre dette og du er frivillig på dette programmet, og jeg sier "kom igjen, hjelp til", ja da gjør du det."* Her viser Sergej at det familiære fellesskapet legger til rette for utøvelse av ledelse, uten at ungdommene opplever dette som styring eller innskrenkning av frihet.

Carl Cato Wadel mener motivasjon er et viktig moment når det gjelder å utøve ledelse i en organisasjon med flat struktur. Motivasjon som subtil ledelse er å få andre til å ville prioritere en oppgave (Wadel 2005: 83-84). Sergej er klar over hvordan han kan få til dette. Han forteller at om man som koordinator har kjennskap til at en av de frivillige er forelsket i en annen, så kan han få disse til å arbeide, ved å gi dem oppgaver de skal løse i fellesskap. Sergej kaller dette for motivasjon, men det er samtidig et tydelig et uttrykk for motivasjon som subtil ledelse.

I tillegg til motivasjon regnes godsnakking med folk for å være viktig i denne formen for ledelse (ibid.: 83-84). For Anton er dette faktorer som gjør at han ikke kunne tenke seg å være koordinator i ungdomsgruppa: *"Koordinatoren har ansvar for å støtte de frivillige. Å styre veien, hvor vi går. Skal ikke si: "Du må gjøre det!" (...) Må ha tålmodighet. Om folk ikke hører etter må koordinatoren roe ned uten å kjeft. Det klarer jeg ikke."* Med dette viser han at han mangler egenskaper, slik som evnen til å godsnakke og vise tålmodighet, som kreves hos en koordinator.

7.2.1 Kunsten å gjøre det formelle uformelt

I intervju ga ungdommene uttrykk for at Lidia og Sergej hadde ulike tilnærminger til det å lede møter. Nå hadde jeg ikke mulighet til å observere Sergej som koordinator, siden han sluttet før jeg startet feltarbeidet. Med dette som forbehold vil jeg allikevel belyse enkelte forskjeller mellom dem, på bakgrunn av hva jeg har blitt fortalt, og hva jeg selv har observert på møtene.

Da jeg intervjuet Denis spurte jeg han hva han syntes om møtene der vi forberedte talkshowet, og han trakk da frem forskjellen på Lida og Sergej som koordinatorene: ”Ærlig talt, møtene var litt bedre da Sergej var koordinator. [...] I prinsippet gjør vi det samme, var kun mer interessant med Sergej. Lidia planlegger også bra, men det strekker ikke helt til, hun er ikke så livlig. Før var det mer levende, mer muntert.”

Når han her trekker frem at Sergej var mer *livlig* enn Lidia, og at det før var mer *levende* så tyder dette på at Sergej hadde en mer uformell lederstil. I tråd med Webers (1990) perspektiv på autoritet, kan tyde på at Sergej var mer karismatisk i sin måte å lede på enn Lidia. Karismatisk autoritet hos Weber viser til et legitimt og rettferdiggjort dominansforhold, der legitimiteten har sitt grunnlag i hengivelse til herskerens person. En leder har karisma gjennom at folk anerkjenner spesielle sider ved hans person, og som Weber også påpeker, så mister lederen sin autoritet om anerkjennelsen bortfaller (ibid.: 100). Karisma peker på herskerens ”*nådegaver (charisma), og da særlig magiske evner, åpenbaringer eller heltedåder, åndenes eller ordets makt.*” (Weber 1990: 98). Karisma har kapasitet til å ”*inspire devotion and enthusiasm*” (Bailey 2001: 56-57). Når Sergej blir beskrevet som *livlig* og Denis påpeker at det under hans ledelse var mer *levende* på møtene så kan dette kanskje ses som et uttrykk for en slik hengivelse. Isabella og Tanja begynte også å snakke om Sergej da vi var ute i pausen på talkshowet. De lo og fortalte meg at han fortsatt er *guru* i ungdomsgruppa. Ordet *guru* kan her ses som et uttrykk for anerkjennelse for ekstraordinære egenskaper ved hans person. Som tidligere vist har Nielsen (1987) argumentert for at autoritet ikke kan utøves i varme fellesskap, da den står i opposisjon til friheten innad i disse. Han ser karismatisk autoritet som et unntak fra dette. ”*For if the external authority is freely accepted, it may establish an "objective truth", against which freedom does not need to rebel*” (Nielsen 1987: 217-219). Ved at karismatisk autoritet ikke står i motsetning til individenes egen frihet kan dette kanskje bidra til å gjøre styring lettere i ungdomsgruppa. Det ser ut til at Lidia i mindre grad har slik autoritet, dette kommer til uttrykk i samtalen med Anja:

Anja: ”*Planen med punkter som vi bruker når vi planlegger. Den siste tiden med Lidia, hun følger planen. Alltid. Punkt for punkt for punkt. Det er en kontrast mellom før og nå. Først når det ble sånn syntes jeg det var merkelig.*”

Annette: ”*Hvordan var det før?*”

Anja: ”*Før så fulgte ikke Sergej planen så nøye. Vi kunne komme med egne ideer, prate i vei. Fulgte ikke punkter. (...)*” Tidligere var det også mer uformelle møter. Hjemme hos

Sergej. Vi pratet, festet, drakk te og organiserte. Har vært hos Lidia også, men hjemme hos Sergej så var det som 2. Røde Kors, kontor nummer to.”

Planen Anja refererer til er en arbeidsmetode de benytter seg av i gruppa i planleggingen av aksjoner. De har en ”oppskrift” de går ut i fra, med faste punkt med hva de må huske på, slik som å finne sted, tidspunkt osv. I arbeidet med talkshowet fulgte Lidia denne. Der vi så at Sergej arbeidet mer uformelt og hvor aktiviteten opplevdes mer *levende*, arbeider Lidia ut fra en mer formelt orientert stil. Om man kan si at Sergej hadde autoritet i kraft av egenskaper ved sin person, synes det som om Lidia har mindre grad av karismatisk autoritet og i større grad baserer styring på sin formelle posisjon som ansatt koordinator og ved å følge standardiserte planer. I tråd med Weber (1990: 90-93) kan det her synes som om at hun i større grad forsøker å oppnå en legal autoritet, det vil si legitimitet gjennom å opptre profesjonelt og i henhold til fastlagte formålsrettede prosedyrer. Nielsen (1987: 188-189) argumenterer for at denne autoriteten, i kraft av å være tilknyttet det formelle, og som blant annet kobles til byråkratiet, er forbundet med det ’kalde’. Det at gruppa utgjør et *varmt* fellesskap og fristed bidrar kanskje til å forklare hvorfor denne formen for ledelse og autoritet ikke er så legitim her. Her er det viktig å påpeke at Weber (1990: 5, 199) ser disse begrepene som idealtyper, som ikke vil kunne finnes i ren form i virkeligheten. Lidia og Sergej kan ikke knyttes direkte til enten den ene eller andre formen for autoritet. Sergej benyttet seg også av planen, men i mindre grad enn Lidia. Lidias ledelse er heller ikke kun formell, som vi har sett i dette kapitlet, men ut fra hva informantene forteller, mer formell enn Sergejs ledelse. De kan dermed knyttes til ulike grader av karismatisk og legal autoritet.

7.3 Oppsummering

Frivillighet som uttrykk for et fristed og varmt fellesskap innvirker på syn og utøvelse av ledelse i ungdomsgruppa. Som koordinator i gruppa har Lidia et spesielt ansvar i forhold til det ivareta det formålsrettede arbeidet, samtidig som hun forventes å opptre som ”en av oss”. I kraft av at ungdomsgruppa utgjør et fristed og varmt fellesskap, føler mange frivillige heller ikke særlig store forpliktelser eller ansvar i forhold til å ta del i det formelle arbeidet på møtene eller lede seg selv, som Carl Cato Wadel (2005) mener er nødvendig i organisasjoner med flate strukturer. Dette gjør jobben til Lidia ekstra vanskelig. Ledelse i forbindelse med formålsrettede oppgaver er som vi har sett avhengig av evnen til å omforme formell, direkte ledelse, til en mer uformell, personlig og subtil ledelse, som lar seg utøve selv i det som beskrives som et *varme* fellesskap.

8.0 Avslutning

Utgangspunktet for feltarbeidet og oppgaven har vært at frivillighet og frivillig organisering ikke er selvforklarende begreper, og at frivillighet fremstår på ulike vis i ulike kulturelle og samfunnsmessige sammenhenger (Boström m.fl. 2004: 8, Selle og Øymyr 1995: 54-59). Med bakgrunn i dette har jeg belyst hvordan frivillighet forstås og praktiseres blant medlemmene i ungdomsgruppa til Røde Kors i Murmansk.

I motsetning til i Sovjettiden er frivillighet i Russland i dag i realiteten basert på fri vilje. Ungdommene i Røde Kors i Murmansk har selv valgt å bli medlem i organisasjonen, og i motsetning til i Sovjettiden har de selv mulighet til, innenfor rammen av HIV og AIDS-arbeid, å innvirke på hvordan frivilligheten kommer til uttrykk i organisasjonen. I kontekst- og teorikapittelet har jeg gjort rede for hvordan frivillighetens rolle og vilkår har endret seg fra Sovjettiden til dagens Russland. Disse kapitlene bidrar til å belyse hvorfor frivillighet har en annen mening i Russland enn her hjemme, og hvorfor det blir nødvendig for de frivillige i ungdomsgruppa å legitimere sin deltakelse i frivillig arbeid.

Mange i samfunnet som ungdommene inngår i stiller seg uforstående til at ungdommene ønsker å delta i frivillig arbeid. Dette må ses i sammenheng med erfaringen folk har med frivillighet fra Sovjettiden, der frivilligheten var en plikt, og et viktig uttrykk for støtte til kommunistisk politikk og ideologi (se for eksempel Kaneff 2004). De kommunistiske masseorganisasjonene spilte også en viktig rolle i forhold til oppdragelse og sosialisering av barn og unge inn i den kommunistiske ideologien (Bentz 1999). I tiden etter Sovjetunionens oppløsning, ble fremveksten av uavhengige organisasjoner og et levende sivilsamfunn støttet av mange politikere både i øst og vest, og ansett for å være et viktig steg på veien i retning av et mer stabilt og demokratisk samfunn (Wedel 1998). I vest støttet man finansielt denne utviklingen, og en del organisasjoner ble opprettet med den hensikt å tilegne seg ressurser fra vesten (ibid). Manglende erfaring med organisering og vanskelige økonomiske forhold bidro til at mange av organisasjonene forsvant igjen utover på 90-tallet. Disse erfaringene med frivillighet og frivillige organisasjoner har bidratt til en skepsis blant folk til frivillig arbeid, noe som også påpekes i andre antropologiske studier fra Russland og Øst-Europa (Kaneff 2004, Skedsmo 2005, Wedel 1998).

Frivillighet ble i kapittel fire belyst i forhold til ungdomsgruppas behov for legitimering av det frivillige arbeidet. Folks reaksjoner på de frivilliges deltakelse i Røde Kors tyder på at deres valg om å delta i frivillig arbeid er uvanlig i dagens Russland. Mange i samfunnet kategoriserer frivillig arbeid som meningsløst og et overskuddsfenomen, og organisasjonen som en sekt. Som jeg har vist i oppgaven er det tydelig at selv om ungdommene ikke har internalisert disse kategoriseringene, så må de, i kraft av at de selv er en del av det samme samfunnet, forholde seg til dette ved å rettferdiggjøre og legitimere at de holder på med frivillighet.

I prosesser av å avgrense ungdomsgruppa som et fellesskap gis frivillighet blant annet legitimitet ved at det formelle og formålsrettede arbeidet i organisasjonen gjøres til et symbolsk uttrykk for sunn og fornuftig bruk av fritid. De avgrenser seg på denne måten som fellesskap ved å kategorisere annen ungdomsaktivitet som usunn og meningsløs. Også i Sovjetunionen var ungdomsorganisasjonene et uttrykk for sunn helse og rasjonell bruk av fritid, og dette kan bidra til å forklare hvorfor ungdommene, ved å gjøre dette til en grensemarkør, lettere oppnår legitimitet for frivilligheten blant voksne (Richardson og Taraskin (2006)). Det er tydelig at for mange foreldre, som opplever ustrukturert bruk av fritid som en trussel, så er barnas deltakelse i det frivillige arbeidet en lettelse, selv om de ikke ser poenget med selve det formålsrettede arbeidet i organisasjonen. Det at de tilegner seg et vestlig, og det de anser for et mer positivt syn på frivillighet, bidrar også til at de opplever sin deltakelse i ungdomsgruppa som meningsfull.

Mens det formelle formålsrettede arbeidet bidrar til å legitimere frivilligheten, har jeg belyst hvordan frivillighet også får positiv mening innad i gruppa ved å bli et symbolsk uttrykk for et fristed for ungdommene. Frivillighet får her mening ved at det kontrasteres med tvang og forpliktelser. Det formelle og formålsrettede arbeidet, og det autonome, uformelle og sosiale samværet utgjør dermed to ulike dimensjoner ved frivilligheten i ungdomsgruppa. Dette er dimensjoner som er til stede i alle organisasjoner, men det som er spesielt med ungdomsgruppa er at sistnevnte dimensjon, frivillighet som symbolsk uttrykk for fristed, kommer så veldig sterkt til uttrykk. Dette genererer en del rolledilemmaer i gruppa. På den ene siden er man medlem av en formell organisasjon, på den andre siden i et vennskapelig og varmt fellesskap. Dette håndteres ved at de skiller mellom det jeg har analysert som forside- og bakside-områder, der ulike aspekter ved medlemskapet utspilles.

Når ungdommene på kontoret til Lidia under møtene opptrer autonomt i forhold til voksenkontroll, bryr seg om hverandre og inngår i sosial og uformell samhandling, så er det fristedsdimensjonen ved frivillighet som utspilles. I det utadrettede arbeidet, slik som når de holder seminarer for jevnaldrende utenfor organisasjonen, utspilles den formelle siden av medlemskapsstatusen. Som jeg diskuterte i kapittel fem kunne dette virke forvirrende på nye medlemmer i gruppa.

I kapittel seks har jeg belyst frivillighet i forhold til ledelse, siden frivillighet som et symbolsk uttrykk for frihet og likhet i tråd med fristedsdimensjonen og ungdomsgruppa som et *varmt* fellesskap, gjør ledelse i organisasjonen til en utfordring. Organisering og koordinering, innebærer som Jenkins påpeker, nødvendigvis en viss innskrenkning av individuell frihet, som står i motsetning til fristedsdimensjonen ved frivilligheten i ungdomsgruppa (Jenkins 2008: 170). Koordinatoren opplever et rolledilemma i tilknytning til dette. Hun har, og tillegges et spesielt ansvar for at de skal nå målene i tilknytning til det formelle arbeidet, men i tråd med fristedsdimensjonen skal hun samtidig ivareta de uformelle og sosiale sidene ved medlemskapet. Hun skal på en og samme tid være leder og venn. Omdefineringen av kontoret til et bakside-område under møtene, der fristedsdimensjonen ved frivillighet kommer til uttrykk, reduserer ungdommenes forpliktelser i forhold til det formelle arbeidet og Lidias mulighet til å utøve autoritet. Mens de familiære og vennskapelige relasjonene på den ene siden gjør det vanskelig for Lidia å utøve direkte lederskap, legger dette på den andre siden til rette for mer subtil ledelse. God kjennskap til de frivillige, gjør det lettere for Lidia å vite hvordan hvilke oppgaver som kan motivere hver enkelt til å delta i det formelle arbeidet, samtidig som hun kan spille på følelsesmessige knapper for å få dem til å ta på seg disse.

I oppgaven har jeg vist at frivilligheten genererer et fellesskap innad i ungdomsgruppa. Dette fellesskapet har sin basis i både det formelle og formålsrettede arbeidet, og i det uformelle samværet som følger av dette. Integreringsritualer og oppgavetildeling har vist seg å være viktige i forhold til innlemmelsen av folk i fellesskapet som ungdomsgruppa utgjør. Integreringsritualene, slik som *het stol* og presentasjonsrunden, er spesielt viktig i forhold til at medlemmene gjennom disse utvikler lojalitet, ved at deres tilhørighet til gruppa stadig bekreftes. *Het stol* og instruktørseminaret minner samtidig om overgangsritualer. Etter å ha opplevd en form for separasjon, reintegreres nye medlemmer med ny status i gruppa, som henholdsvis medlem og instruktør.

Gjennom oppgavetildeling inkluderes de frivillige i fellesskapet ved å få ta del i det formelle arbeidet. Det å bli tildelt oppgaver, og skulle fronte Røde Kors sitt ansikt utad, kan anses som et uttrykk for tillit, som også bekrefter deres tilhørighet i gruppa. Gjennom å utføre oppgaver i fellesskap inngår de i læringsforhold og motivasjonsforhold med hverandre, og som jeg har vist gjennom Anna, Sveta og Mikhails arbeid med talkshowet, er dette viktig for innlemmelse, da det blant annet ser ut til å være en forutsetning for at de kan delta i diskusjoner og komme med sine synspunkter i beslutningsprosesser i tilknytning til det formelle arbeidet. Det at de har mulighet til å bidra i utformingen av planer og ta del i avgjørelser hvis de vil, og dermed utøve det Hirschman betegner som 'voice', er noe de fleste setter pris på ved sin deltakelse.

Samtidig har vi sett at når frivilligheten i ungdomsgruppa bryter ned grensene mellom det formelle og uformelle, offentlige og private, så skaper dette også et dilemma. Familiære og uformelle praksiser på møtene fører til forventninger om vennskap også utenfor organisasjonen. Enkelte inngår i slike relasjoner også utenfor møtene, men ikke alle. Inna og Denis var to som ga uttrykk for at ikke alle var like allikevel. De savner bekreftelse på at de tilhører fellesskapet også utenfor Røde Kors sammenheng, og opplever mangelen på slik bekreftelse som sårt. Hadde praksisene på møtet vært mer formelle, er det naturlig å tenke seg at folk ikke hadde følt det like sårt å stå utenfor fellesskapet i andre sammenhenger. Når begge fortsatt er med i organisasjonen, må det ses i sammenheng med at de på tross av dette har utviklet 'loyalty', altså tilhørighet til fellesskapet. Det å trekke seg ut og gjøre 'exit' blir vanskelig, fordi man da mister all mulighet for å inngå i dette (Hirschman 1970: 76-105) .

Underveis i arbeidet med denne oppgaven har jeg oppdaget at flere som har gjort forskning på ungdom gir direkte eller indirekte uttrykk for at om man skal studere samhandling på unges egne premisser så bør man ikke studere ungdoms deltakelse i formelle organisasjoner. I boka *Contemporary Youth Research* gir sosiolog Henk Vinken uttrykk for et slikt syn når han sier:

"Small-scale qualitative studies suggest that shared consumer interests, shared fashions, shared musical tastes, etc., instead of for instance involvement in traditional political or ideological interest groups, create the strongest sense of collectivity and are the ultimate factor of sociality for younger generations" (Vinken 2005: 150).

I samme kapittel gir han uttrykk for at det er først og fremst i slike fritids- og forbrukerdomener som nevnt ovenfor, at ungdom kan inngå i egen-sosialisering fri for voksenkontroll (ibid: 151). Tidligere har jeg vist hvordan Markowitz (2000), Boyd (2008) og Pilkington (1994) gir uttrykk for lignende syn. Som jeg tidligere har hevdet, så kan de se ut til at de som argumenterer for et slikt syn overser at ungdom også i formelle organisasjoner kan oppleve stor grad av frihet. Organisasjoner består av mer enn formelle retningslinjer for arbeidet og fastlagte strukturer. Ungdomsgruppa i Røde Kors viser at ungdommene setter pris på å delta i organisasjonen, nettopp fordi arbeidet med de formelle oppgavene også gir dem muligheten til å inngå i et fellesskap av jevnaldrende på sine egne premisser. Den formelle og uformelle dimensjonen ved frivillighet er ikke konkurrerende, men gjensidige forutsetninger for hverandre. Man kan ved lesning av Vinken og andre, få inntrykk av at studiet av unges engasjement i formelle organisasjoner fremstår som litt gammeldags, siden unge i dag har så mange andre (og mer moderne?) domener å uttrykke seg gjennom. Jeg tror man skal være forsiktig med å fremstille unges engasjement i tilknytning til musikk, forbruk og moter for i større grad å være på unges egne premisser, enn andre former for engasjement, slik som for eksempel i formelle organisasjoner. Denne oppgaven har nettopp vist at også formelle organisasjoner gir rom for uformell samhandling og sosialisering på egne premisser, og dermed kan være et rom for autonomi fra ”voksenverden”.

Litteraturliste

- Aagre, Willy (1999): Hva betyr ungdomsrommene i 15-16-åringens liv? Høgskolen i Vestfold. Tilgjengelig fra: www-bib.hive.no/tekster/lu/aagre/ungdomsrom-1.html. Hentet 21.04.2009.
- Aagre, Willy (2006): *Sporene der hjemme. Om 15-16-åringene og deres hverdagskultur – basert på en undersøkelse om kulturelle og estetiske praksiser i noen utvalgte nordiske ungdomsrom*. Doktoravhandling for graden doctor politicarum. Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet. Pedagogisk institutt.
- Aase, Tor Halfdan og Fossåskaret, Erik (2007): *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Abu-Lughod, Lila (1999): *Veiled Sentiments. Honor and Poetry in a Bedouin Society*. Berkeley. University of California Press.
- Ahrne, Gøran, Boström, Magnus og Forssell, Anders (2004): Meningen med foreningen. Vad är frivillig med frivilligorganisationer? I Boström, Magnus m.fl.(red.): *Den organiserade frivilligheten*. Lund. Liber.
- Anderson, Benedict (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London. Verso.
- Bailey, F.G. (1980): *Stratagems and Spoils*. Oxford. Basil Blackwell.
- Bailey, F.G (2001): *Treasons, Stratagems and Spoils. How Leaders make Practical Use of Beliefs and Values*. United States of America. Westview Press.
- Barth, Fredrik (1981): *Process and form in social life*. London, Boston and Henley. Routledge & Kegan Paul.
- Barth, Fredrik (2004): *Political Leadership among Swat Pathans*. London. The Athlone Press.
- Bentz, Tore Børseth (1999): *Propaganda: Modernisering og politisk oppdragelse i Sovjetunionen*. Hovedfagsoppgave i russisk kultur. Universitetet i Tromsø.
- Bloch, Maurice (1971). The Moral and Tactical Meaning of Kinship Terms. I *Man, New Series*. Vol. 6, no 1, pp. 79-87.
- Blystad, Hans, Nilsen, Øyvind og Stein Andresen (2007): Hivsituasjonen i våre nærområder. *Den norske tannlegeforenings tidende*. Vol. 117, nr. 2. S. 96-100
- Boström, Magnus m.fl. (2004): Organiserad frivillighet. I Boström m. fl. (red.): *Den organiserade frivilligheten*. Lund. Liber.

- Bourdieu, Pierre (1997): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København. Hans Reitzels Forlag A/S.
- Boyd, Danah Michele (2008): *Taken Out of Context American Teen Sociality in Networked Publics*. Doctor of Philosophy in Information Management and Systems with a Designated Emphasis in New Media, University of California, Berkeley.
- Buckholtz, Mary (2002): Youth and Cultural Practice. I *Annual Review of Anthropology*, Vol. 31, pp. 525-552.
- Caldwell, Melissa L. (2004): *Not by Bread alone. Social Support in the New Russia*. California. University of California Press.
- Cohen, Anthony P. (1985): *The Symbolic Construction of Community*. London and New York. Routledge.
- Engebretsen, Ada (2002): Kraftfeltet mellom barken og veden. Feltarbeid som intervensjon. I: *Norsk antropologisk tidsskrift*. Vol. 13, nr. 4, s. 235-245.
- Forsythe, David P. (2005): *The Humanitarians. The International Committee of the Red Cross*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Goffman, Erving (1956): The Nature of Deference and Demeanor. I *American Anthropologist*. Vol. 58, no. 3, pp. 473-502.
- Goffman, Erving (1967): *Interaction Ritual. Essays on Face to Face Behaviour*. New York. Pantheon Books.
- Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig*. Oslo. Pax Forlag.
- Gulbrandsen, Ørnulf (1991): On the problem of egalitarianism: The Kalahari San in Transition, in Grønhaug, R, Henriksen, G. and Håland G. (eds), *The Ecology of Choice and Symbol. Essays in Honour of Fredrik Barth*. Bergen. Alma Mater.
- Guneriussen, Willy (2000): Emile Durkheim. I Andersen, Heine og Kaspersen, Bo (red.) *Classical and Modern Social Theory*. Oxford. Blackwell Publishers.
- Hage, Ghassan (2005): "A not so multi-sited ethnography of a not so imagined community." *Anthropological Theory*, Vol. 5, no. 4: pp. 463-475.
- Hammersley, Martyn and Atkinson, Paul (2007): *Ethnography. Principles in Practice*. London and New York. Routledge.
- Hansen, Erik og Tønnessen, Arnfinn (1998): Environment and Living Conditions on the Kola Peninsula. *FAFO-rapport nr. 260*.

- Haski-Leventhal, Debbie and Bargal, David (2008): The volunteer stages and transitions model: Organizational socialization of volunteers. I *Human Relations*. Vol. 61, no. 1. pp. 67-102.
- Herardstveit, Daniel og Bjørge, Tore (2000): *Politisk kommunikasjon*. Oslo. TANO AS
- Hirschman, Albert O. (1970): *Exit, Voice and Loyalty. Responses to decline in firms, organizations and states*. Cambridge, Massachusetts and London. Harvard University Press.
- Jenkins, Richard (2008): *Social Identity*. Routledge. London.
- Johansen, Anders (1981): Feltarbeid i sosialantropologien: Fra observasjoner til data. I *Antropologinytt*. Vol. 3, nr. 2. S 5-27.
- Kaarhus, Randi (1999): Intervjuer i samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk diskurs. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 1. S. 33-61.
- Kaneff, Deema (2004): *Who owns the Past? The Politics of Time in a 'Model' Bulgarian Village*. New York. Berghahn Books.
- Ledeneva, Alena V. (1998): *Russia's Economy of Favours. Blat, Networking and Informal Exchange*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Lien, Marianne E. (1987): "Fra 'Boknafesk' til Pizza". *Sosiokulturelle perspektiver på mat og endring av spisevaner i Båtsfjord, Finnmark*. Masteravhandling i sosialantropologi, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Lindblom, Anne Charlotte (2004): *Norsk på amerikansk – Amerikansk på norsk. Et studie av norskamerikanere i Minot, Nord Dakota, USA*. Hovedoppgave ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Linnet, Jeppe (2002): *EU Accession and Personal Enlightenment. Everyday Sociality and Political Mobilization among Young Latvian NGO Activist*. Masteravhandling i sosialantropologi. Universitetet i København. Tilgjengelig fra: http://www.anthrobase.com/txt/L/Linnet_J_04.htm. Hentet: 30.04.2009
- Loomies, Charles P. (1955): Translator's introduction. I Tönnies, Ferdinand *Community and Association*. London. Routledge.
- Mankova, Petia (2004): *Privatization Face to Face. Support Networks and the Former State Enterprise in a Remote Russian Village*. Master Thesis. Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Tromsø.
- Markowitz, Fran (2000): *Coming of Age in post-soviet Russia*. Urbana and Chicago. University of Illinois Press.

- Mauss, Marcel (1995): *Gaven: utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oslo. Cappelen akademiske forlag.
- Moore, Henrietta (2004): Global anxieties. Concept-metaphors and pre-theoretical commitments in anthropology. I *Anthropological Theory*. Vol 4. no. 1, pp. 71-88.
- Moss, Walter G. (2002): *A History of Russia. Volume II: Since 1855*. United States of America. McGraw-Hill Companies, Inc.
- Nielsen, Finn Sivert (1987): *The Eye of the Whirlwind. Russian Identity and Soviet Nation Building. Quests for Meaning in a Soviet Metropolis*. Magisteravhandling. Sosialantropologisk Institutt. Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: http://www.anthrobase.com/Txt/N/Nielsen_F_S_03.htm. Hentet dato: 10.05.09.
- Nielsen, Finn Sivert (1999): Preface to the Russian Edition. I *The Eye of the Whirlwind. Russian Identity and Soviet Nation Building. Quests for Meaning in a Soviet Metropolis*. Magisteravhandling. Sosialantropologisk Institutt. Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: http://www.anthrobase.com/Txt/N/Nielsen_F_S_03.htm. Hentet dato: 10.05.09.
- NORUT-rapport (2008): *Murmansk County and Northern Norway: An analysis of key economic and social indicators*. Northern Research Institute, NORUT and Institute of Economic Studies, Kola Science Centre. Tromsø, Alta, Apatity.
- Pilkington, Hilary (1994): *Russia's Youth and its Culture. A nation's constructors and constructed*. Great Britain. Routledge.
- Remington, Thomas F. (2004): *Politics in Russia*. New York. Pearson/Longman.
- Richardson, Erica and Taraskin, Oleg (2006): Mobilizing youth for health. Politics and peereducation in post-Soviet Russia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. vol. 22, no. 1, pp. 73-89.
- Rosaldo, Michelle (1974): Woman, Culture and Society: A Theoretical Overview. I: Rosaldo, Michelle Z. and Lamphere, Louise (eds): *Woman, Culture and Society*. Stanford, California. Stanford University Press.
- Sakwa, Richard (2002): *Russian Politics and Society*. New York. Routledge.
- Salmenniemi, Suvi (2005): Civic Activity – Feminine Activity?: Gender, Civil Society and Citizenship in Post-Soviet Russia. *Sociology*. Vol. 39, no. 4, pp. 735-753.
- Salmenniemi, Suvi (2008): *Democratisation and Gender in Contemporary Russia*. London and New York. Routledge.

- Scott, James C. (1990): *Domination and the Arts of Resistance*. New Haven and London. Yale University Press.
- Selle, Per and Øymyr, Bjarne (1995), *Frivillig organisering og demokrati: det frivillige organisasjonssamfunnet endrar seg 1940-1990*. Oslo. Samlaget.
- Skedsmo, Pål (2005): *'Doing Good' in Murmansk? Civil Society, Ideology and Everyday Practices in a Russian Environmental NGO*. FNI Rapport. 14.
- Spradley, James P. (1980), *Participant observation*. New York. Holt, Rinehart and Winston
- Tanums store rettskrivningsordbok. Kunnskapsforlaget 2005.
- Turner, Victor (1974a): *Dramas, Fields and Metaphors: Symbolic action in human society*. Ithaca and London. Cornell University Press.
- Turner, Victor (1974b): *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Ithaca, New York. Cornell University Press.
- Tysdal, Birgitte (1998): *Organiserte venner og uformelle samarbeidspartnere: studiet av en miljøorganisasjon som uttrykk for sivilsamfunn i den tsjekkiske republikk*. Hovedfagsavhandling i sosialantropologi. Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: http://www.anthrobase.com/txt/T/Tysdal_B_01.htm, 10.05.2009
- Tyyskä, Vappu (2005): Conceptualizing and theorizing Youth: Global Perspectives. I Helve, Helena and Holm, Gunilla (eds.), *Contemporary youth research: Local expressions and global connections*. Aldershot. Ashgate Publishing Limited.
- Tönnies, Ferdinand (1955): *Community and association*. London. Routledge.
- Van Gennep, Arnold (1960): *The Rites of Passage*. London. Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Vestby, Guri Mette (2003): Medvirkning i skolen som byggestein i demokratiutvikling? I Engelstad, Fredrik og Ødegård, Guro (red.): *Ungdom, makt og mening. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag A/S.
- Vike, Halvard (2001): Anonymitet og offentlighet. I *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. Vol. 12, nr. 1-2. S. 76-84.
- Vinken, Henk (2005): Young people's Civic Engagement. The Need for New Perspectives. I Helve, Helena and Holm, Gunilla (eds.): *Contemporary Youth Research. Local Expressions and Global Connections*. England. Ashgate Publishing Limited.
- Waage, Trond (1994): *Du herlige, kjedelige ungdomstid – Om ungdoms streben etter innlemmelse*. Hovedfagseksamen i sosialantropologi, Seksjon for

sosialantropologi/samiske studier, Insitutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

- Wadel, Carl Cato (2005): Når medarbeidere må lede hverandre. I *Tidsskrift for Arbeidsliv*. Vol. 7, nr. 4, s. 78-92.
- Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord, Seek a/s.
- Wadel, Cato (2003): *Ledelse som et mellommenneskelig forhold*. Flekkefjord. SEEK a/s.
- Wadel, Cato (2005): *Samhandling og relasjoner*. Flekkefjord. Hegland Trykkeri a/s.
- Wadel, Cato (2008): Innlemmelser I sosiale fellesskap. I *Sosiologisk tidsskrift*. Nr. 3, s. 237-253.
- Weber, Max (1990): *Makt og byråkrati*. Oslo. Gyldendal.
- Wedel, Janine R. (1998): *Collision and Collusion. The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe 1989-1998*. New York. St.Martin's Press.
- Wilson, Richard A. (1997): Human Rights, Culture and Context: An Introduction. I Wilson, R. A. (ed.) *Human Rights, Culture and Context. Anthropological Perspectives*. Pluto press. London
- White, Anne (1993): Charity, Self-Help and Politics in Russia, 1985-1991. *Europe-Asia Studies*. Vol. 45, no. 5, pp. 787-810.

Avisartikler

- Aftenposten (2006): *Putin fester jerngrep* 19.januar Tilgjengelig fra: www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1201273.ece Hentet: 17.05.09
- Aftenposten (2009): *Lar unge overvåke unge*. 13.februar. Tilgjengelig fra: www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2923697.ece Hentet: 29.04.2009
- Dagsavisen (2009): *Nye takter fra Medvedev*. 16.april. S. 17.
- Skedsmo, Pål (2006): - Statsstyrt frivillighet. *Klassekampen*. 24.januar 2006. S. 3.

Internett

- Verdens Helseorganisasjon – *Russland*. Tilgjengelig fra: www.who.int/countries/rus/en/ Hentet 23.02.09
- Verdens Helseorganisasjon – *Core health indicators*. Tilgjengelig fra: www.who.int/whosis/database/core/core_select_process.cfm?countries=rus&indicators=AlcoholConsumption&indicators=TobaccoUseAdultMale&indicators=TobaccoUseAdultFemale Hentet 23.02.09
- Verdens Helseorganisasjon – *Epidemiologisk landsprofil på HIV og AIDS*. Tilgjengelig fra:

www.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/short/EFSCountryProfiles2008RU.pdf Hentet: 23.02.09

Røde Kors – *Historie*. Tilgjengelig fra:

[www.rodekors.no/Om Rode Kors/Rode Kors historie/](http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_historie/) Hentet: 23.02.09

Røde Kors – *Frivillighet*. Tilgjengelig fra:

[www.rodekors.no/Om Rode Kors/Rode Kors prinsipper og verdier/Frivillighet /](http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_prinsipper_og_verdier/Frivillighet/)

Hentet: 23.02.09

Røde Kors – *Frivillighet*. Tilgjengelig fra:

[www.rodekors.no/Om Rode Kors/Rode Kors prinsipper og verdier/Frivillighet /](http://www.rodekors.no/Om_Rode_Kors/Rode_Kors_prinsipper_og_verdier/Frivillighet/)

Hentet: 07.05.09

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – *Regional programmes 2009-2010*. Tilgjengelig fra:

www.ifrc.org/docs/appeals/annual09/MAA6700309p.pdf Hentet 23.02.09

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – *Russian Federation Plan 2009-2010*. Tilgjengelig fra:

www.ifrc.org/docs/appeals/annual09/MAARU00209p.pdf S. 1-2 Hentet 23.02.09